

Abilis

Kalor Hääl
toimetus

Noorte Hääl
toimetus

Peq. eaz
"Abelmann Jap"

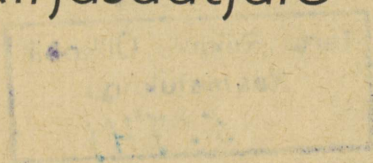
kirjg
soot
jole

Ph

Archives.

A-244235

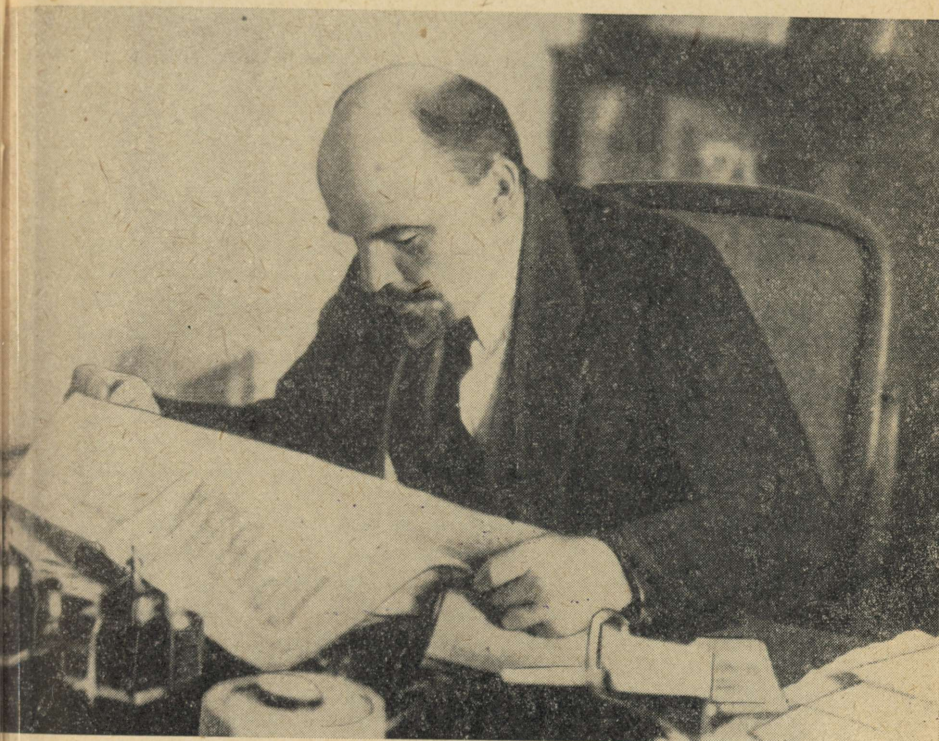
Abiks
kirjasaatjale

EESTI NSV AJAKIRJANIKE LIIT
TALLINN 1961

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
53741

«See on eksiarvamus, nagu oleksid just literaadid ja ainult literaadid (selle sõna professionaalses mõttes) suutelised edukalt ajalehe tööst osa võtma; vastupidi, ajaleht on elav ja eluline siis, kui viie juhtiva ja pidevali kirjutava literaadi kohta tuleb viissada ja viis tuhat kaastöölist, kes pole literaadid.»

V. I. LENIN.

SAATEKS

Pärast NLKP Keskkomitee 1960. a. otsust «Ühiskondlike aluste edasiarendamisest Nõukogude ajakirjanduses ja raadios» on toimetuste ümber koondunud senisest palju rohkem kirjasaatjaid ja ühiskondlikku aktiivi. Selles on esile kerkinud mitmesuguseid töövorme: toimetused loovad ühiskondlikke osakondi, alalisi kontrollposte, korraldavad tihti kontrollretki, komplekteerivad mittekoosseisuliste korrespondentide võrku, asutavad kirjasaatjate nõukogusid jne.

Et sellega seoses on toimetustel pakiline vajadus õpetada oma ühiskondlikule aktiivile ajakirjanduslikke oskusi, organiseeritakse nõupidamiste ja seminaride kõrval arvukalt kirjasaatjate koole. Samal eesmärgil annab Eesti NSV Ajakirjanike Liit välja käesoleva brošüüri, milles vilunud ajakirjanikud on püüdnud kirja panna näpunäiteid ja oma kogemusi. Brošüür võiks olla väikeseks käsiraamatuks kirjasaatjate koolidele, mittekoosseisuliste osakondade liikmetele ja kõigile kirjasaatjaile.

Käesoleva väljaandega jätkatakse Tartu ajalehe «Edasi» algatust samanimelise brošüüri väljaandmisel. Erinevalt esimesest otsustas toimetuse kolleegium pühendada rohkem tähelepanu žanridele ja praktilistele soovitudele.

NLKP XXII kongress võttis vastu kommunistliku ühiskonna ülesehitamise programmi. Võitluses kommunismi võidu eest muutub ideoloogiline töö järjest võimsamaks teguriks. Ühiskonna kultuurielu alal tagab partei kirjastustegevuse ja ajakirjanduse igakülgse arengu. Tähendab — laieneb kirjasaatjate tööpõld! Toimetustel on vaja veelgi rohkem ühiskondlikku aktiivi, kaastöölisi, autoreid. Õppigem ajakirjanduslikku oskust, rakendagem oma teadmised ajakirjanduse kaudu aktiivselt kommunismi ehitamise teenistusse!

TOIMETUSE KOLLEGIUM

NÕUKOGUDE AJAKIRJANDUSE TÖÖLIS- JA MAAKIRJASAATJATE MASSILISE LIIKUMISE JUHTIMISE PARANDAMISEST

NLKP KESKKOMITEE OTSUS 30. AUGUSTIST 1958

NLKP Keskkomitee märgib, et pärast NLKP XX kongressi on Nõukogude ajakirjanduse töölis- ja maakirjasaatjate massilises liikumises alanud uus tõusuperiood, mida iseloomustab nii kirjasaatjate arvu kasv kui ka nende osatähtsuse tõus meie maa ühiskondlikus elus. Töölis- ja maakirjasaatjate read täienevad töölisklassi, kolhoositalurahva ja nõukogude intelligentsi eesrindlike esindajatega. Kirjasaatjate rikkalikud elukogemused, nende kõrge kultuuriline, tehniline ja poliitiline tase võimaldavad meie ajakirjanduse veergudel kvalifitseeritult ja sügavalt valgustada majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö aktuaalseid küsimusi, suurendada ajakirjanduse mõjujõudu rahvahulkadele.

Paljude vabariikide, kraide ja oblastite parteiorganisatsioonid on viimastel aastatel teinud mõningat tööd kirjasaatjate liikumise juhtimise parandamiseks. Pärast pikemat vaheaega toimusid enamikus liiduvabariikides, paljudes oblastites ja rajoonides kirjasaatjate kongressid ja nõupidamised, mitu keskajalehte korraldasid üleliidulisi autorite aktiivi nõupidamisi. Laialdaselt on hakatud organiseerima massilisi kirjasaatjate kontrollretki, looma tööliskirjasaatjate ja maakirjasaatjate kontrollposte, ajalehtede toimetuste juures aga kirjasaatjate koole, seminare jne.

Kuid sealjuures märgib NLKP Keskkomitee, et mõned parteikomiteed ja ajalehtede toimetused veel alahindavad töölis- ja maakirjasaatjate suuri ühiskondlikku osa võitluses tähtsate majanduslike ja poliitiliste ülesannete täitmise eest. Mõnede ajalehtede ja ajakirjade toimetuste praktikas võib tähele panna väära tendentsi teha ajalehte (ajakirja) peamiselt oma kaastöölise jõul, toetumata kirjasaatjatele.

Parteioorganisatsioonid ja ajalehtede toimetused võitlevad paljudel juhtudel nõrgalt nii avaldatavate materjalide kui ka lahendamisele saadavate töötajate kirjade mõjukuse eest, ei saavuta tööliskirjasaatjate ja maakirjasaatjate poolt esiletoodud puuduste kõrvaldamist ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide töös. Ikka veel esineb meie tegelikkuse tingimustes häbiväärseid kirjasaatjate tagakiusamise fakte, aga selles süüdi olevad kriitikasummutajad jäävad tihti peale karistamata.

NLKP Keskkomitee otsustab:

1. Pidada vajalikuks parandada Nõukogude ajakirjanduse töölis- ja maakirjasaatjate massilise liikumise juhtimist, et suurendada selle liikumise osatähtsust võitluses kommunistliku ülesehitustöö ülesannete eduka lahendamise eest.

Kohustada liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteesid, NLKP krai-, oblasti-, linna- ja rajoonikomiteesid pidevalt rakendama abinõusid, mis on suunatud töölis- ja maakirjasaatjate juhtimise parandamisele ning praktilise abi osutamisele nende tähtsas töös.

2. Arvesse võttes vajadust tõhustada organisatsioonilist tööd ning poliitilist kasvatustööd töölis- ja maakirjasaatjate hulgas, soovitada parteiorganisatsioonidele:

a) perioodiliselt kokku kutsuda vabariiklikke, kraide, oblastite, linnade ja rajoonide kirjasaatjate nõupidamisi; ettevõtetes, ehitusobjektidel, transpordis, kolhoosides ja sovhoosides aga korraldada töölis- ja maakirjasaatjate koosolekuid omandatud kogemuste üldistamiseks ning ajakirjanduse ja kirjasaatjate järjekordsete ülesannete selgitamiseks;

b) organiseerida kirjasaatjate aktiivi õpetamist ajalehtede ja ajakirjade toimetustes, samuti vahetult suurtes ettevõtetes;

c) edutada kõige aktiivsemaid kirjasaatjaid, kellel on võimeid ajakirjanduslikuks tegevuseks, alalisele tööle kohalike ja keskajalehtede ning ajakirjade toimetustesse.

3. Teha ettevõtete, kolhooside, sovhooside, asutuste ja õppeasutuste parteikomiteedele ning parteiorganisatsioonidele ettepanek:

a) osutada kohalike ja keskajalehtede toimetustele konkreetset abi töö organiseerimiseks lugejate ja kirjasaatjate hulgas, eriti aga lugejate konverentside ja autorite aktiivi nõupidamiste läbiviimisel, kirjasaatjate kontrollrekte ja kontrollpostide organiseerimisel, ühiskondlike ülevaatuste korraldamisel;

b) paremini juhtida ja kontrollida seinalehtede ja tehaselehtede tööd, sest need lehed on töölis- ja maakirjasaatjate massilise liikumise tugipunktideks; iga aasta korraldada nende lehtede toimetuskolleegiumide aruannete ärakuulamine ja valimised tööliste ning teenistujate koosolekutel.

4. Pidada vajalikuks suurendada kõigis ajalehtedes ja ajakirjades töolistelt, kolhoosnikutelt ja haritlastelt saabuval materjalide avaldamist. Kirjasaatjate kirju, mida ei ole võimalik kasutada ajakirjanduses, peavad toimetused süstematiseerima ja nendest informeerima vastavaid partei-, nõukogude ja ametiühinguorganisatsioone, kelle häälkandjateks on antud ajalehed ja ajakirjad. Nimetatud organisatsioonid peavad perioodiliselt arutama toimetajate teadaandeid nende materjalide kohta ja võtma nende alusel tarvitusele konkreetseid abinõusid.

5. Teha keskajalehtede, vabariiklike, kraide ja oblastite ajalehtede kohalikele korrespondentidele kohustuseks fömmata aktiivsele kaastööle ajakirjanduses sõnumite, korrespondentside, artiklite, olukirjelduste ja följetonide autoritena eesrindlikke töölisi, kolhoosnikuid, spetsialiste, partei-, nõukogude, majandus-, ametiühingu- ja komsomolitöötajaid.

6. Lugeda ajakirja «Rabotše-Krestjanski Korrespondent» peaülesandeks üldistada kirjasaatjate liikumise praktikat ja kogemusi ning igakülgself valgustada selle liikumise aktuaalseid küsimusi ja edasise arengu ülesandeid.

7. Juhtida partei- ja ametiühinguorganisatsioonide ning nõukogude organite tähelepanu vajadusele resoluutselt föhustada võitlust kirjasaatjate kirjade ning ajakirjanduses avaldatud sõnavõttude mõjukuse eest. Seada partei- ja nõukogude organite tööpraktikas sisse kord, et regulaarselt kuulataks ära organisatsioonide ja keskasutuste juhatajate teadaandeid selle kohta, milliseid konkreetseid abinõusid on nad rakendanud kirjasaatjate sõnavõttude suhtes.

8. Seoses sellega, et mõnedes oblastites ja rajoonides esineb kirjasaatjate tagakiusamise fakte, pidada vajalikuks, et abinõude kõrval, mida rakendab prokuratuur vastavalt kehtivatele seadustele, arutada niisuguseid fakte parteiorganites, laialdase avalikkuse ees ja ajakirjanduses.

9. Teha NSVL Ajakirjanike Liidule ülesandeks süstemaatiliselt üldistada ja levitada ajalehtede ja ajakirjade toimetuste massilise töö kogemusi, praktiliselt abistada parteiorganisatsioone töölisi- ja maakirjasaatjate õppuse korraldamisel.

10. Pidada otstarbekohaseks anda iga aasta 5. mail tähistatavale ajakirjanduspäevale senisest massilisem ja asjalikum iseloom. Soovitada partei- komiteedel ning ajalehtede ja ajakirjade toimetustel korraldada ajakirjanduspäeval ettevõtetes, külades, rajoonikeskustes ja linnades partei ja nõukogude ajakirjanduse ühiskondlike korrespondentide ning lugejate aktiivi koosolekuid, kus ära kuulata ja läbi arutada toimetuste efekandeid, samuti korraldada seinalehtede näitusi.

ÜHISKONDLIKE ALUSTE EDASIARENDAMISEST NÕUKOGUDE AJAKIRJANDUSES JA RAADIOS

NLKP KESKKOMITEE OTSUS 28. JUUNIST 1960*)

NLKP Keskkomitee arutas läbi küsimuse ühiskondlike aluste edasiarendamisest Nõukogude ajakirjanduses ja raadios.

28. juunil 1960. aastal selles küsimuses vastuvõetud otsuses märkis NLKP Keskkomitee, et NLKP Keskkomitee otsus 30. augustist 1958. aastal «Nõukogude ajakirjanduse töölis- ja maakirjasaatjate massilise liikumise juhtimise parandamisest» soodustas massilise kirjasaatjate liikumise arengut meie maal. Käesoleval ajal võtab rohkem kui 5 miljonit töelist, kolhoosnikut ja haritlaskonna esindajat aktiivselt osa ajalehtede, ajakirjade, raadio ja televisiooni tööst. Laialdaselt on levinud praktika organiseerida massilisi kirjasaatjate kontrollretki ja kontrollposte, tõmmata töölis- ja maakirjasaatjaid kaasa toimetustesse saabuvate kirjade ja materjalide kontrollimisele, osa võtma raadio- ja televisioonisaadete ettevalmistamisest. Kirjasaatjate liikumise aktiveerimise tõttu viimastel aastatel on märksa suurenenud ajalehtede, ajakirjade, raadio ja televisiooni toimetustesse saabuvate töötajate kirjade hulk, millede tõstetakse üles tähtsaid riiklikke küsimusi, tehakse ettepanekuid, mis näitavad nõukogude inimeste elavat huvi tööstuse, põllumajanduse, teaduse ja kultuuri arengu vastu.

Kirjasaatjate liikumise tõus, töötajate järjest kasvav huvi trükisõna ja osavõtu vastu ajalehtede, ajakirjade, raadio ja televisiooni tööst loovad soodsad tingimused ühiskondlike aluste edasiarendamiseks Nõukogude ajakirjanduses ja raadios.

Võttes arvesse, et tööliste, kolhoosnike ja haritlaskonna esindajate laialdane kaasatõmbamine aktiivsele osavõtule ajalehtede, ajakirjade, raadio ja televisiooni tööst on Nõukogude ajakirjanduse ja raadio edasise parandamise tähtsaks abinõuks, kiitis NLKP Keskkomitee heaks praktika organiseerida ajalehtede, ajakirjade, raadio ja televisiooni toimetustes mittekoosseisulisi osakondi, osakondade ja toimetuste juures kirjasaatjate ja autorite nõukogusid, mis töötavad rangelt ühiskondlikel alustel.

Liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteedele, partei kraia ja oblastikomiteedele soovitati viia ajalehtede ja ajakirjade toimetuskol-

*) Lühendatult.

leegiumide, raadio- ja televisioonikomiteede ja -toimetuste koosseisu mittekoosseisuliste liikmetena eesrindlikke töölisi ja kolhoosnikuid, haritlaskonna, partei-, nõukogude, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonide esindajaid.

Ajalehtede ja ajakirjade toimetustele, raadio- ja televisioonikomiteedele ning -toimetustele tehti ülesandeks mittekoosseisuliste osakondade, kirjasaatjate ja autorite nõukogude ning toimetuskolleegiumide mittekoosseisuliste liikmete kaasabil ette valmistada artikleid, korrespondentse ja muid materjale rahvamajanduse ja kultuuri arendamise küsimustes, kontrollida töötajate kirju, arutada toimetuste tööplaanid, korraldada lugejate ja kuulajate konverentse.

Ajalehtede toimetustele, ajakirjadele «Sovetskaja Petšat» ja «Rabotše-Krestjanski Korrespondent» tehti ettepanek valgustada laialdaselt oma veergudel häid kogemusi ühiskondlike aluste edasiarendamisest Nõukogude ajakirjanduses ja raadios, eesrindlike tööliste ja kolhoosnikute, haritlaskonna, partei-, riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide esindajate kaasatõmbamisest tööle ajalehtedes, ajakirjades, raadios ja televisioonis.

Liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteedele ja NSVL Ajakirjanike Liidu juhatusele tehti ülesandeks organiseerida kohtadel ajalehtede, ajakirjade, raadio ja televisiooni toimetuste mittekoosseisuliste osakondade juhatajatele ja liikmetele, toimetuskolleegiumide ühiskondlikele liikmetele ning kirjasaatjate nõukogude liikmetele nende tootmistöö kõrval seminare, pöörates sealjuures erilist tähelepanu kirjandusliku loomingu ja ajakirjandusliku meisterlikkuse küsimustele.

NLKP Keskkomitee tegi NLKP Keskkomitee propaganda- ja agitatsiooni-osakonnale ning liiduvabariikide kommunistlike parteide keskkomiteede propaganda- ja agitatsiooniosakondadele ülesandeks läbi vaadata niisuguste seminaride näidisplaanid.

MEIE AJAKIRJANDUSE PÕHIPRINTSIIBID

Tänapäeval, kommunismi laiahaardelise ülesehitamise perioodil, on igale nõukogude inimesele arusaadav ajakirjanduse tähtsus meie ühiskonna elus. Seda suurt tööd, mis ajakirjandus uue ühiskonna ülesehitamisel teeb, on partei ja valitsus korduvalt märkinud kõrgete autasudega. Partei vaheda relvana on ajakirjandusel õigus uhke olla meie maa iga järjekordse võidu puhul, partei ja valitsuse otsuseid populariseerides ja ellu viia aidates muutub aga ka ajakirjandus ise järjest populaarsemaks. Nõukogude ajakirjanike esimese kongressi puhul ütles N. S. Hruštšov ajakirjaniku tööst kõneldes: «... teie, ajakirjanikud, olete mitte ainult meie partei ustavad abilised, vaid otseses mõttes tema käealused — aktiivsed võitlejad partei suure ürituse eest... Niipea kui on vaja mingit otsust selgitada ja ellu viia, pöördume teie poole. Ning teie kui kõige kindlamalt töötav ülekanerihm võtate partei otsuse ja kannate selle meie rahva massidesse».

Kapitalistlik ajakirjandus ei teeni töörahva huve. Suurema osa kapitalistliku ajakirjanduse hoiak ja tähtsus rahva suhtes on hoopis teistsugune ja seda võib tänapäeval iseloomustada täpselt samuti, nagu seda tegi V. I. Lenin oma artiklis «Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus».* Enam kui viiekümne viie aasta jooksul, mis on möödunud selle artikli kirjutamisest, pole põhiliselt midagi muutunud — ikka on kodanlik ajakirjandus seesama äriettevõtte, niisamasugune müüdav, niisamuti valitsevad seal karjerism, individualism, «härrasarahism» ja kasude tagajamine. Heitkem korraks pilk ringi: Inglismaal võitlevad suured ajalehetrustid King ja Thomson kolmanda hiigeltrusti Odhamsi «allaneelamise» pärast; Ameerika Ühendriikide ajakirjandus hoiab enda käes sensatsioonide rekordi — alates kas või «lendavatest taldrikutest» ja lõpetades

* V. I. Lenin, Teosed, 10. kd., lk. 26—31.

viimaste kõmu-uudistega, mis tavaliselt vassivad kokku kõige inetumat laimu sotsialismimaade kohta; Lääne-Saksamaa ajalehed kubisevad militaristlikest revanšiideedest...

Kui jätta kõrvale väikesed aja ning koha erinevusest tingitud nüansid, siis üürgavad reaktsioonilise maailma ruuporid tänapäeval samuti kui sajandi algul. Mis seal ka imestada, sest «taktikepp» ja «hääleseadja» on neil ju üks ja seesama — kapital.

*

Meie ajakirjanduse põhiprintsiibid, tema töö põhimõtted on hoopis teistsugused kui kodanlikul ajakirjandusel. Need põhimõtted määravad kogu ajakirjanduse töö, nii sisulise kui ka organisatsioonilise, nad määravad suhtumise kõikidesse probleemidesse, mis töös üles kerkivad, ja neist lähtudes on võimalik alati leida õiged lahendused.

Meie ajakirjanduse põhiprintsiibid kujunesid välja parteilise ajakirjanduse loomisel ja tema juhtimisel partei poolt. Eriti suur on selles V. I. Lenini osa. Tema artiklid: «Meie lähim ülesanne», «Millest alata», «Kiri seltsimees-tele», «Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus», «Meie ajalehtede iseloomust», «Suur algatus» ja paljud teised on publitsistlikult kirjutatud juhendid uue ajakirjanduse aluste rajamiseks ja selle väljaarendamiseks.

Lühidalt võiks need põhiprintsiibid kokku võtta järgmiselt:

1. Esimene tähtsam põhiprintsiip on **parteilisus**.

Meie ajakirjandus on parteiline. See käib kõigi väljaannete kohta, kõigi avaldatavate materjalide kohta ja seda tuleb mõista sisuliselt, kogu selle sõna sügavuses. Ajalehe parteilisus väljendub tema sisus, tema materjalide suunas, autorite sisemises veendumuses.

Ei tule arvata, et parteilisuse määrab üksnes žanr, et ajalehe või ajakirja parteilisus väljendub üksnes juhtkirjades, propagandistlikes artiklites või partei elu käsitlevates materjalides. Muidugi, ajalehe juhtkiri on selleks vormiks, mille kaudu kõige otsesemalt väljendatakse vastava parteiorganisatsiooni juhendeid ja seisukohti ühes või teises küsimuses. Kuid peale juhtkirja on ka teised materjalid parteilised, nad on kirjutatud meie Kommunistliku Partei poliitikast lähtudes. Meie ajakirjandus on parteiline seetõttu, et ta väljendab partei ideesid ja seega rahva huve.

Meie ajakirjandus ei piirdu üksnes partei otsuste populariseerimisega, vaid ta näitab kogu parteilise printsiipaal-susega, kuidas neid täita, kontrollib seda täitmist, abistab, kui vaja.

2. Parteilisuse printsiibist tuleneb meie ajakirjanduse teine tähtis printsiip — **ideelisus**.

Nõukogude ajakirjandus hoiab kindlalt kõrgel marksismi-leninismi lippu, on partei tugev ideeline relv võitluses kommunismi ülesehitamise eest. Meie ajakirjandus propageerib järjekindlalt marksismi-leninismi, on leppimatu igasuguste ideeliste kõrvalekaldumiste, kapitalistlike ja muude nõukogude ühiskonnale võõraste ideede suhtes.

NLKP programmis on öeldud, et praegusel kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil on ideoloogilise töö peamiseks ülesandeks kasvatada töötajates kõrget ideelisust, ustavust kommunismile, kommunistlikku suhtumist töösse ja ühiskondlikku majandusse. Täielikult tuleb jagu saada kodanlike vaadete ja kommete ning usuliste eelarvamuste jäänustest.

Ajakirjandus suudab neid suuri ülesandeid hästi täita ainult sel tingimusel, kui ta alati silmas peab kõrge ideelisuse printsiipi ega kaldu sellest vähimalgi määral kõrvale.

Tänapäevale on iseloomulik terav ideoloogiline võitlus kapitalismi ja sotsialismi vahel. Imperialistlik reaktsioon püüab kasutada iga võimalust oma ideoloogia ja moraali propageerimiseks, toetab iga liiki revisionistide ja parempoolsete sotsiaaldemokraatide katseid lõhestada kommunistlikku ja töölisliikumist. Selles teravas võitluses on ajalehtede, ajakirjade, raadio ja televisiooni töös ideekindlus, parteilisus ja printsiipiaalsus eriti suure tähtsusega.

Partei on ajakirjanduse kõrget ideelisust pidanud alati väga oluliseks ja on korduvalt juhtinud tähelepanu esinenud puudustele. Tuletagem näiteks meelde partei otsust «Ajakirjadest «Zvezda» ja «Leningrad»», seltsimees N. S. Hruštšovi kõnesid «Kirjandus ja kunst olgu tihedalt seotud rahva eluga» ning «Uutele saavutustele kirjanduses ja kunstis».

3. Leninlik **tõetruudus** on samuti meie ajakirjanduse üks põhiprintsiipe. Bolševistlik ajakirjandus võitis töötajate seas juba rajamisest alates lugupidamise oma tõearmastusega. Hiljem, kui meie ajakirjanduse mõjusfäär laienes, hakkas see põhijoon veelgi eredamalt silma paistma. Juba kodusõja rasketel päevadel rääkis V. I. Lenin, et bolševist-

lik ajakirjandus, mida levitati interventide vägedes, leidis sõdurite hulgas poolehoidu. «Miks siis ometi nii prantsuse kui ka inglise sõdurid neid ajalehti usaldasid? Sellepärast, et me rääkisime tõtt...» (Teosed, 30. kd., lk. 356.)

Meie ajalehed ja ajakirjad kirjutavad tõetruult kõigist sündmustest, toovad täpseid ja vaieldamatuid fakte, valgustavad kõiki ühiskondliku elu nähtusi õigesti.

Tõetruuduse printsiipi peab oma igapäevases töös hoolikalt silmas pidama iga ajakirjanik ja kirjasaatja. Võib juhtuda, et agarusest ja püüdest oma tööd paremini teha libisetakse ilustamise teele. Vähene hoolikus faktide, arvude, nimede jne. kasutamisel ja kontrollimisel võib põhjustada vigu. Kuid faktide moonutamine leiab ajakirjanike endi ja avalikkuse poolt alafi karmi hukkamõistu.

NLKP Keskkomitee, eriti aga N. S. Hruštšov isiklikult on viimasel ajal korduvalt rõhutanud parteilise aususe vajadust, astunud välja ülespuhutud ja täitmata jäetud lubaduste, paraaditsemise ja petmise vastu. Sellega seoses tõuseb tõetruuduse printsiibi tähtsus veelgi.

Võrreldes nõukogude ajakirjandusega kujutavad kapitalistliku maailma ajalehed endast lugejate desinformeerimise vahendeid. Üks Harvardi ülikooli õppejõude otsustas läbi uurida USA suurima päevalehe «New York Times» aastakäigud eesmärgil välja selgitada, mida ja kuidas on ajaleht 30 aasta jooksul kirjutanud NSV Liidust. Tulemused olid järgmised: 87% kõigist Nõukogude Liidu kohta avaldatud materjalidest osutus puhtaks väljamõeldiseks ja laimuks, 13% materjalidest tõi tegelikult esinenud fakte, kuid ka need olid esitatud moonutatult.

4. **Rahvalikkus** on samuti meie ajakirjanduse põhiprintsiip. See väljendub selles, et meie ajakirjandus on määratud laiemale lugejaskonnale kui kapitalistlik ajakirjandus; ja see väljendub samavõrd ka selles, et meie ajakirjandus on töötajate hulkadele arusaadav, nende mõtteid ja probleeme kajastav, nende endi ajakirjandus. Üksnes ajalehtede ühekordne tiraaž on meie maal suurem kui 68 000 000 eks. Eesti NSV-s ilmub 62 ajalehte ja ajakirja ning 1961. a. kevadel levis meil iga 1000 elaniku kohta 1070 eksemplari ajalehti ja ajakirju.

Meie ajakirjanduse rahvalikkusest kõnelevad ka tuhanded kirjad, mida lugejad saavad iga päev toimetustesse. Lugejate kirjade arv suureneb pidevalt.

Eespool oli juba juttu sellest, et meie ajakirjandus on

parteiline. Tõeliselt rahvalik saab olla ainult niisugune ajakirjandus, mida suunab Kommunistlik Partei, sest just nimelt tema peab kõige kõrgemaks rahva huve, juhib kõige ettenägelikumalt poliitikat tuleviku nimel.

5. Tähtsaks printsiibiks, mis eraldab sotsialistlikku ajakirjandust kodanlikust, on **kollektiivsus**. Kollektiivsus on rahvalikkuse ja massilisusega väga tihedasti seotud. Nõukogudemaajakirjandus on lugejate endi ajakirjandus — nad ise on oma ajalehtede-ajakirjade omanikud, nad ise on ka nendes autorid-kaastöölised — ja seetõttu on lugejate massilisus ning kaastöö ja juhtimise kollegiaalsus laialdaselt põimunud.

Ajakirjanduse kollektiivsus väljendub mitmel kujul. Kõigepealt puuduvad meil kodanlikule ajakirjandusele omased individualism ning võitlus leivatüki pärast. Meil on sagedane ajakirjanike kollektiivi sõbralik loominguline koostöö. Nii oli näiteks 1960. aastal Lenini preemiaga autasustatud raamatu «Palgest palgesse Ameerikaga» autoriks 12 ajakirjanikust koosnev kollektiiv.

Ajakirjanduse kollektiivsus ei piirdu aga ainult kollektiivse autorlusega. Erinevalt kodanlike maade ajakirjandusest arutatakse meil suurem osa kirjutusi enne nende avaldamist kollektiivselt läbi. Ükski toimetuse ei tööta omaette, vaid nendel on tihedad koostöö sidemed. Head on ajakirjanduse sidemed ka tootmiskollektiividega. Toimetustes töötavad kolleegiumid või nõukogud, kes abistavad toimetuse töö suunamisel, plaanide koostamisel, kirjutuste hindamisel, autorite valikul. Järjest rohkem moodustatakse ühiskondlikke osakondi, kes abistavad toimetust teatud kindlas tööloigus.

Peale selle on igal toimetusel oma kaastööliste — kirja saatjate ja autorite — võrk, mis viimastel aastatel eriti on laienenud seoses ühiskondlike aluste rakendamisega ajakirjanduslikus töös.

6. Senisest rohkem tuleks ajakirjandusel silmas pidada veel üht tähtsat printsiipi — **õiget elurütmi tunnetamist**.

V. I. Lenin nõudis seda teistelt ja oli alati ise kõige paremaks eeskujuks. Sündmused olid vaevalt lõppenud, kui ta istus laua taha ja järgmiseks hommikuks oli valmis lööv publitsistlik artikkel, milles tehti kokkuvõtteid toimunust ja anti suund edaspidiseks. Ja jutt ei ole üksnes sõnumite edasiandmise kiirusest. Õige elurütmi tunnetamine ajakirjanduses tähendab õigel ajal uue, progressiivse märkamist

elus, selle uue esiletõstmist ja propageerimist, tähendab sammupidamist meie kiiresti edasiliikuva eluga.

*

Vahel lisatakse ajakirjanduse põhiprintsiipide loetelusse veel **kriitika ja enesekriitika ning proletaarne internatsionalism ja rahvaste sõprus**. Mõlemad need printsiibid kehivad meie ajakirjanduses niisamuti kui kogu nõukogude eluski; mõlemad nad puuduvad kodanlikus ajakirjanduses ja on iseloomulikud ainult meile. Need on aga meie nõukogude ühiskonna arengut edasiviivad üldtuntud tegurid ja seetõttu pole nendel siinkohal eraldi peatunud.

Ajakirjandus on muutunud rahva vaimuelu lahutamatuks osaks. Žurnalistika on saanud parteilise ja ühiskondliku tegevuse tähtsaks alaks. Tuginedes oma põhiprintsiipidele etendab nõukogude ajakirjandus suurt osa kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel.

L. Parašin,
Eesti Raadio kunstiliste
saadete peatoimetaja

ÜHISKONDLIKUD TÖÖVORMID AJAKIRJANDUSES

Teguderohkel tänapäeval, mil nõukogude rahvas on asunud laial rindel ehitama kommunismi, kasvab ajakirjanduse osatähtsus iga päevaga. Et käsitleda oskuslikult ja asjatundlikult tänapäeva kõige mitmekesisemaid probleeme tööstuse, põllumajanduse ja kultuuri alalt, ühiskondlikus ja poliitilises elus, on vaja enam kui kunagi varem ajalehetööle kaasa tõmmata laialdast aktiivi.

Nõukogude ajakirjandus juhindub oma tegevuses kahest tähtsast partei dokumendist: NLKP Keskkomitee otsustest «Nõukogude ajakirjanduse töölis- ja maakirjasaatjate massilise liikumise juhtimise parandamisest» ning «Ühiskondlike aluste edasiarendamisest Nõukogude ajakirjanduses ja raadios». Eriti viimases rõhutatakse mittekoosseisuliste kolleegiumide, osakondade ja nõukogude loomise tähtsust. Toimetuste juurde vabatahtlikkuse alusel loodud osakonnad on kvalitatiivselt uus vorm, milles väljendub kommunistlik töösse suhtumine. Mittekoosseisulised töötajad pühendavad osa oma vabast ajast ja loomingust tööle toimetustes.

1960. aastal nägid lugejad esmakordselt ajalehtedes trükiridu, mis teatasid: «Selle lehekülje on koostanud meie mittekoosseisuline propagandaosakond.» Niisuguste osakondade loomisega linna- ja rajooniajalehtede juurde pandi organiseeritud alus laialdase aktiivi lähendamiseks toimetuste tegelikule tööle. Hakkas kasvama inimeste arv, keda mõne aja möödumisel võisime õigustatult nimetada mittekoosseisulisteks ajakirjanikeks, ajakirjanikeks selle sõna otseses tähenduses, sest nad teevad kutseliste ajakirjanikega ühist tööd: võtavad osa lehe temaatilise plaani koostamisest, kaastööde tellimisest ja trükiks ettevalmistamisest, täidavad toimetuse ülesandeid kriitika kontrollimisel, juhiavad kontrollretki ja kirjutavad ise regulaarselt ajalehele. Uue algatuse eesotsas seisavad kommunistid, nagu EKP

Jõgeva Rajoonikomitee sekretär E. Raudrüüt, Valga partei-
komitee lektor-konsultant U. Veeperv, Harju rajooni partei-
komitee lektor-konsultant A. Randel, Valga parteikomitee
töötaja E. Emois ja paljud teised. Mittekoosseisulised propa-
gandaosakonnad on teinud suurt tööd ajalehtede erilehe-
külgede koostamisel, milles jutustatakse nõukogude korra
saavutustest. Valga, Viljandi, Harju ja Võru rajooni aja-
lehes on nende materjalide juures tugevasti tunda kohal-
liku koloriiti. Rajooniajalehtedes aga ongi kohalik teema
peamine.

Lähtudes NLKP Keskkomitee otsusest «Ühiskondlike
aluste edasiarendamisest Nõukogude ajakirjanduses ja raadi-
os», leiti, et on otstarbekas luua rajooniajalehtede toime-
tuste juurde peale propagandaosakonna ühiskondlikel alus-
tel veel mõned teised osakonnad.

Missuguseid osakondi luua? Sellele küsimusele saadi
vastus olenevalt iga rajooni tingimustest, tööstuse, põllu-
majanduse ja kultuurielu valgustamise vajadusest. Vil-
jandi, Võru, Valga, Jõgeva jt. ajalehtede juurde loodi töös-
tusosakonnad, Elvas, Märjamaal, Raplas, Väike-Maarjas,
Vändras tegutsevad mittekoosseisulised põllumajandusosa-
konnad.

Viljandi rajooni ajaleht «Tee Kommunismile» korraldas
mittekoosseisulise põllumajandusosakonna liikmetele ja
kirjasaatjatele seminari rajooniajalehe ülesannetest 1961. a.
jaanuaripleenumi otsuste elluviimisel. Ettekandega esines
partei rajoonikomitee esimene sekretär sm. Raag.

Vändra rajooni ajalehe «Sotsialismi Võit» mittekoos-
seisuline põllumajandusosakond tegutseb kahes sektsiooni-
s, kummaski kuus inimest. Töö on jaotatud selliselt, et
ühed tegelevad taimekasvatuse, teised loomakasvatuse
küsimustega. Vastavalt tööjaotusele tegelevad mittekoos-
seisulised töötajad kirjasaatjate aktiivi loomise ja kasva-
tamisega nii looma- kui ka taimekasvatavate hulgas.

Ajalehtede toimetustes töötavad veel mittekoosseisulised
tööstuse, kultuuri, kooli, kodu-uurimise ja noorte elu osa-
konnad.

Tallinna «Ohtulehe» toimetus pidas vajalikuks asutada
lisaks olemasolevatele mittekoosseisuline osakond, mis val-
gustab kommunistliku töö liikumist. Selle koosseisu võeti
eeskätt inimesed, kes on kommunistliku töö liikumises turn-
ustuse võitnud. Need on sotsialistliku töö kangelane sm.
Kärber, Eesti Raudtee esimese kommunistliku töö brigaadi

brigadir sm. Koppel, Autobaasi nr. 1 kommunistliku töö brigaadi brigadir sm. Roots ning Mere- ja Jõelaevastiku Ametiühingu töötajate Eesti Basseinikomitee esimees sm. Laksberg.

Et saada paremat ülevaadet kommunistliku töö liikumisest, korraldas Tartu «Edasi» kommunistliku brigaadi liikmete hulgas ringküsitluse. Toimetusele laekus 765 ankeeti vastustega mitmesugustele küsimustele kommunistliku brigaadi liikmete töö, elu ja tegevuse kohta.

Jõudsa sammu aktiivile ja lugejatele lähenemisel tegi Tartu ajalehe «Edasi» toimetus veel sellega, et koostas filmistsenaariumi ajalehe valmimisest. Koostöös Tartu Riikliku Ülikooli filmiklubiga luuakse sel teemal film, mida kohtumiskoosolekuil hakatakse lugejatele demonstreerima. Niisiis on see esimene ajakirjandusalane õppefilm, mis luuakse ühiskondlikus korras ja mis peaks ajakirjanduse ning tema tublide abiliste populariseerimisele kaasa aitama.

Mitmete ajalehtede toimetused on oma aktivistidele välja andnud tõendid selle kohta, et nad on mittekoosseisulised korrespondendid. Nimetatud dokumente kasutavad Pärnu, Abja, Keila jt. ajalehtede mittekoosseisulised töötajad.

Mittekoosseisuliste osakondade rohkem kui aastased kogemused kinnitavad, et nende tegevus on viljakas siis, kui nimetatud osakondades töötavad inimesed, kes ajakirjandust armastavad ja avaldavad ise soovi ajalehele kaastööd teha. Sobivaks osakonna suuruseks on 5—6 liiget. Sellest piisab, et operatiivselt arvestada elu poolt ülesseatud nõudmisi ning neid ajalehes käsitleda. Osakondade ülemäära suureks paisutamist ei saa pidada otstarbekaks, sest mittekoosseisuline osakond on ikkagi juhtiv lüli toimetuse töös ja sinna peavad kuuluma organisaatorivõimetega ja mõnd tootmis- või eluala hästi tundvad inimesed. Ajalehe toimetajal, asetäitjal ja vastutaval sekretäril tuleb iga päev nende seltsimeestega töötada, et aidata neil omandada kutsetilise ajakirjaniku töö vilumusi ja oskusi.

Mittekoosseisuliste osakondade töötajate ja kirjasaatjate õpetamiseks on ajalehtede toimetuste juurde loodud kirjasaatjate koolid. Tallinna «Õhtulehel» ja Tartu «Edasil» on selle õppimisvormi rakendamisel häid kogemusi. EKP Keskkomitee propaganda- ja agitatsiooniosakond ning Ajakirjanike Liit on üldistanud kirjasaatjate koolide kogemusi.

1960. aastal saadeti kõigi ajalehtede toimetustele kirjasaatjate kooli näidisõppeplaani ja soovitatava kirjanduse loetelu. Selle plaani kohaselt peetakse 7 kuu jooksul 16—18 õppust kestusega à 2 tundi. Mõnes rajoonis tuldi toime ainult 3—4 õppuse korraldamisega. Mõned rajoonilehete ajakirjanikud kurtsid aga selle üle, et neil ei ole vastava ettevalmistusega lektoreid. Ajakirjanike Liit osutas selles suhtes abi. Kirjasaatjate koolides esinesid loengute ja ettekannetega palju suurte kogemustega ajakirjanikke. Kuid siinkohal tuleks öelda, et ajakirjanikud rajoonilehete toimetustes ei tohi hoida oma käsi rüpes. Kindlasti leidub igas toimetuses inimesi, kes võivad teha ettekande teemadel «Informatsioon ja selle žanrid», «Teema valik, materjali kogumine ning faktide kontrollimine» jne. Eriti on siinjuures tõhusaks abiks käesoleva käsiraamatu ilmumine. Iga ühiskondliku osakonna töötaja ja kirjasaatja lugemislaua peaksid olema ka ajakirjad «Sovetskaja Petšat» ja «Rabotše-Krestjanski Korrespondent», milles jagatakse rikkalikult töökogemusi.

Haapsalu rajooni ajalehe toimetuse juures tegutsev kirjasaatjate kool lõpetas kevadel oma töö sellega, et kooli iga kuulaja kirjutas vabalt valitud teemal ja žanris ajalehele kaastöö, mis hiljem avaldati. See oli nii-öelda ajakirjaniku diplomitöö. Kõige enam silmapaistnud lõpetajatele, Martna sovhoosi ehitustöölisele August Randpõllule ja sanitaar-epidemioloogiajaama velskrile Viljar Viljamäele, anti kiituskirjad.

Ajalehete toimetused püüavad leida järjest uusi ja efektiivsemaid teid ühiskondlike aluste rakendamisel. Uus töövorm võeti kasutusele «Edasi» toimetuses, kus loodi kvaliteedinõukogu. See nõukogu koosneb spetsialistidest, kes valvavad selle järele, et tootmises ja ehitustel ei tekiks praaki.

Mittekoosseisuliste kirjasaatjate aktiivsemaks kaasatõmbamiseks on ajalehete toimetused loonud alalised kontrollpostid tööstustes, ehitustel, kolhoosides ja sovhoosides. 1961. a. võtab näiteks «Sovetskaja Estonia» kontrollpostide tööst osa 100 kirjasaatjat. Nad asuvad Balti Soojuselektrijaama ehitusel, Jõgeva rajooni «Sädeme» ja «Valguse» kolhoosis jm. Kahekordne kontrollpost ajalehete «Pravda» ja «Sovetskaja Estonia» kirjasaatjatest astus kriitiliste signaalidega välja «Pravda» veergudel. Nende signaalide põhjal võeti tarvitusele abinõud ning Balti Soo-

juselektrijaama ehituste varustamine seadmetega algas õigeaegselt.

Kahekordsed kontrollpostid on ühiselt organiseeritud ka teiste vabariiklike ja rajooniajalehtede toimetuste poolt paljudes tööstuskeskustes ja põllumajanduses.

Toimetustel tuleb pidevalt mõelda sellele, kuidas laiendada oma aktiivi, tugevdada sidemeid lugejatega. Kui hästi ei oleks ajaleht ka kujundatud, kui sisukas ta ka ei oleks, jääb ta side rahvahulkadega ebatäiuslikuks, kui toimetuse ei organiseeri kohtumisi lugejatega. Meie ajakirjandusel on välja kujunenud mitmed kohtumisvormid, nagu lugejate konverents, elav ajaleht, huvitavate kohtumiste klubi jt. Hinnatav nende ürituste juures on see, et aktiivset osa ei etenda mitte üksnes ajakirjanikud, vaid ka lugejad.

Väike-Maarja rajooni ajalehe toimetuse organiseeris ajakirjanduspäeva puhul Lenini-nimelise kolhoosi klubis «Kommunismi Koidu» elava väljaande, kus esinesid partei rajoonikomitee, toimetuse ja mittekoosseisulised ajalehe töötajad. Elavat ajalehte tuli kuulama üle 100 inimese. Elav ajaleht, mille korraldasid Tapa ajalehe «Edasi Kommunismile» toimetuse töötajad Aegviidus, tõmbas kokku ligemale poolteistsada inimest.

Paide rajooni ajaleht «Võitlev Sõna» organiseeris «lahiste uste» päeva. Toimetust külastas 127 inimest, kes tutvusid toimetuse ruumides korraldatud näitusega «Kuidas valmib ajaleht». Ajakirjanikud andsid näituse külastajatele seletusi.

Nagu näitavad toimetuste kogemused, annab informatsioonivõistluse korraldamine juurde uusi autoreid, kellest saab järelkasv kirjasaatjate ühiskondlikule aktiivile. Kingissepa rajooni ajaleht korraldas koos parteikomiteega informatsioonivõistluse, mis kestis kaks kuud. Selle aja jooksul laekus toimetusele 254 kaastööd. Kõige rõõmustavam oli aga see, et ajaleht sai juurde 25 uut kirjasaatjat, kellest enamik on kommunistlikud noored ja noored.

Noorte huvi ajakirjanduse vastu algab juba õige varakult, pioneeriaastates. Kui ajaleht «Säde» kuulutas välja kirjandus- ja joonistusvõistluse, sai toimetusele 1561 tööd 851 noorelt autorilt. Rõõmustavad on selle juures laste püüdlused esitada oma loomingut mitmesuguseis kirjanduslikes žanrides, nagu luuletus, muinasjutt, näidend jt. Paljud meie ajakirjanikud ja aktivistid võivad meenutada

oma sulemehetegevuse algust, mis samuti leidis aset üsna varajases eas. Asjatu ei ole nende toimetuste vaev, kes mõtlevad järelkasvule kooliõpilaste seas.

Võib julgesti öelda, et uued vormid ühiskondliku aktiivi kaasatõmbamiseks on end täielikult õigustanud ning nende veelgi ulatuslikum rakendamine on nõukogude ajakirjanduse tähtsamaid päevaülesandeid.

H. Mannermaa,
EKP Keskkomitee instruktor

Kogenud kirjasaatja mõtteid

- * Täpsus, mõtteselgus, printsiipiaalsus — need on kolm esimest nõuet kirjasaatjale.
- * Kõik nimed, faktid ja andmed olgu täpsed. Ainult halb kirjasaatja jätab need kontrollimata, usaldab liigselt oma mälu ja muljeid.
- * Tähelepanelikult ja väsimatult õppigem keelt. Keel on kirjasaatja relv, samuti nagu püss sõdurile. Mida parem on sõduri püss, seda tugevam on ta sõjahähenä. Keeleoskus annab mõtteselguse kaastöodes.

INFORMATSIOON AJALEHES

Tavaliselt alustab iga kirjasaatja kaastööd ajalehele informatsiooni kirjutamisega. Kuid sageli kerkib algajal autoril küsimusi: «Kas ajaleht on huvitatud minu kaastööst?», «Kas ma oskan kirjutada nii, nagu toimetuses nõutakse?», «Kas minu kaastöö ilmub ajalehe veergudel?»

Pärast esimeste sõnumite avaldamist saab autor julgust. Ta näeb, mis on toimetuses oluliseks peetud ja ära trükitud, mis on mitteoluliseks arvatud ja redigeerimisel maha tõmmatud. Oma järgmistes sõnumites lähtub autor neist vähesetest kogemustest ja püüab arvestada toimetuse soove, kuid ikkagi poeb südamesse kahtlus: «Kas ma kirjutan nii, nagu peaks kirjutama?»

Millised on siis informatsioonile esitatavad nõuded? Kõigepealt tuletame meelde, et informatsioonis jutustatakse lugejaile kõigest huvitavast, mis toimub meie mitmepalgelises elus, tutvustatakse fakte, mis eeskuju varal kasvatavad nõukogude inimeses patriootlikku uhkustunnet. Seega on informatsioon erilist laadi agitatsioon, kus lugejale avaldab mõju faktide loogika, sündmuste loogika, elu loogika.

Millest on soovitav kirjutada ajalehele? Informatsiooni teemade ring on väga laialdane. Kas mäletate 1960. aasta septembris korraldatud «maailma päeva» ajalehenumbreid? Kõik ajalehed pühendasid sel päeval erilist tähelepanu informatsioonile, ja kui paljudest huvitavatest faktidest ja sündmustest said lugejad teada. Nende kirjutuste alusel ilmus terve raamat — niivõrd rikkalik on ühe päeva sündmustik.

Alati me ei pane nagu tähelegi meid ümbritsevat elu, ei oska näha hoogsat ülesehitustööd meie ümber, ei märka oma tublide töökaaslaste kõiki saavutusi, mis vääriskid märkimist ajalehes. Seetõttu on kirjasaatjal tarvis arendada tähelepanelikku silma, on tarvis üles märkida olulised faktid ja sündmused, et toimetust neist informeerida.

Eriti avar on teemade ring pärast partei XXII kongressi, pärast partei uue programmi vastuvõtmist. Selles ajaloolises dokumendis on antud tegevusjuhend kõigile nõukogude inimestele lähemateks aastakümneteks. See on programmdokument, mis innustab nõukogude inimesi uutele saavutustele, uutele võitudele. Kuidas kusagil viiakse ellu programmis seatud ülesandeid, kuidas otsitakse ja avastatakse sisemisi reserve, kuidas novaatorid täiustavad tootmistehnikat, kuidas meie parimad inimesed annavad teistele innustavat eesküju — kõik need teemad ootavad kirjasaatja sulge, kõik niisugused informatsioonid leiavad tee ajalehe veergudele.

Informatsiooni teemade ring ei piirdu ainult töö ja majandusliku tegevusega. Kõik huvitavad, päevakohased, ühiskondlikult olulised faktid väärivad, et neist kirjutataks ajalehes. Seega on üks informatsiooni eesmärk **anda edasi uudist**. Uudis aga omakorda nõuab operatiivsust ja see tõttu tuleb kirjutatud sõnum võimalikult kiiresti toimetusele edasi anda, nii et informatsioonis oleks omal kohal sõna «täna» või «eile». Kui aga tarvitate sõnu «neil päevil» või «hiljuti», olete fakti või sündmuse «maha maganud», olete hiljaks jäänud selle kirjutamise ja edasiandmisega.

Kuidas siis saada operatiivset informatsiooni, kuidas saada sündmustele jälile nende toimumise päeval? Et **informatsiooni allikaks on meie igapäevane elu**, saab huvitavat informatsiooni kirjutada ainult see kirjasaatja, kes vaatab kõike erksa pilguga, kes jälgib tähelepanelikult oma töökaaslaste ja kollektiivi tegevust. Siit tuleneb praktiline vajadus — hoidke taskus märkmik, kus on kirjas kõik teemad, millest kavatsete lähemal ajal kirjutada. Teema ülesmärkimise ajal võib-olla pole sündmus veel kirjutamiseks küps, kuid hoidke sellel «silm peal» ja kirjutage sõnum siis, kui peate selle avaldamist otstarbekaks. Näiteks teate, et mõni novaator kavatseb täiustada oma tööpinki. Selle teema märgite üles. Kui aga novaator oma töö lõpetas, kirjutate samal päeval sõnumi, märkides ära, kuidas ta seda tegi, kui palju tema täiustus kiirendab tööd ja milline on sellest saadav majanduslik sääst.

Või võtame teise näite. Teie kollektiivi isetegevuslased hakkasid õppima satiiripõimikut, milles kritiseeritakse distsipliinirikkujaid, hooletuid töötajaid, sõnamurdjaid, praagitootjaid. See teema märkige jällegi üles. Sõnum aga kirjutage esietenduse päeval.

Ülalkirjeldatud teemade märkmik on teile suureks abiks, ta teritab ajakirjanikuvaistu ja tuletab meelde, et kirjasaatja peab teemasid sihipäraselt otsima, peab hästi tundma partei ja valitsuse poliitikat ning ülesandeid, mis on antud momendil kõige olulisemad.

Informatsiooni avaldamisel peab taotlema kindlat eesmärki: propageerida Kommunistliku Partei ja nõukogude rahva saavutusi. Informatsioon peab olema parteiline, mille all me mõtleme selle kvalitatiivset olemust, ideelist tuma. Sihiteadlikult valitud ja huvitav informatsioon, ükskõik millest see on kirjutatud, kas viljakoristustööde lõpetamisest või teaduslikust avastusest, rajooninõukogu istungjärgust või kultuurimaja avamisest, kaevurite puhkekodust või novaatori leiutusest, näitab nõukogude inimeste loovat tööd, nende edusamme, partei ja valitsuse poliitika järjekindlat elluviimist.

Informatsioon ei pea ainult fotografeerima meie ülesehitustööd, ta peab parteid abistama, täitma nii kasvatustööd kui ka organisatorlikke funktsioone. Näiteks jutustatakse sõnumis, et teatavas kollektiivis alustati NLKP XXII kongressi materjalide tundmaõppimist. Esimesed niisugused sõnumid kutsuvad ka teisi kollektiive alustama õppust. Järgmistes samalaadsetes sõnumites on aga tarvis juba uudset momenti. Lisaks õppimise faktile tuleb näidata, kuidas partei programmis esitatud mõtteid rakendatakse oma kollektiivi töö parandamiseks, tuleb esile tuua töötajate ettepanekuid, mis aitavad kiirendada programmis seatud ülesannete täitmist, aitavad parandada töö organiseerimist, aitavad alandada toodangu omahinda jne. Seega peab informatsioon olema suunaandev, peab rõhutama, mis on antud momendil kõige aktuaalsem.

Fakte tuleb otsida ja hästi valida. Et aga oleks, mida valida, peab võimalikult palju tähele panema ja üles märkima. Eespool oli juttu teemade märkmikust, kuid lisaks sellele on kirjasaatjal tarvis veel märkmikku, kuhu ta kogub materjali iga sõnumi kohta. Kuidas seda teha ja mida sinna kirjutada? Võiks öelda, et kirja tuleb panna kõik, mida valitud teema kohta kuulete. Kunagi ei maksa usaldada mälu, sest sõnumi koostamisel võib tarvis minna mõnda fakti, mille olete juba unustanud. Märkmik aga tuletab meelde, ja pealegi täpselt. Mida suuremad on teie märkmete varud, seda kergem on hiljem kirjutada.

Ärgem unustagem, et kõiki fakte, nimesid ja andmeid

tuleb kontrollida, sest **informatsioon peab olema täpne ja õige**. Näiteks kuulmise järgi märgite üles, et rajoonikeskusesse saabus isetegevuslikele kunstnikele konsultatsiooni andma tarbekunstnik Helgi Reemets. Kui aga kontrollisite kunstniku nime, selgus, et ta eesnimi pole mitte Helgi, vaid Elgi. Või võtame mõne teie töökaaslase nime. Sageli olete harjunud teda hüüdma teisiti, kui ta ise kirjutab.

Hoolikalt on tarvis kontrollida ametinimetusi, ettevõtete ja kohanimetusi. Iga arv peab olema sõnumis täpne ja õige. Seega näeme, et informatsiooni koostamine nõuab küllalt palju hoolt ja püsivust.

Märkuste tegemist alustage alati kuupäeva, koha ja isiku nimega, kellelt saate andmeid. Märkmiku esimene leht aga säästke sisukorra jaoks, sest hiljem hõlbustab see vajalike andmete kasutamist.

Informatsiooni kirjutamisel arvestage ka keele suhtes esitatud nõudeid. Püüdke kirjutada nii, nagu rahvas räägib. Vältige või kasutage ainult äärmisel vajadusel sõnu: kindlustama, teostama, võitlema, pingeline, otsustavalt parandama, püstitama, juurutama jne. Nagu näete, on nende sõnade kasutamisega liiale mindud ja sageli kirjutatakse neid sinna, kuhu sobib mõni teine palju paremini. Püüdke oma sõnum koostada nii, et see oleks isikupärane, et tunneksite selles ära oma kirjutuse.

Ärge unustage sealjuures veel üht põhinõuet: informatsiooni peamiseks teemaks on inimesed ja nende saavutused. Ärge varjutage kuivade arvude loeteluga oma sõnumi peamist kangelast, kommunismiehitajat, kelle tublit tööd tahate esile tõsta.

Kui teil informatsiooni teema on leitud, faktid kogutud, andmed ja nimed kontrollitud, siis kerkib ikkagi küsimus: **kuidas kirjutada sõnumit?**

Informatsioonile on omane lakoonilisus, kuid mitte hallus ega statistilise aruande stiil. Faktide valikul püüdke neist eraldada kõige olulisem, kõige huvitavam ja keskenduge sellele. Teised faktid ja andmed peavad seda täiendama, aitama teemat lahti mõtestada, muuta seda huvitavamaks.

Meie toimetusse saabus järgmise sisuga kaastöö:

«NLKP uue programmi projekti arutamisel esitasid... kollektiivi liikmed 7 ettepanekut tootmistöö parandamiseks. Programmi projekt kiideti üksmeelselt heaks ja kohustuti töötama senisest veelgi paremini, et anda omapoolne panus meie suure ürituse võidusse.»

See sõnum kannatab üldsõnalisuse all. Autor oleks pidanud välja tooma olulisemad ettepanekud, oleks pidanud näitama, kuidas neid ellu viiakse. Informatsioonis kõnelevad faktid ise enda eest ja sinna pole tarvis üldsõnalisi fraase. Kasulik on pärast sõnumi kirjutamist vaadata, kas selles pole liigseid üksikasju, tarbetuid detaile, mis varjavad ära peamise. Ajakirjanike kõnekeeles öeldakse sel puhul: «Pigistage sõnumist vesi välja.»

Informatsiooni teema, selle ulatus ja aktuaalsus tingivad, millises žanris seda kirjutada. Algaja autor võib esialgu kasutada **lühisõnumi** vormi. See peab olema telegrammistilis teade, mis informeerib lugejaid ühest teatavast faktist. Näiteks:

«Eile alustas esimesena rajoonis rukkilõikust «Uue Elu» kolhoosi kombainer sm. J. Rand. Ohtuks oli vili koristatud kaheksalt hektarilt.»

Kui aga tutvustame lugejaile ka täiendavaid fakte, huvitavaid detaile ja kommentaare, saame juba **laiendatud informatsioonilise sõnumi**. Näiteks:

«Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu büroo kinnitas eile uus uurimisasutuse — Silikaltsüidi Instituudi struktuuri. Selle koosseisu kuuluvad teadusliku uurimistöö, tehaseseadmestiku projekteerimise, uue tehnika rakendamise ja informatsiooni osakond. Rööbiti teoreetilise uurimistööga hakkab uus instituut projekteerima ka silikaltsüiditehaseid. Vennasvabariikide ehitusmaterjalide tootjate ja projekteerijate abistamiseks hakkavad instituudi töötajad sõitma kohtadele, et aidata noori kollektiive tehaste käikulaskmisel. Tallinna rajatakse aga baas, kus hakatakse välja õpetama kaadrit uutele silikaltsüiditehastele.»

Kõige igavamaks kipuvad tavaliselt jääma **koosolekute ja nõupidamiste kirjeldused**. Kuid siin on kirjasaatjale kiusatuseks stamp: kirjutada koosoleku protokoll, mitte ajalehele informatsiooni. Kui toome informatsioonis esile huvitavaid ettepanekuid, grupeerime käsitletud küsimusi temaatiliselt, lisame kommentaare ja rahvapäraseid ütlusi, saame materjali, mida huviga loetakse.

Huvitavad informatsioonilised materjalid on ka nn. **fotoaknad**, kus pilt ja tekst teineteist täiendavad. Lisaks fotole on neis antud laiendatud informatsioon. Fotoakende avaldamine eeldab kahe autori koostööd, või teisel juhul peab kirjasaatja ise ära õppima ka pildistamistehnika.

Informatsioonižanridest võiks nimetada veel **intervjuud**

ja reportaaži. Neist on aga käesolevas kogumikus eraldi juttu.

Seega näeme, et informatsiooni kirjutamiseks on laialdased võimalused. Kuid see töö on ka küllalt vastutusrikas ja raske. Kes aga soovib hakata ajalehe kirjasaatjaks, ei tohi karta raskusi ega esimesi ebaõnnestumisi. Kuigi lühike informatsioon näib olevat kerge kirjutada, tahab ka see töö teatavaid kogemusi ja vilumust. Kui aga õpite ja täiendate järjekindlalt oma oskusi, saate kaasa aidata meie ajalehtede huvitavamaks muutmisele, valmistate oma tööga rõõmu kõigile lugejaile.

Kaastöö saatmisel ärge unustage juurde märkida oma täpset aadressi, nime, ees- ja isanime; kellena, kus töötate ja ka telefoninumbrit, et toimetus saaks vajaduse korral teiega ühendusse astuda.

A. Rätsep,
ajalehe «Rahva Hää» informatsiooniosakonna
juhataja

Kogenud kirjasaatja mõtteid

- * Printsipiaalsus ajalehetöös on selle huvitava ja raske tegevusala alus. Ükskõiksus, liberaalsus, käegaloomine ja argus ei sobi kokku kirjasaatja tegevuse mõistega.
- * Kui oled kätte võitnud au olla ajalehe kirjasaatja, siis hoiu seda iga oma paberilepandud reaga.
- * Oppigem kõnelema nii, et teid kuulatakse, kirjutama nii, et teid loetakse.
- * Tuletagem meelde tabavat vanasõna: «Väljanaermist kardab ka see, kes muidu mitte midagi ei kardab».

PÄEVAUDISED RAADIOS

Raadiosaadetes kuulub tähtis koht informatsioonile, mida annavad meile kirjasaatjad ja korrespondendid vabariigi kõigist rajoonidest ja linnadest. Millistele tähtsamatele nõuetele peavad siis vastama raadio informatsioonilised materjalid? Neis peab kajastuma konkreetne olukord antud momendil, nad peavad näitama, kuidas tehastes, kolhoosides, sovhoosides ja mujal meie vabariigi ettevõtetes täidetakse Kommunistliku Partei poolt nõukogude rahva ette seatud ülesandeid. Praegu, kus on vastu võetud Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei uus programm, mis määrab pikemaks ajaks meie maa arengu suunad kõigil elualadel, peavad ka raadio päevauudised kajastama programmis püstitatud ülesannete elluviimist.

Eespool ei rõhutatud sõnu «antud momendil» mitte juhuslikult, sest päevauudiste mõiste räägib ise enda eest. Informatsioonile pole ju omased kauged tagasivaated, vaid see, kuidas reageeritakse ühele või teisele sündmusele ja ülesandele just praegu, antud momendil.

Päevauudisele raadios esitatakse üldiselt samu nõudeid mis informatsioonile ajaleheski. Päevauudis peab olema aktuaalne, konkreetne ja operatiivne. Muidugi mõista peab iga päevauudise sõnum olema keelelt ja stiililt laitmatu.

Päevauudiste saadete väike ajaline maht (5 kuni 15 minutit) ei võimalda kasutada informatsiooni kõiki liike, nagu pikemaid intervjuusid, informatsioonilisi kirjutusi jne. Seega piirdub kirjasaatja abi päevauudiste toimetusele peamiselt paari põhilise informatsiooni liigiga — **informatsiooniline lühisõnum** ja **laiendatud informatsiooniline sõnum**. Kuid suurema tähtsusega sündmuste puhul, nagu partei ja valitsuse uute määruste avaldamisel või mõnel muul juhul, kus on vajalik konkreetse isiku arvamus, kasutatakse päevauudistes ka **lühintervjuu** vormi. Kuid ka selle maksimaalseks pikkuseks võib olla ainult poolteist minutit, s. t. kolmveerand masinakirjalehekülge teksti.

Üks põhilisemaid nõudeid raadioinformatsioonile on operatiivsus.

Raadio on ajaleht ilma paberi ja trükkivärvita. Seega pole raadiosaate valmistamiseks vaja aeganõudvat ladumist ja trükkimist. Sellel momendil, mil ajalehe käsikiri on valmis trükikotta andmiseks, võib sama materjali raadios juba eetrisse lasta. Seega on raadios võimalik teatada sündmustest märksa varem kui ajalehes. Ajalehelugeja on rahul, kui ta lehest loeb eelseid uudiseid. Raadiokuulaja aga tahab juba täna teada tänastest sündmustest. Et seda nõuet täita, peab kirjasaatja olema operatiivne. Kohe, kui sündmus lõppes, tuleb sellest toimetusele teatada. Aga kuidas? Mil viisil? Kui näiteks kirjutada päevauudis valmis ja panna posti, kulub selle teelolekuks teatud aeg ja operatiivsus kaob, teade vananeb. Seega ei saa operatiivsete materjalide saatmiseks kasutada posti teeneid.

Kõige parem on tulla isiklikult päevauudiste toimetusse ja anda informatsioon toimetajale üle. Viimasel avaneb siis võimalus antud küsimuses kirjasaatjaga vestelda ja tarviduse korral sõnumit täiendada. Siin on aga pikemata selge, et see moodus kõlbab ainult Tallinnas elavatele kirjasaatjatele, sest pole ju mõeldav, et vabariigi rajoonidest saaks sel viisil edasi anda operatiivset informatsiooni.

Väljaspool Tallinna elavad kirjasaatjad võivad oma informatsioonilised materjalid alati operatiivselt üle anda telefonil «Tallinn 18-63». Päevauudiste toimetuses on ka teisi telefone, kuid informatsioon on soovitatav üle anda just sellel numbril, sest see telefon on ühendatud magnetofoniga. Siis võib kirjasaatja oma sõnumi telefoni teel ette lugeda, ei ole vaja oodata, kuni keegi selle üles kirjutab. Kõned on sel juhul lühikesed.

Kui raadio päevauudistes võib kuulda veel sõna «eile», siis tähendab see, et toimetus ja kirjasaatjad pole suutnud täielikult täita päevauudiste põhinõuet.

Kui on kõik olemas — tänane sündmus ja kirjasaatja hea tahe anda see operatiivselt edasi —, võib kerkida küsimus, kuidas siis ikkagi raadiotele lühiinformatsiooni, laiendatud informatsiooni või lühiintervjuud kirjutada. Millised on päevauudiste erinõuded? Neid küsimusi esitatakse päevauudiste toimetusele sageli. Vastuseks võib öelda, et kõik nõuded, mis kehtivad nende informatsiooniliikide kohta üldse ja millest on käesolevas brošüüris pikemalt juttu, kehtivad ka raadioinformatsiooni kohta. Kirja-

saatjal, kes tahab anda sõnumit mõnest sündmusest, tuleb meeles pidada, et raadiot kuulatakse üle vabariigi ja väljaspool selle piire. Kui kuskil leiab aset mõni sündmus, tuleb kõigepealt mõelda, kas see huvitab raadiokuulajate laiemaid hulki. Kui näiteks rajoonis täitis kombinaadi üks tsehh ennetähtaegselt plaani, siis väärib see loomulikult märkimist rajooni ajalehes ja sellest tuleb teatada kohaliku raadiosõlme kaudu, kuid vabariikliku raadio jaoks on sellisel sõnumil liiga vähe kaalu.

Samuti tuleb kirjasaatjal sõnumi kirjutamisel raadiole meeles pidada, et tema sõnumit eetris **kuulatakse**, mitte ei loeta ajaleheveerult. See aga nõuab omakorda, et sõnum ei oleks üle koormatud arvude ja tehniliste terminitega, et neist oleks antud ainult kõige olulisem, mis iseloomustaks ja kinnitaks sõnalist teksti. Sest kui ajalehelugeja võib mõne lause või lõigu juurde tagasi pöörduda, seda uuesti lugeda, siis raadiokuulajal see võimalus puudub. Sellepärast peab raadioinformatsioon olema sõnastatud võimalikult selgelt, lühikeste lausetega, arvude asemel võib aga paljudel juhtudel kasutada piltlikke, kergesti meelde jäävaid võrdlusi.

Üksikasjalist konsultatsiooni raadioinformatsiooni kohta antakse kirjasaatjatele ka nõupidamistel ja seminaridel, mida me korraldame sügisel ja talvel iga kuu. Peale selle antakse igale kirjasaatjale nõu ka päevauudiste saadete toimetuses, Tallinn, Kreutzwaldi 14, tuba 515.

Eesti Raadio
päevauudiste toimetus

INTERVJUU

Viimasel ajal võib ajalehtede veergudel järjest sagedamini kohata intervjuud (vestlust, jutuaajamist). On saanud tavaks intervjuu-rubriigid, nagu «Rahva Hääles» «RH intervjuu», «Noorte Hääles» «Vabandage, üks hetk» jne.

Intervjuu žanrina. Lugejale huvipakkuvat informatsiooni saab kirjutada siis, kui vesteldakse, räägitakse inimestega, kui mõistetakse nende püüdlusi ja mõtteid. Mis tahes isiklik vestlus inimestega annab rohkem kui nende sõnavõtte kuulamine koosolekutel, protokollide, kokkuvõtete, aruannete lugemine. Teavad ju inimesed jutustada palju huvitavat, tuua niisuguseid andmeid oma elust ja erialast, mis kõrvalseisjale esimesel pilgul silma ei hakka. Avalikkusele huvipakkuvate uudiste, uute faktide ja sündmuste esitamisega on intervjuu informatsioonilise ajalehematerjali žanrina suure väärtusega

Intervjuu võimaldab asjatundlikke inimesi kaasa tõmata ajalehes esinema, lubab jutustada tööveteranide, novaatorite ja tööeesrindlaste kogemustest, kirjanike, näitlejate, sportlaste, teadlaste jt. loomingulistest saavutustest, edusammudest ja ületatud raskustest.

Intervjuud on otstarbekas ajalehes kasutada väga mitmesugustel kaalutlustel:

1. Teatame lugejale ülesandeist, mis seisavad ühe või teise kollektiivi (kolhoosi, ettevõtte või isegi teatava rahvamajandusharu) ees, jutustame järjekordsetest tootmis- või teistest plaanidest.

2. Informeerime lugejat eelseisvatest sündmustest, milleks hoolega valmistatakse, või teatame täiendavalt juba toimunud.

3. Selgitame või täpsustame üksikasjalisemalt üht või teist fakti, mis on lugejale üldjoontes juba tuttav.

4. Püüame teada saada ja edasi anda poliitika-, riigi- ja ühiskonnategelaste seisukohti ühe või teise probleemi või küsimuste grupi kohta.

5. Oleme ühe kindla probleemi puhul huvitatud mitmete inimeste seisukohtadest.

Kui võeti vastu Eesti NSV 1961. a. riigieelarve, avaldas «Rahva Hääle» intervjuu «Jutt on 40 miljonist rublast». Aja-
lehe lugejail oli huvitav kuulda Eesti NSV sotsiaalkindlustuse ministrilt E. Viskiilt, kuhu riigieelarves sotsiaalkindlustuseks ettenähtud 40 miljonit rubla praktiliselt kulutatakse. Küsimusele, missuguseid võimalusi on mugava kodu loomiseks, andsid «Rahva Hääles» avaldatud intervjuus vastuse kunstnik, konstruktor, Rahvamajanduse Nõukogu ja Kohaliku Majanduse Ministeeriumi spetsialistid.

Milliseid suurepäraseid võimalusi pakub intervjuu, seda näeme «Noorte Hääles» avaldatud jutuajamisest pensionär R. Turjaga «Ühe meeleheitliku appihüüde jälgedes». See intervjuu kasvas välja kodanlikus «Päevalehes» ilmunud sõnumist ühe perekonna raske majandusliku olukorra kohta. Lihtne jutuajaminine tõestas väga selgelt, kuidas meie tegelikkus on tööinimese kasuks muutunud.

Seega on jutuajamise vormi sobiv kasutada juhtudel, kui tahame lugejale anda informatsioonilist materjali asjaosalise jutustusena, s. o. esimesest allikast. Küsimused, millele me tahame vastust, peavad loomulikult huvitama laiemat üldsust, tutvustama lugejat majanduse ja kultuurielu saavutustega, eesrindlike ettevõtete, kolhooside, tööinimeste kogemustega, näitama uue sünni.

Žanri omapäraseid jooni. Mis on siis selle žanri omapäraks? Vestleme ju alati, isegi paljudega, igasuguse materjali hankimisel. Kuid ajalehematerjal sünnib sel juhul kirjutaja täielikus töötluses, tema seisukohtade ja arvamustega.

Intervjuu iseloomustavaks jooneks, mis eraldab teda teistest informatsiooni liikidest, on aga see, et temas esitatakse faktid ja arvamused sündmustest selle nimel, kes annab intervjuu, kellega vesteldakse.

Vestluseks me kas pöördume ühe või mitme küsimusega intervjuueeritava poole. Eelnevalt tuleks läbi mõelda vastust nõudvad küsimused, sest ajakirjanikul ei või vestluses olla mehaaniline osa. Vestluse käigus ta kas täpsustab üksikuid seisukohti, esitab täiendavaid küsimusi, suunab vestlust kindlas ringis, palub üksikasjalisemalt avaldada arvamust küsimuste kohta, mis pälvivad suuremat huvi, jne. Ajakirjanik ei kirjuta vestlust üles mitte mehaaniliselt, vaid taotleb seda, et vestluse sisu oleks huvitav. See on aga võima-

lik, kui meil on varem olemas vestluse üldine plaan, et mitte ekselda teisejärgulistes küsimustes. On hea ja kasulik küsimusega eelnevalt tutvuda, et esitada intervjuu ajalehes lihtsalt, igale lugejale arusaadavalt, ilma spetsiaalterminiteta. Üldiselt aga peaks tähelepanu pälvimä mitte ainult see, mida on tehtud, vaid ka see, kuidas on tehtud.

Vestluseks pöördume autoriteetsete inimeste poole, kes on kursis vastava alaga. Kui oleme vestluse kirja pannud, siis on kasulik, kui intervjuu andja selle enne avaldamist läbi loeb. See võimaldab vältida vigu. Vigu ja ebatäpsusi võib aga kergesti esineda, sest ajakirjanik või kirjasaatja ei saa olla kõigis küsimustes asjatundja.

Loomulikult pole mõeldav, et vestluse tekst kirjutatakse valmis varem, kui toimub vestlus ise. Selliselt antud materjal ei kujuta endast intervjuud, vaid on ajakirjaniku väljamõeldis. On ju vestluse iseloomustavaks jooneks intervjuueeritava isiku mõtete ja kõne edasiandmine kõikide nende erinevuste ja detailidega, mida võib teada saada ainult isiklikus vestluses. Intervjuus ei pruugi me edasi anda mitte ainult juttu, vaid ka jutustaja elamusi, tema suhtumist küsimustesse, kirjeldame aega ja kohta.

Kui vestlus on kirjutatud kuivalt ja ebahuvitavalt, siis tähendab see seda, et ajakirjanik ei osanud tõmmata kaavestlejat arutlusse, laskis kõrvust mööda huvitavaid detaile, ei tabanud isiku jutu omapära.

Intervjuu vormidest. Vestluse käigus saadud materjali sisu ja laad, samuti eesmärk nõuavad avaldamiseks vastavat vormi.

1. Vormiliselt kõige lihtsamaks on ainult küsimustele ja vastustele ülesehitatud vestlus.

Tavaliselt kasutatakse seda moodust siis, kui vestlus toimub raadio või telefoni teel, s. o. kui puudub isiklik kontakt. Küsimuste-vastuste vormi rakendatakse ka eriti tähtsate probleemide puhul, vestlustes riigijuhtidega jne. Siin tuleb esitada lühikesi küsimusi ning täpseid, selgeid vastuseid. Jutustame ainult faktidest, mõttest enesest, pidades protokolliliselt kinni vestluse käigust.

2. Küsimused ja vastused töötatakse ajakirjaniku poolt iseseisvalt ümber, antakse oma formuleeringus edasi. Tavaliselt kirjutatakse sel puhul esmalt sissejuhatus küsimuse ja eesmärgi selgitamisega, seejärel aga vestluse sisu. Tihti on siis vestluse pealkiri varustatud alapealkirjaga «Jutuajamine sm. ...». Vestluse alguses aga kohtame tavalist

fraasi: «Vestluses meie kaastöölisega ütles sm. N. järgmist: . . .» Edasi läheb jutt teemast ja probleemidest. See on nagu laiendatud informatsiooni, kuid jutustus antakse konkreetse isiku nimel, konkreetselt isikult.

3. Mitte ainult jutuajamise sisu, vaid kogu vestluse käik antakse edasi lihtsa elava kirjeldusena või kunstilise kujutamise võtetega.

Sellises intervjuus on isikupärase dialoogi kõrval oluline koht kirjeldusel ja jutustusel. Sündmustest võtab koos intervjuueeritavaga osa ka intervjuuerija. Kirjutajalt nõuab see vorm kirjanduslikku sulge, sest selline intervjuu võib edukalt võisteida olukirjeldusega ja täita ajalehe joonealuse. Siin ei jää intervjuuerija pilk peatuma mitte ainult kaasvestlejal, vaid ka tema ümbrusel, nendel inimestel, kellega ta suhtleb. Intervjuuerija võib vestlusse tuua oma arutlusi ja järeldusi. On kahju, et meie ajalehed kasutavad vähe sellist vormi. Ainult ajakiri «Looming» jätkab seda head traditsiooni, ehkki põhiliselt ainult juubelite puhul.

Vestluses ei maksa karta faktide teatamise kõrval ka nende analüüsimist, kriitiliste märkuste esitamist.

Teemalt ühesugused vestlused koondab toimetus harilikult rubriiki «Vestluses meie korrespondendiga». Vestlusi võib ära tuua samuti toimetuse küsimuste-vastuste vormis, nn. toimetuse ankeedina. Selliseid ankeete on korraldanud ajaleht «Edasi». Ka «Sirp ja Vasar» esitas lugejaile ankeedina küsimuse: milline oli meeldejäävam kunstiline elamus möödunud hooajal?

* * *

Intervjuu lubab operatiivselt edasi anda peamisi fakte, elavalt reageerida igale sündmusele. Intervjuus on võimalik esile tuua inimeste loovat initsiatiivi, nende energilisi pingutusi. Vestlusvormi informatsiooni žanrina peaks ajakirjanduses rohkem kasutama, et anda meie mitmekülgset elu edasi ka erinevate žanriliste vahenditega. See oleks võimalik, kui ka ajalehtede ühiskondlik aktiiv hakkaks julgelt oma jõudu proovima intervjuude kirjutamisel.

V. Lindström,
ajalehe «Noorte Häääl» osakonna-
juhataja

REPORTAAŽ AJALEHES

Reportaaž kuulub elavamate ja huvitavamate ajalehežanride hulka. Aga mille poolest erineb reportaaž näiteks nn. laiendatud informatsioonist? Ajakirjanik viibis koosolekul, kus arutati tähtsaid küsimusi. Ta pani nähtu-kuuldu paberile, kasutades ohtrasti otsest kõnet, jutumärke. Mis see on, kas reportaaž või koosolekukirjeldus?

Ajakirjanduslikke žanre ei eralda üksteisest ülepääsmatud vaheseinad. Esineb n.-ö. üleminekuvorme, mida võiks liigitada nii või teisiti. Näiteks ilmus «Rahva Hääles» ja järgnevalt ka kogumikus «Vagu vao kõrvale»*) Gustav Ernesaksa olukirjeldus «Helilaev RAM sõpruse ookeanil». Seda originaalses vormis ja sädelevas, kaasakiskivas sõnastuses teost võiks tinglikult nimetada ka Riikliku Akadeemilise Meeskoori Tšehhoslovakkia-reisi sündmusi käsitlevaks reportaažiks. Nii mõnegi olukirjelduse autor on kasutanud kohati reportaažlikke lõikusid, mõnessegi reportaaži on lülitatud lühiintervjuu, reportaažlikke sugemeid leidub nii mõneski koosolekukirjelduses ja laiendatud informatsioonis. Ka 1960. a. Lenini preemia saanud raamat «Palgest palgesse Ameerikaga» on oma olemuselt hiiglaslik reportaaž, mis käsitleb N. S. Hruštšovi sõitu Ameerika Ühendriikidesse. Meisterlikult kirjapandud puhtreportaažlikud leheküljed vahelduvad selles teoses publitsistlike kommentaaride ja üldistustega.

Aga millised siis on ajalehereportaaži iseloomulikud tunnused? Esimeseks ja võib-olla kõige olulisemaks on **sündmus või rida üksteisele järgnevaid sündmusi**, mis on omavahelises seoses. Vaadeldgem lähemalt E. Vajaka reportaaži «Tugev algus», mis ilmus 1961. a. 17. juuni «Rahva Hääles». Sündmuseks on siin Jõgeva näidiskatsesovhoosis toimuv seminar Jõgeva rajooni kolhooside traktoristidele.

*) «Vagu vao kõrvale». Ajakirjanike olukirjeldusi. Eesti NSV Ajakirjanike Liidu väljaanne. Tallinn, 1961.

Pärast lühikest miljökirjeldust (sovhoosikeskuse pilt) näitab autor, kuidas seminarist osavõtjad tutvuvad umbrohu-tõrjepritsi monteerimisega, arvutavad välja kemikaali hektarinormi; majandi traktorist sõidab põllule ja paneb seal pritsi tööle, teised kontrollivad töö kvaliteeti, tagasiteel aga teevad oma märkmikesse joonise universaalsest rühvlist, millega näidiskatsesovhoosis haritakse lina-, heinaseemne-, maisi- ja suhkrupeedipõlde. Teisiti öeldes — autor näitab inimesi **tegutsemas**, tööd tegemas.

Siin ongi peamine erinevus, mis reportaaži eraldab koosolekukirjeldusest: koosolekul inimesed peamiselt räägivad, **aktiivset tegutsemist ja tööd** selle sõna tavalises mõttes on seal üpris vähe või üldse mitte. Muidugi, ka reportaaži kirjutamisel ei saa läbi otsese kõneta; see kuulub paratamatult reportaažitehnika juurde, kuid autor valib siin tsiteerimiseks kõige lõõvamaid repliike, mis sündmustiku dünaamikat ei pidurda, vaid vastupidi — viivad seda edasi ja aitavad lahti mõtestada. Näiteks:

«... Monteerimisega jõuti lõpule. Sm. Turro annab valemi hektari kohta määratud segunormi väljaarvutamiseks. Nüüd märkmikud välja ja igaüks arvutagu ise!

Üks noormees aga lükkab oma nokkmütsi kuklasse ja küsib imestunult:

«Kas ka seda peab tegema? Meil on ju agronoom.»

Tema naabrid pahvatavad selle peale naerma. Keegi küsib tõgavalt: «Sa, põjuke, oled vist haakija?» Noore traktoristi põsed lõõvad kergelt roosatama ja tema nokkmüts nihkub kuklast otsmikule.

Tänapäeval ei nõuta traktoristilt ainult rooli pööramist ja mutri keeramist...»

Mõne lausega on antud suur ja sügav üldistus, kuid ühtlasi on toodud lõik ka tõendiks autori tähelepanuvõimest. **Oskus näha iseloomulikku detaili**, seda meeles pidada ja vajalikul kohal rakendada on ajakirjanikule niisama vajalik nagu maalikunstnikule või kirjanikule.

Algajatele leHEMEESTELE aga, kes reportaažitehnikat puudulikult valdavad, saab otsese kõne repliikide valik ja zesti kirjeldamine paraku tihtigi komistuskiviks. «Ta mõtles viivu, siis jätkas», «Ta süütas paberossi ja pani tiku tuhatoosi» ja veel rida muid standardseid väljendeid moodustavad hädaarsenali, mille abil püütakse kirjutust «elavaks teha», saavutatakse aga vaid seda, et reportaaž või olukirjeldus hakkab lohisema, muutub vesisemaks. Ajaleht annab reportaažile mitu korda rohkem ruumi kui sõnumile,

ent reportaaži kirjutamisel tuleb sõna kasutada niisama ökonoomselt nagu lühiinformatsiooni puhul. Mõttetihedus ei tähenda igavust. Pigem vastupidi!

Kui tagasi pöörduda reportaaži «Tugev algus» juurde, siis siin võtab seminari sündmuste kirjeldus umbes neli veergu joonealuse kuuest veerust. Ülejäänud kahel veerul analüüsitakse seminari õnnestumise põhjusi (sovhoosi spetsialistide tihe side rajooni majanditega) ja kritiseeritakse üksikuid mahajäänumaid kolhoose, kes ei pidanud vajalikuks oma traktoriste seminarile saata. Reportaaži lõppu on lülitatud lühiintervjuu katsemajandi direktori asetäitja sm. Beieriga, kes jutustab edasistest kavatsustest eesrindlike kogemuste levitamisel. Publitsistlik-kriitiline kõrvalepõige ja intervjuu võimaldavad autoril panna teema kõlama jõulisemalt, heita pilku ka homsesse.

Seega kujutab reportaaž endast pealtnägija või kohalviibija poolt kirjutatud sõnumit. Autor kirjeldab sündmust, millest ta ise osa võttis, maalib lugejale pildi olukorrast, milles see toimus. Sündmus antakse läbi autori vaatevinkli, reportaažis leidub autori hinnanguid, kriitilisi märkusi.

Meie rajoonilehtedes ilmub reportaaže suhteliselt vähe ning mõnigi kord on need madala kvaliteediga. Esile tahaks tõsta Rakvere rajooni ajalehes «Punane Täht» 1961. a. talvel ilmunud A. Sillaku reportaaži «Lobri tuleb», milles käsitletakse lobri (s. t. tooraine-) liini käikulaskmist komsomoli löökehitusel «Punane Kunda». Tooksin lõigu sellest reportaažist:

«...Kolinal langesid suured paelahmakad mahuka punkri kurku. Juba kandis plaattransportöör kivimassi purustajahiiglaste lõugade vahele.

Noor masinist Sulev Piirmets ja abi Vladimir Verbovski kuu-latasid teraselt võimsa masina tukseid, kui kivimürakaid peeneks muljuti. Jah, nüüd töötas masin normaalselt. Enne seda nähtud väev ununes ja töömeeste südameid täitis rahuldustunne...

Toorainetsehi töölised, kellest enamik on kommunistlikud noored, käsutavad nüüd moodsaid mehhanisme. Siin erineb kõik vanast tsemendivabrikust nagu päev ööst. Masinist Sulev Piirmets vajutab nupule ja lõugpurustaja mälib raginal 400 tonni paasi tunnis! Ja vanas tehases? Kahel «hundimehel» tuli paasi kühveldada labidaga, kusjuures masin suutis purustada ainult 10 tonni tunnis. Nüüd aga kaob «hundimehe» amet minevikku.

Tooraine etteandmise liin on uus... Ammuks see oli, kui Astrid Paks ja Heljo Jalak tulid komsomoli lähetuskirjaga tsemenditehast ehitama. Neil tuli töötada ka katuse katmisel, mis kõrgub nüüd toorainetsehi kohal

Mööda transportöörilinte aga rändab puretud paas halli joana edasi. Siin kohtasimegi eelseid noori ehitajaid. Täna sed transportöörimotoristid Astrid Paks ja Heljo Jalak on rõõmsad: «Meie tsehh annab toodangut!»»

«Lobri tuleb» autorist on teada, et ta veetis «Punase Kunda» ehitustandril mitu kuud. Ajalehetöö tempo ei võimalda tavaliselt nii pikka aega kohal viibida. Kuid kogunud ajakirjanik püüab siiski aegsasti jõuda tulevasele sündmuspaigale, tutvuda olukorra ja inimestega. Kui olukirjelduse paberilepaneku eel võib teinekord kuluda nädalaid, vahel isegi kuid, siis reportaaži üks iseloomulikke jooni on operatiivsus. Elektroonika ja kosmoserakettide ajastul oleks tõepoolest imelik lugeda ajalehereportaaži sündmustest, mis toimusid «hiljuti», s. t. mitmeid päevi või isegi veel kauem aega tagasi. Täna sündmuse reportaaž ilmub ajalehe järgmises numbris; ja autori käsutuses oleva kirjapanekuaaja nappust peabki kompenseerima eeltöö (olukirjelduse puhul on see muidugi veel põhjalikum!). Täiesti lubamatu on aga see, et ajakirjanik ise sündmuskohale ei lähe ja asjaosalistelt toimuva kohta tagantjärele andmed telefoni teel «välja pumpab». See põhjustab rumalaid «viltulöömisi». Telefon olgu ikkagi vaid mõne fakti kontrollimiseks või valmiskirjutatu operatiivseks edasiandmiseks toimetusele.

Niisiis — reportaaži kirjutamine algab tõtt öelda juba sündmuse valikust. Ühe rajooniajalehe kirjasaatjate koolis küsiti lektorilt:

«Meil on linna saun kapitaalremondis. Ehitajad on juba kuus või seitse tähtaega mööda lasknud, aga homme võtab riiklik komisjon ümberehitatud sauna vastu. Kas on mõtet anda reportaaži sauna esimesest tööpäevast?»

Ei ole mõtet, pidi lektor paratamatult vastama. Kui hakkaksime reportaažlike vahenditega edasi andma, kuidas väikelinna elanikud pärast nii pikka vaheaega viimaks jälle saavad avalikus saunas vihelda, siis sarnaneks see kirjutus tahes-tahtmatult följetoniga. Aga ka följetonil pole enam mõtet, sest ehitajad on lõppude lõpuks oma kohuse ju ometi täitnud. Tuleb piirduda lühiinformatsiooniga.

... Ajakirjanik saabus ehitajate kompleksbrigaadi. See brigaad töötab nii-öelda keskeft läbi, ei hästi ega halvasti. Juba pikema aja jooksul pole brigaadi elus erilisi sündmusi olnud, pole valmimas ühtki nende poolt ehitatud maja, nad ei alusta uusi objekte. Kuidas lehemees end ka pingu-

taks, trükimustaväärilist reportaaži ta siit kirja panna ei saa. Aga kui seesama brigaad eile otsustas hakata taotleva kommunistliku töö kollektiivi nimetust, siis täna võib inimeste töös, käitumises, nende sõnades ja mõtetes leida mõnegi uue progressiivse joone ja reportaaž tuleb täisvereline.

Samasuguseid näiteid võiks tuua mis tahes töö- või elualalt. Eesrindlikus majandis algas või lõppes kevadkülv (heinatöö, viljakoristamine, maisi sileerimine); eesrindlikku karjatalitajat tuli külastama naaberrajooni kolhoosnike ekskursion; lasti käiku uus tehas või tsehh või unikaalne masin; esimene koolipäev uues keskkoolihoones; pidulikult vanaduspuhkusele saadetava tööveterani viimane tööpäev...

Nõukogude tegelikkus pakub igas linnas, maarajoonis ja kolhoosikülas rikkalikult teemasid, mille reportaažliku käsitlemisega ajakirjanik saab kaasa aidata meie partei poolt püstitatud ülesannete lahendamisele, kommunismi ehitamisele.

V. Sein,
ajalehe «Kodumaa» korrespondent

Kogenud kirjasaatja mõtteid

- * Ajakirjandusliku töö kogemuste hulgas on väga tähtis — oskus lühendada. Kes oskab ja kes suudab ise oma kirjatööst osa maha tõmmata, see jõuab kaugemale.
- * Mida ei ole autori hinges, seda ei saa olla ka tema kirjutustes. Kui süda on külm, jäta paber ja sullepea rahule.
- * Kellelegi ei ole vaja teie lauset, mida te lihtsalt ja selgelt üles ehitada ei oska.

MÕNI SÕNA REPORTAAŽIST RAADIOS

Enne kui võtta mikrofoni, tuleb mõttes kuulda juba valmis reportaaži, mille eetrisse andmiseks ta kätte võeti, selle eesmärgi, ülesehitust, meeoleolu, rütmi ja seda, mida kuulaja edasi mõtleb pärast reportaaži lõppemist. Täpselt samuti, nagu arhitekt näeb joonlauda võttes silme ees tulevast maja, ühtainsat sajast võimalikust. Kuid just siit õieti algavadki raskused. Kuidas üles ehitada head raadioreportaaži? Raadiokuulaja nõuab, et reportaaž oleks aktuaalne, üllatav, piltlik, emotsionaalne, isikupärane, huvitav, vaikukas jne. jne.

Siiski on raadioreportaaži rohkete tunnuste hulgas üks, mis eraldab teda teistest ajakirjanduslikest žanridest. See on **kohalviibimise efekt, raadiokuulajas tekkiv vahetu osavõtu tunne**. Kuulaja tunneb, et ta viibib ka ise koos reporteriga sündmuspaigas, võtab toimuvast otseselt osa.

Kujutlegem, et televisiooni kaudu antakse reportaaži 10 000 meetri jooksust — pool tundi. Ja kogu aeg on vaatajal põnev: kas Bolotnikov, Pirie või Virkus? Mõne päeva, halvemal juhul nädala pärast näeme sedasama jooksu kinos. Kui kaua tahame siis näha sama kaasakiskuvat võistlust? Kaks minutit. On kroonikapala pikem, ihkame juba uut. Miks? Puudub vahetu osavõtu tunne. Vaataja ei paiguta end mõttes staadioni tribüünile, vaid jääb kinossaali.

Sama toimub raadios. Just kohalviibimise efekt ja vahetu osavõtu tunne on tegurid, mis muudavad otseülekandereportaaži kõige kuulatavamaks reportaažiliigiks, reportaaži üldse aga saatevormide kuningaks. Sest nad mõjuvad kõigi inimeste tervele huvile olla kõikjal ja kõige kursis.

Mis loob kohalviibimise tunde?

Kõigepealt see, mida tajutakse juba enne, kui sõnades on jõutud pala tuumani: iseloomulik inimhääli, looduslik või mehaaniline heli ja eelkõige reporteri enda suhtumine ümbritsevasse. Lühidalt — meeoleolu. Igaüks teab, missuguse

pildi toob ritsikasirin, kajakakisa, rehepeksumasina undamine, elektrirongi väljasõit. Kuid raadios «töötab» see pilt ainult siis, kui ka reporteri olemine ja ütlemine on häälestatud vastavalt samale miljöole; kui kuulaja hetkegi ei kahtle, et ta on tõepoolest sel huvitaval paigal. Alles siis läheb ta reporteriga kaasa. Mitte kunagi aga siis, kui lasteaeda või operatsioonisaali tuleval raadiomehel on poksivõistluselt või sõjaväeparaadilt pärit hoiak ja intonatsioonid. Veel halvem on vahest ainult see, kui need üldse puuduvad ja mees mikrofoniga muutub ise mingiks mehaaniliseks heli tekitavaks vahenumbriks. Sest kogu meie lugupidamine vestluskaaslaste, esinejate vastu ei muuda tõsisasja, et reportaaži keskseks tegelaseks on ikkagi reporter, raadiokuulajate «usaldusmees».

Reportaaži üldine meeoleolu tabatud, on järg peamisel — sõnal. Raskeim neist on esimene. Ega ilmaasjata öelda, et esimene lause, esimene mõte kaalub üles pool reportaaži. Sest just kõigepealt siin avalduvad lähenemisviis, ülesehituslaad, reporteri isikupära ja eelkõige see, milleks mikrofon sisse lülitati. Siin pole ükski vaev liigne. Ka loodus pole õielehtede meisterdamisel värvi ega vaeva põlanud. Ja lõpuks pole ju raadionuppu kinni keerata raskem kui mesilasel õienupust mööda lennata — järgmisele. Mida löövam, paeluvam, huviäratavam algus, seda paremini teritab ta kuulaja kõrva järgnevaks. Tüütav «meie mikrofon on...», «viibime oma mikrofoniga»... jms. sõna- ja mõttestamp on sama mis otse välja öelda: «Lugupeetud raadiokuulajad, palun, kas te ei keeraks raadio kinni ja leiaks endale mõne huvitavama tegevuse.» Vahest ainult ühel puhul on selline «halloomehe» klassikaline algus mõeldav. See on siis, kui reporteri asukoht ise on pala kõige tugevam magnet. Tõepoolest, eks tõmba kuulama, kui öeldakse, et mikrofon asub kosmoselaeval «Vostok», Kremli tornis, allveelaeval, Elbruse tipul, «lumeinimest» otsiva ekspeditsiooni laagris jne.? Kuid ainult siis.

Selles brošüüris avaldatakse rohkesti mõtteid ajakirjaniku elavast sõnast. Olgu lisatud, et raadios peab ta olema veel selgem ja plastilisem, sest siin puuduvad sulud, jutumärgid, sõrendused ja võimalus segasevõitu kohta uuesti üle silmitseda. Seepärast — sõna ilmekaks, kujund selgeks, lausel olgu õige rütm ja sõnarõhk! Rohkem sünonüüme, vähem kõrvallauseid, arve, tehnilisi termineid, võõrsõnu, eitavat kõnet!

Sealjuures lisandub eeltoodule veel interpretatsiooni-
tegur. Värskus sõnas, siirus ütlemises — alles nende kogu-
summa on veenvus, mis viib öeldu kuulajani, äratab temas
mõtteid, mida taotleb reportaaz.

Reporteri sundimatuse ja kohanemisvõime proovikiviks
on esineja, kõnetatav. Kunagi pidasid algajad raadiomehed
«heade esinejate registrit». Aja jooksul selgus, et üheksa
kümnest esinejast on haruldased vestlejad, kui ainult neile
lähenedamine on õige. Ka siin määrab palju just esimene
lause, millega pöörduakse tulevase jutukaaslase poole.
Üliharva leidub inimesi, kes ei tule jutuga kaasa, kui repor-
ter «haagib» kinni tema käimasolevast tegevusest, pakub
talle võimaluse välja öelda just seda, mida ta hetkel mõt-
leb. Edasi on lihtsam, «esinemispalavik» on võidetud juba
eos. Niisiis pisut psühholoogiat, palju siirust ja sundima-
tust, võimalust mööda lõdvestavat huumorit! Ei mingil
juhul mikrofoni tähtsustamist, ei killukestki paberit. Lubada
reporteril piiluda spikrit ja esinejal lugeda paberilt tähen-
dab langetada vestluse kohta juba ette surmaotsus. Taga-
järjeks pole reportaaz, vaid halb lavastus. Ka soravalt
tekstist mahalooetud vestlus on nagu destilleeritud vesi —
ideaalselt puhas ja selge, kuid mittejoodav, inimorganis-
miile isegi kahjulik. Säätkem kuulajat! Paber reportaazis
on lubatav vaid paberivabrikus! Alles siis saab kõnelda
raadiokuulajas tekkivast kohaloleku tundest.

Seega on lühidalt puudutatud mõningaid tegureid, mis
nn. kohalviibimise efekti kaudu köidavad kuulajat ja taga-
vad reportaazi veenvuse.

Millest aga tuleb, et mõnigi kord jätab ka kõigi «kuns-
tireeglite» järgi loodud raadiopala kuulaja külmaks? Kõik
näib olevat omal kohal ja «kohal» peaks end tundma ka
raadiokuulaja, kuid ometi otsib ta mujalt muusikat. Asi on
selles, et ta ei tahagi alati olla seal, kus viibib reporter.
Kuigi meis kõigis on olemas terve tung olla kõikjal ja kõi-
gega kursis, ei tule seda mõista täht-tähelt ega seda kuri-
tarvitada. Tahame olla küll kõikjal, kuid ikkagi kõikjal seal,
kus toimub midagi suurt, erutavat, huvitavat, või köidab
meid reportaazi sündimispaik ise. Eelkõige peab ta kõitma
seda, kes võtab mikrofoni, et kõnelda paljudele. Ja ei maksa
kahelda, et mõnigi praegune algaja kirjasaatja hoiab tule-
vikus raadioreporterina mikrofoni tihti käes.

V. Pant,
Eesti Raadio reporter

KORRESPONDENTS JA ARTIKKEL

Korrespondents ja artikkel kuuluvad tähtsamate ajakirjanduslike žanride hulka. Tõepoolest, ei saa täielikult sisukaks pidada seda ajalehenumbrit, kus informatsiooni jms. kõrval näiteks korrespondents puudub. On ju ajaleht meie ühiskonnas kollektiivne agitaator, propagandist ja organisaator. Neid ülesandeid aga ei saa edukalt täita süvenemata põhjalikumalt ühe või teise nähtuse või protsessi olemusse, analüüsimata neid, selgitamata nende põhjusi ja töötamata sel alusel välja ettepanekuid ning abinõusid kõnesolevate küsimuste otstarbekaks lahendamiseks. Seda kõike saab tagajärjekalt teha artikli ja korrespondentsi vormis.

Mida siis kujutavad endast artikkel ja korrespondents ning mille poolest nad erinevad?

Igapäevases kõnepruugis nimetatakse artikliks sageli kõige mitmekesisemaid ajalehes avaldatud materjale, alates juhtkirjast ja olukirjeldusest ning lõpetades informatsiooniilise sõnumi või följetoniga. See on enamikus tingitud muidugi ajakirjanduslike žanride mittetundmisest, kuid osalt ka sellest, et mõnede ajakirjanduslike žanride, nii ka artikli ja korrespondentsi vahel pole alati mitmesugustel põhjustel kerge vahet teha.

Ilmub näiteks ajalehes kirjutus pealkirjaga «Tööviljakuse tõusu nimel». Millega on antud juhul tegemist — kas artikli või korrespondentsiga? Pealkiri üksi sellele vastust ei anna. On ju artiklil ja korrespondentsil palju ühist: nad mõlemad on tegelikkuse, tema faktide ja nähtuste peegeldamise vormid, kusjuures siin rakendatakse põhimõtteliselt ühesuguseid vahendeid. Kui näiteks olukirjelduses püütakse elunähtusi **kujutada**, siis artikli ja korrespondentsi puhul on tegemist nende **uurimise** ja **analüüsimisega**.

Ent ühiste joonte kõrval on ka neid, mis artiklit ja korrespondentsi teineteisest eraldavad. Milles need seisavad?

Esiteks. Sageli võrreldakse artiklit ja korrespondentsi uurimusega, kusjuures märgitakse täiendavalt, et artikkel on suur, korrespondents aga väike uurimus. Vahe ei tarvitse olla iga kord mahus, ridade arvus, vaid otsustav on kirjutuse sisuline haare ja ulatus.

Selgituseks pöördume eespool näiteks toodud teema juurde «Tööviljakuse tõusu nimel». Tööviljakuse tõus oleb teatavasti paljudest teguritest, nagu sotsialistliku võistluse organiseerimine, uue tehnika ja eesrindlike tehnoloogiliste protsesside juurutamine, töö organiseerimise parandamine, tööliste üldharidusliku ja kultuuritaseme ning tootmisalase kvalifikatsiooni tõstmine, ratsionaliseerimistegevus, töödistsipliin jne. jne. Artikkel võtab vaatluse alla probleemi tervikuna, selgitades ühtlasi tööviljakuse tõstmise tähtsust kommunistliku ülesehitustöö edukuse ja rahva heaolu tõusu seisukohast. Korrespondents seevastu piirdub tavaliselt mingi ühe probleemi lähema vaatlusega eeltoodud laialdasest küsimuste kompleksist.

Teiseks. Oluline erinevus on ka meetodis. Artikli autor lähtub üldreeglina üldisest ja läheb edasi üksiku suunas. Korrespondentsis seevastu tuuakse esile üksikuid fakte ja neist tuletatakse üldisemad järeldused, s. o. liigutakse üksikult üldise suunas.

Eelöeldust tuleneb, **kolmandaks**, et artikli autor ei ole konkreetse koha ja ajaga seotud sellisel määral kui korrespondentsi autor. Tööviljakuse tõusust rääkivas artiklis tuuakse näitarve kogu Nõukogudemaa ulatuses, tõmmatakse paralleele kapitalistlike riikidega, esitatakse fakte ja näiteid paljudest kohalikest käitistest. Loomulikult on siin faktilise materjali hankimisel suurem kaal mitmesuguseil kirjanduslikel allikail. Korrespondentsi aluseks aga on teatav kitsam lõik elust: vaatluse alla võetakse üks või paar käitist, kolhoosi, sovhoosi vms. ja kirjeldatakse seal valitsevat olukorda. Muidugi, ka korrespondentsis võib vajaduse korral tuua võrdlusi ja näiteid mujalt, kuid see ei muuda reeglit: korrespondentsi aluseks peavad valdavas osas olema autori enda poolt nähtud või kindlaks tehtud ja teatavas konkreetses kohas ning kindlalt piiritletud ajalõigis asetleidnud faktid.

Ja lõpuks, **neljandaks**, erineb korrespondents artiklist ka oma teostuse poolest: ta on kirjutatud elavamalt, kujundlikumalt. Muidugi ei saa kroonulikku kuivust lugeda mingisuguse (eriti aga publitsistliku) artikli eritunnuseks. Kuid

juba artikli eesmärgist tulenevalt asetab autor pearõhu argumenteerimisele, veenmisele, lugeja teadvuse mõjutamisele. Hea korrespondents seevastu ei piirdu faktide esitamise ja analüüsimisega, vaid püüab ühtlasi lugejale maalida pilti vaatluse alla võetud tegelikkuse lõigust; seega on siin olemas ka teatav emotsionaalse mõjutamise element.

Niisugused on peamised kriteeriumid artikli ja korrespondentsi eristamisel.

Tehkem kokkuvõte, kasutades jällegi näitena teemat «Tööviljakuse tõusu nimel». Artiklis võetakse vaatluse alla kõik või enam-vähem kõik selle probleemi komponendid, kusjuures vaatlus toimub üldiselt üksiku suunas. Faktidel on antud juhul eeskätt autori teeside selgitamise, illustreerimise ülesanne. Korrespondentsis aga leiab käsitlemist kõnesoleva laia probleemi mingi kitsam osa (näit. küsimus uue tehnika juurutamisest, tööliste tootmisalase kvalifikatsiooni tõstmisest või mõni teine). Korrespondentsi faktiline alus ammutatakse ühest-kahest käitises, mille elu autor püüab võimalikult piltlikult kirjeldada. Pööranud peatähelepanu faktide, sündmuste, olukordade esitamisele, jõuab autor nende analüüsimise teel üldisemate konstruktiivsete järeldusteni tööviljakuse tõstmise võimaluste kohta.

Nii näeme, et artikkel ja korrespondents pole kaugeltki mitte üks ja seesama. Ühtlasi peab rõhutama, et nende eristamise tähtsus ei piirdu teoreetilise või terminoloogilise huviga; eesmärgi selgus ja žanri spetsiifika tundmine on oluline igapähele, kes tahab kirjutada head korrespondentsi või artiklit.

Ent kõigest hoolimata ei taga siiski ülaltoodud põhiliste tunnuste tundmine ja silmaspidamine üksi veel edu. Ikkagi seisab autori ees keeruline küsimus: kuidas kirjutada head artiklit või korrespondentsi? Kuid selle küsimuse peab lahendama juba autor ise, lähtudes oma loomingulisest individuaalsusest, käsitletavast temast, kasutada olevatest materjalidest ja teistest faktoritest, mis juba iseenesest määravad teemale lähenemise ja selle lahendamise. Tööajakirjanduses on loominguline töö ja seepärast oleks igasuguste sisuliste retseptide andmine mitte üksnes mõttetu, vaid ka kahjulik, sest see võiks viia šablooni, viimane aga on loomingu vaenlane. Püüdkem siiski järgnevalt esitada mõningaid peajasjalikult metoodilist laadi kaalutlusi ka

selles osas. Piirdume seejuures ainult ühe žanriga, nimelt korrespondentsiga, sest selles žanris kirjutada võib toimetuse iga aktivist, iga kirjasaatja. Pealegi on mainitud autorite poolt kirjutatud korrespondentsid toimetusele eriti väärtuslikud, sest asjaolu, et autoriks on isik, kes ise vastaval alal töötab ja seda peensusteni tunneb, võimaldab maksimaalselt süveneda vaadeldavasse probleemisse.

Vastavas kirjanduses eristatakse mitut korrespondentsi liiki: räägitakse kirjeldavast korrespondentsist, kogemusi edasiandvast korrespondentsist, kriitilisest korrespondentsist, probleemi ülestõstvast korrespondentsist jne. Peab ütlema, et säärasel liigitusel ei ole eriti suurt praktilist tähtsust. Enamasti segunevad ühes ja sellesamas konkreetses korrespondentsis mitme liigi tunnused. On päris tavaline, kui kirjeldavas korrespondentsis tehakse kriitiseerivaid märkusi, kriitilises korrespondentsis tõstetakse üles lahendamist nõudvaid probleeme jne. Küll aga võib öelda, et korrespondentsi liigist sõltumata jaguneb tema «sünnilugu» kolme suurde faasi: teema valik; materjali kogumine ja analüüsimine; korrespondentsi vormistamine, kirjapanek. Peatugem siis lühidalt iga mainitud faasi juures.

Mis puutub **teema valikusse**, siis on pikematagi selge, et teema peab olema aktuaalne, tulenema neist ülesannetest, mida kollektiiv parajasti lahendab, ja peegeldama neid küsimusi, mis tema eduka töö seisukohast eriti olulised on. Kõigepealt peab rõhutama: korrespondentsil olgu **üksainus teema**. Kui te kirjutate korrespondentsi sotsialistliku võistluse organiseerimisest, siis jätke kõrvale kunstilise isetegevuse ringide töö, kultuurse puhkamise organiseerimine, käitise sportlaste saavutused jms. Kui korrespondentsi teemaks on «Külanõukogu ja kultuuritöö», siis piirdugem ainult selle konkreetse lõiguga külanõukogu mitmekülgsest tegevusest. Mitte sellepärast, et teised küsimused poleks olulised, vaid sellepärast, et nad nõuavad eraldi käsitlemist. Kui püüame korrespondentsi piiratud ruumi juures peatuda mitmel teemal, on tagajärjeks see, et me ei suuda süveneda ühessegi neist: taotledes öelda väga palju ütleme tegelikult vähe. Aga pinnalisus, pealiskaudsus on pahe, mida tuleb eelkõige vältida.

Mitte vähem oluline kui teema valik on ka **vaatluse objekti** valik. Peab hästi tundma elu, et osata valida nimelt niisugune käitis, kolhoos, tsehh, brigaad, rahvamaja vms., kus

autorit huvitav nähtus kõige iseloomulikumal kujul esineb. Siin võivad kasulikuks osutada ka eelnevad konsultatsioonid juhtivate majandusmeestega, partei-algorganisatsiooni sekretäri ja jt., samuti tuleb soovitada üldiste näitajate ja andmete eelnevat väljaselgitamist.

Vahemärkusena olgu lisatud, et need ettevalmistavad sammud ei pruugi sugugi esineda siinkohal antud järjestuses, tavaliselt on neid praktikas isegi raske eristada. On ju üldreeglina nõnda, et just elulised tähelepanekud, tutvumine ühe või teise käitise, tsehhi, brigaadi vms. tööga annavad tõuke teataval teemal korrespondentsi kirjutamiseks. Samuti ei saa öelda, et autori töö enne andmete-faktide kogumisele asumist piirduks objekti ja teema valikuga. Real juhtudel osutub vajalikuks lugeda ka antud probleemi teoreetiliselt käsitlevat kirjandust jne.

Alles seejärel võime asuda **materjali kogumisele**. Ka siin abistab eriti vähemvilunud autorit hoolikalt läbimõeldud plaan, s. o. küsimuste loetelu, millega antud teema lahendamisel lähemalt tutvuda tuleb, millele on tarvis saada põhjalikud, konkreetseid, igakülgset kontrollitud vastused. See sugune plaan näiteks sotsialistliku võistluse organiseerimist käsitleva korrespondentsi puhul peaks hõlmama järgmisi küsimusi: kuidas toimus kohustuste võtmine, kas kohustused on mobiliseerivad ja reaalsed, kas on korraldatud ka võistlus tsehhide, brigaadide, üksiktöötajate vahel; kas administratsioon on loonud vajalikud tingimused (varustamine jne.) kohustuste realiseerimiseks; kuidas on korraldatud eesrindlaste kogemuste populariseerimine; kuidas tehakse võistlusest kokkuvõtteid ja kuidas informeeritakse töötajaid võistluse käigust; kuidas on korraldatud parimate esiletõstmine ja premeerimine jne. Niisugune küsimustik pole mingi «bürokraatlik liialdus», vaid ta orienteerib autorit ja väldib mõne olulise probleemi silmapaari vahele jätmise. Muidugi ei tarvitse esialgu koostatud plaan jääda muutumatuks, vaid seda tuleb töö käigus täiendada, kui kerkib üles uusi olulisi küsimusi.

Materjali kogumisel olgu autori eesmärgiks hankida võimalikult palju iseloomulikke fakte antud teema kohta. Vestelgem võimalikult paljude isikutega, kes võivad meile anda kasulikku informatsiooni, tundkem huvi nende arvamuste ja ettepanekute vastu. Selle kõrval tuleb tutvuda ka mitmesuguste dokumentaalsete materjalidega, mis sisaldavad kokkuvõtlikke andmeid töö tulemuste kohta. Seejuures pida-

gem silmas, et rõhuv enamik ebatäpsustest ja vigadest saab alguse faktide kogumise staadiumis. Seepärast ei maksa liigselt usaldada oma mälu; õigesti talitab see, kes teeb rohkesti ülestähendusi, fikseerides ka esimesel pilgul vähem olulistena näivad faktid, andmed ja arvamused. Hiinlastel on vanasõna: «Ka kõige halvem pliits on parem kui hea mälu».

Korrespondentsi aluseks olevad faktid peavad olema **absoluutselt täpsed**. Seepärast kontrolligem iga fakti hoolikalt, lahendagem kõik ilmsiks tulevad vasturääkivused. Võib juhtuda, et isik, kes meile annab andmeid, eksib; juhtub sedagi, et ajakirjanikku püütakse sihilikult eksiteele viia. Siit järeldus — säilitagem faktide hindamisel kriitiline pilk, kontrolligem neid põhjalikult.

Ka informatsioonilise sõnumi autor kogub fakte ja teatab neist lugejale. Korrespondents aga erineb informatsioonilisest sõnumist eelkõige selle poolest, et siin fakte ka analüüsitakse, s. o. mõtestatakse faktid lahti, selgitatakse nende omavahelised seosed, ühe või teise nähtuse põhjused. Üht ja sedasama fakti (näit. plaani mittetäitmist) võib seletada mitmeti. Ainult hoolikas ja põhjalik analüüs võib anda vastuse küsimusele, missugune võimalikest põhjustest on vastaval juhul paikapidav. Faktide analüüs, põhjuste väljaselgitamine annab autorile võimaluse teha järeldusi, mis ongi korrespondentsi väga tähtis element. On ju harvad need juhtumid, kus meil õnnestub avastada fakte, mis oleksid kohalikele töötajatele teadmata; küll aga peab iga korrespondentsi autor püüdma uut moodi, sügavamini analüüsida neid fakte, teha neist niisuguseid järeldusi, mis oleksid kollektiivile kasuks tema töös. Eelkõige just see teebki korrespondentsi õpetlikuks ja mobiliseerivaks.

Ja lõpuks materjali kogumise käigus **konkretiseerub** veelgi korrespondentsi **teema**. Kui näiteks selgub, et sotsialistliku võistluse organiseerimises on peamiseks kitsaskohaks võistluse tulemuste teatavakstegemine või rahvamaja halb töö on peajaslikult tingitud aktiivi nõrkusest, siis asetagemgi sellele pearõhk. Halb on see korrespondents, kus kõik küsimused on nivelleeritud. Tarvis on leida **peamine, otsustav lüli**, mis peab siis kajastuma ka korrespondentsi pealkirjas ja ülesehituses.

Nii jõuamegi korrespondentsi «sünniloo» viimase, kolmanda faasini — tema **kirjapaneku** juurde. Nagu öeldud, on siin võimatu anda mingeid üldkehtivaid retsepte, see-

pärast piirdugem viitamisega mõnele rohkem levinud puudusele.

Vältigem šablooni korrespondentsi ülesehituses! Sageli armastatakse meil kirjutusi üles ehitada umbkaudu järgmise skeemi järgi: a) sissejuhatus (küsimuse tähtsuse selgitamine), b) saavutuste loetlemine, c) puudused ja väärnähitused töös, d) järeldused (sageli paraku üldsõnalised). Iga skeem on halb ja tüütab lugejat. Miks mitte alustada elava kirjeldusega, mõne fakti esitamisega või mingil muul viisil? Otsigu iga autor antud teemale vastavat uudet vormi selle lahendamiseks!

Ärgem püüdkem korrespondentsis kirja panna kõiki kogutud fakte ja andmeid! Sellisel juhul kujuneks kirjutus rutakaks ja kuivaks loeteluks. Kõik juhuslik jäetagu kõrvale.

Vältigem faktide asendamist hinnangute ja iseloomustustega! Lugejat ei veena üksi väide, et «sm. N. N. suhtub antud küsimusse vastutustundetult», kui me ei esita säärast järeldust kinnitavaid fakte. Sageli patustatakse kõnesoleva nõude vastu ka kogemusi edasiandvates kirjutustes, kus esitatakse küll andmeid saavutustest ja puistatakse eesrindlane üle epiteetidega, nagu tubli, töökas, visa, leidlik, seltsimehelik, hoolas jne., kuid ei näidata, kuidas ta töötab, tänu millele tulemused on saavutatud.

Taotlegem, et järeldused ja ettepanekud oleksid võimalikult konkreetsed. Ainult puudustele tähelepanu juhtimisest ja üldsõnalistest fraasidest (näiteks: «Administratsiooni, partei- ja ametiühinguorganisatsiooni ülesanne seisab selles, et esinevad puudused viivitamatult likvideerida») on vähe kasu. Püüdkem asetada end asjaomase töötaja olukorda ja otsustagem siis faktidele ja töötajate arvamustele ning ettepanekutele toetudes, kuidas antud küsimust õigesti lahendada. Siis kui korrespondents sisaldab praktilisi ettepanekuid, on temast maksimaalselt kasu.

Püüdkem kirjutada kujukalt, elavalt! Niisugune korrespondents, kus on elavat kirjeldust, dialoogi, tabavaid ütlusi, võrdlusi jms., on võrratult loetavam kui nimede, arvude ja faktide kuiv esitus. Kui peame seda silmas, siis kujuneb töö korrespondentsi kallal sammuks teel veelgi nõudlikumate žanride (eeskätt olukirjelduse) viljelemisele.

O. Utt,
ajalehe «Sirp ja Vasar» toimetaja

OLUKIRJELDUS

MIS ON OLUKIRJELDUS?

Olukirjeldus on publitsistlik-ilukirjanduslik žanr. Ta on publitsistika ja ilukirjanduse süntees.

Olukirjeldus on **publitsistlik** eelkõige oma eesmärkide poolest. Olukirjelduse publitsistlikuks eesmärgiks on avaliku arvamuse juhtimine antud momendi kõige huvitavamate, tüüpilisemate, kõige teravamate, ühiskondlikult kõige kaalukamate probleemide ja nähtuste juurde. Olukirjeldus peab lugejais äratama ühiskondlikult mõtestatud tähelepanu kaasaja elu ja inimeste vastu, olukirjeldust peab kandma autori kirglik kodanikuveendumus, parteilisus. Maksim Gorki, nõukogude olukirjelduse suur teerajaja, käsitas olukirjelduse publitsistlikkusest olukirjelduse poliitilist võitlevust, teravat probleemikäsitust, väsimatut uue otsimist, tüüpiliste erede faktide otsimist ning nende olemuse parteilist propagandistlikku avamist.

M. Gorki on korduvalt rõhutanud ka olukirjelduse suurt sotsiaalpedagoogilist tähtsust, mis seisab selles, et olukirjelduses esitatavad tüüpilised, konkreetsed faktid on lugejale elavaks eeskujuks. Lugeja võib olukirjelduse näjal mitte ainult veenduda, vaid isegi õppida. Meil on praktikas välja kujunenud olukirjelduse tüüp, kus näiteks antakse tootmisesrindlase portree ja selle kõrval populariseeritakse ka tema töömeetodeid, millest kutsekaaslased võivad õppida. On selge, et niisugusel puhul tuleb ajakirjanikul ühte sulatada nõukogude inimese kirjanduslik karakteristika ja tööprotsessi väga asjalik kirjeldus, mis — kuigi selle tagapõhi võib olla ja peabki olema poeetiliselt lahti mõtestatud — nõuab üsna konkreetsete arutluste, arvuliste andmete või isegi teadusliku argumentatsiooni sissetoomist olukirjeldusse. Ka paljudes teistes olukirjelduse tüüpides

(sündmuse kirjeldus) on vaja publitsistlikke arutlusi — analüüsida fakte, arutleda, teha ajaloolisi tagasisivaateid, tõmmata kontrastilisi jooni kapitalistliku maailmaga või minevikuga jne. Vaadeldagu näiteks V. Härmaste olukirjeldust «Inimesed panevad maa õitsema», H. Kiige «Uudismaasovhoosis» või A. Ganihhini «Öösel» (kogumikus «Vagu vao kõrvale»), siis näeme, kuidas siin on üsnagi palju puhtpublitsistlikku elementi paralleelselt kirjandusliku kujundusega. Nagu teised publitsistlikud žanrid, nii peab ka olukirjeldus tegelema aktuaalsete probleemidega.

Kui me kõneleme olukirjelduse **kirjanduslikkusest**, siis mõtleme eeskätt seda, et tegelikkuse edasiandmisel kasutab olukirjeldus tihtipeale neidsamu võtteid mis ilukirjanduski. Ta toetub üldistuste loomisel publitsistlike vahendite kõrval ka kunstilisele kujundile, ta veenab lugejat arvude ja faktide kõrval ka kunstiliselt viimistletud sõna emotsionaalse jõuga. Olukirjelduses toodud fakte võib seletada publitsistlikult, kuid neist lähtudes peab autor suutma välja tuua ka suure emotsionaalse jõuga kunstilisi üidistusi. Võrreldes artikliga seisab olukirjelduse erinevus selles, et olukirjeldusel on esteetiline väärtus, ta ei apelleeri mitte ainult lugeja mõistusele, vaid ka tunnetele. Olukirjelduse suur lõõvus seisabki selles, et temas ühineb tegelikkuses esineva fakti veenvus kunstilise sõna emotsionaalsusega. Igal juhul nõuame healt olukirjelduselt seda, et autor oma põhiidee suudaks väljendada just kirjanduslike vahenditega, kunstilise üldistusena, mis on alati õigem ja mõjukam kui otseütlemine.

Seega on olukirjeldus publitsistlik-ilukirjanduslik žanr, mis asub tihedasti publitsistika ja ilukirjanduse piirimail

MUUST OLUKIRJELDUSELE ISELOOMULIKUST

Olukirjelduse aluseks on kaasaja tegelikkus, meie elus esinevad inimesed, sündmused, faktid.

Olukirjelduse ülesandeks on meie tegelikkuse tõepärane näitamine, kangelasliku ülesehitustöö kujutamine, uue, kommunistliku ellusuhtumisega inimese näitamine. Seega peab olukirjeldus esitama mitte igasuguseid inimesi, sündmusi ja fakte, vaid meie ajastule tüüpilisi inimesi ning nähtusi.

Olukirjeldus ei tohi neid esitada fotograafiliselt, tuimalt, ükskõikselt. Fakte on vaja kunstiliselt avada, on vaja neid

lugejate ees kirjanduslik-publitsistlike vahenditega emotsionaalselt üldistada.

Olukirjelduse autor on uue luuraja, meie inimeste kasvamist näitavate faktide otsija, avastaja ning populariseerija. Ta ei saa olla kiretu kõrvalseisja, passiivne jutustaja, vaid peab olema kaasalööja uue eest ning võitlema iganenu vastu. Autor peab olema tegelikkust vahetult näinud ning uurinud. Meie olukirjelduste paremiku hulgas on palju niisuguseid näiteid, kus meie ajale tüüpilisi inimesi ning fakte on kaasapõlemisega nähtud ning üldistatud (vt. näit. S. Kiige, H. Sergo, A. Ustali jt. olukirjeldused eelmainitud kogumikus). See joon — autori publitsistlikust hoiakust tingitud vahetu sekkumine käsitletavasse ainesse — on olukirjelduse üks iseloomulikumaid jooni.

Erinevalt romaanist või jutustusest võib olukirjeldusel puududa süžee selle tavalises tähenduses. Igal juhul on üsna vähe olukirjeldusi, kus esinevad kompositsioonis kõik süžee põhielemendid: sissejuhatav osa, sõlmitus, areng, kulminatsioon, pööre ja lõpplahendus. Ka intriig ja konflikt ei ole olukirjelduses tingimata nõutav. Kui me näiteks kirjeldame kommunistliku töö brigaadi tavalist tööpäeva, milles küll avaldub meie inimeste suurus ja nende töö kangelaslikkus, on niisugust laadi olukirjelduses sageli võimatu hakata kasutama jutustuse kompositsioonivõtteid. Olukirjelduses asendavad süžeed ajakirjaniku poolt järjestatud ning seostatud faktid, mille valiku, järjekorra ning seose määravad autori ideelis-kunstilised kavatsused.

Ajalehe-olukirjeldus ei saa olla pikk, seepärast visandab olukirjeldus lühidalt ja konkreetselt tüüpilist piiratumas ajalõigus, tavaliselt ilma kõrvalteemadeta ja -probleemideta.

Erinev on ka tee, kuidas jutustuse ja olukirjelduse autor lähenevad faktidele. Jutustuse autor käsitab fakte — ükskõik kui konkreetsed need ka ei ole — kui oma ideelis-kunstiliste kavatsuste väljendusi, milles peegelduvad elu seaduspärasused. Ta võib neid fakte ümber asetada, võib mitmetest konkreetsetest inimestest luua üheainsa koondtüübi jne. Ajakirjanik aga lähtub faktist enesest, ta toob esile faktides peituvat tüüpilist, publitsistlik-ilukirjanduslikud vahendid on määratud konkreetsete faktide sisu avamiseks. Jutustav osa olukirjelduses — see on tegelikkuse kirjanduslik analüüs. Olukirjelduse autor ei loo koondtüüpe, ta näitab konkreetsetes inimestes peituvat tüüpilist. Ajakir-

janik ei või sündmusi ja muid fakte välja mõelda, tema põhiline loominguline ülesanne on neid kunstilise sõna rakendusel analüüsida ning üldistada. Et ka seesugune tee võib viia mitte vähem mõjukale tulemusele kui puhtilukirjanduslik meetod, võime kujukalt kogeda Egon Erwin Kischi töid lugedes.*

FAKTID JA FANTAASIA

Üheks paljuvaieldud küsimuseks on see, kas olukirjeldus peab tingimata olema täpse «aadressiga», või võib tegelikkuses esinenud konkreetseid inimesi, kohti, olukordi ning sündmusi esitada mitte päris nii, nagu nad tegelikkuses esinesid, s. o. anda neile teised nimed, paigutada neid ümber ajas või ruumis jne. Paljud on olukirjelduselt nõudnud rangeimat dokumentaalsust ning näinud selles peamist, mis eristab olukirjeldust jutustusest.

Kaasaja praktikas ja eeskätt vene olukirjelduse ajaloos esineb küllalt näiteid, et täpse «aadressi» nõuet ei ole alati arvestatud ja olukirjelduse dokumentaalsuse all on mõistetud seda, et olukirjelduse aluseks on küll kaasaja tegelikkusest võetud faktid ja inimesed, mida või keda autor on vahetult ise näinud, kuid on olukirjeldusse toodud täpse «aadressita». Seda tüüpi olukirjeldusi on meil kirjutanud näiteks A. Saar («Inimene, kes otsis õnne»), K. Tamberg («Inimesed, õnn ja vana Eikeegi»), seda tüüpi on ka V. Ovetškini tuntud «Rajooni argipäev».

Kuid ajalehe seisukohalt me eelistame siiski rohkem täpse «aadressiga» olukirjeldusi, ning seda täiesti põhjendatult, sest «aadressiga» olukirjelduse publitsistlik veenmisjõud on tohutult suurem. Kui me kirjutame näiteks konkreetsest kolhoosist ja selles tõepoolest töötavatest inimestest (keda paljud lugejad ju tunnevad!), siis ei saa keegi öelda, et tegu on vaid kirjandusliku väljamõeldisega, mida võidakse väita «aadressita» olukirjelduse puhul.

Kuid küsimus «väljamõeldust» jääb püsima ka kõige rangemalt dokumentaalse olukirjelduse puhul. On selge, et «aadressita» olukirjelduse autoril on vabamad piirid kujutlusvõime rakendamiseks kui rangelt tegelikkust jälgiva olukirjelduse autoril. Kuid ka viimasel puhul ei ole kirjanduslikul fantaasial olukirjelduses sugugi nii minimaalne

* Egon Erwin Kisch, «Pöörane reporter», «Loomingu» Raamatukogu nr. 9, Tallinn, 1961.

osa. Me ei saa luua meeoleolusid, anda kunstilisi üldistusi, isegi mitte siduda olulisi detaile, kui me paljastele faktidele midagi «juurde» ei mõtle. Peamiselt «juurdemõeldu» ongi see, millele suurelt osalt tugineb olukirjelduse kirjanduslikkus, faktidesse sissehingatud elu. «Juurdemõelduga» täiendame eeskätt neid fakte, mis on olulised olukirjelduse idee eredaks väljatoomiseks. Ainult sel teel loome ka olukirjelduse tegelastest kirjanduslikke tüüpe, karaktereid. Kas oleks ilma niisuguse kirjandusliku töötlemiseta meil näiteks toredaid hiidlasi T. Otsasoni olukirjelduses «Hiidlase isiklikke arvamusi»? Vaevalt küll. Või näiteks jutustas olukirjelduse peategelane, ratsionaliseeriija, ajakirjanikule järgmist: «Ma kulutasin palju vaba aega leiutise proovimiseks. Selle nahka läksid ka kõik lõunatunnid — polnud aega võileibagi ära süüa.»

Selle pisikese detaili — kodust kaasapandud võileiva unustamise — otsustas olukirjelduse autor laiemalt ära kasutada selleks, et näidata, kuivõrd haaratud oli töömees oma uuest ideest. Autor lisas näiteks juurde, kuidas naine meistrile hommikul hoolitsevalt leiva taskusse pani, kuidas mees alles õhtul, teel koju käe palitutaskusse libistas ja puutumatu võileiva leidis ning humoorikalt mõtles, et naise käest on jälle peapesu saada — juba nädal aega kordub sama lugu... Taolisel viisil, rikkumata dokumentaalsuse nõuet, võime «restaureerida» tegelaste mõtteid ja tundeid, kui meil on teada, kuidas ta otsustas, mida välja mõtles, kuidas käitus. Meil on võimalik kasutada ilmekat dialoogi, kui me teame, et tegelane kellegagi antud teemal vaidles jne.

Fantaasia all ei tule muidugi mitte mõista olematu välja mõtlemist või olemasoleva moonutamist detailidega, mida selles ei ole. (B. Polevoi jutustab oma vahelejäämist, kuidas ta kord ühte tegelikult kiilaspäist meistrit pani kodus peegli ees juukseid kammima. Eksitus tuli sellest, et vabrikus nägi ta meest alati mütsiga, ning ta ei võinud aimagi, et meistril polnud pealael ainsat karvagi!) Kuid juba fakte valides ei saa orjalikult võtta kõike, mida tegelikkus pakub; samuti eeldab autori vaatenurga asetus, faktide seostamine, olukirjelduse kompositsiooni loomine «väljamõtlemist». Ja lõpuks iga kirjanduslik kujund: epiteet, võrdlus, metafoor jne., mis fakti emotsionaalseks teeb ja kunstiliselt üldistab, on ju autori loomingulise fantaasia vili ka kõige täpsema «aadressiga» olukirjelduses.

MILLEST KIRJUTADA?

M. Gorki on selgesõnaliselt kõnelnud ka olukirjelduse temaatikast. Gorki sõnade kohaselt on olukirjelduse eesmärgiks «... kultuurilis-revolutsioonilise ehitustöö mitmealgelise ja kõikjal toimuva protsessi kujutamine, ... rühmade ja üksikisikute kangelaslikkuse... kujutamine» («Kirjandusest», Tallinn, 1948, lk. 49). Olukirjeldused peavad näitama seda, kuidas «... võrsub uus inimene: kommunist, kollektivist, inimene, kes hakkab mõistma, et ta töötab mitte ainult enda jaoks, riigi jaoks, kus ta on peremeheks, vaid ka õpetuseks kogu maailma töörahvale, proletariaadile» (Sealsamas).

Seega on siis meie töötava inimese ja selle inimese elus ning töös avalduvate uue võrsete käsitlemine olukirjelduse keskseks teemaks. Ükskõik millise olukirjelduse liigi puhul jääb olukirjelduse keskseks teljeks ikkagi elav inimene — üksik töötaja või kogu loov kollektiiv.

Eriti on siin vaja veel rõhutada Gorki tähelepanekut sotsialistliku töö suurest osast inimese kujundamisel, mida ajakirjanikul on tingimata vaja tähele panna. Gorki ütleb nimelt, et tööprotsessid organiseerivad inimest, s. o. inimene kasvab meil töös, ja teisest küljest, inimene organiseerib tööd. «See kahepoolne protsess,» kirjutab Gorki, «ei ole kuskil ega kunagi olnud nii laialt levinud kui meil. Selles protsessis on sõnamaalikunstnikele avatud hulgaliselt igasuguseid teemasid, mis pälvivad kõige suuremat sotsiaalset huvi» (M. Горький о литературе, Moskva, 1953, lk. 783).

On selge, et kaasaja eesrindlikku inimest ja tema tööd ei saa veenvalt kujutada vaid väliste faktide registreerimise abil. Olukirjelduse kirjutajal peab teema kohta olema käepärast rohkem materjali, kui ta suudab ära kasutada. Materjali rikkalik hulk võimaldab luua oma kangelasest kirjanduslikku kuju. Selleks tuleb olemasolevate andmete hulgast välja valida kõige kujukamad, kõige ilmekamad faktid, mis aitavad tegelasest luua tüüpi, kellel on oma sügav sisemaailm ja individuaalne pale.

Kuigi olukirjeldus meie inimeste tööst ning võitlusest kõneldes pakub lugejale peamiselt positiivset materjali, ei tähenda see veel seda, et olukirjelduses tuleb vältida kriitiseerivat elementi, mahajäänu paljastamist, meie elus esinevaid teravaid konflikte uue ja vana vahelises võitluses. Otse vastupidi — niisugustest nähtustest ei tohi ajakirjanik

mööda minna. Meenutagem siinkohal näiteks V. Ovetškini tuntud olukirjeldusi «Rajooni argipäev».

Et olukirjeldus (eriti ajalehes) on tavaliselt lühike, siis tuleb vastavalt valitud teemale ühes loos käsitleda soovitatavalt vaid üht probleemi, millega tagatakse olukirjelduse sisuline tihedus ning kontsentreeritus.

Hea olukirjelduse teema on alati aktuaalne. Kuivõrd avar on ajakirjanikule olukirjelduste temaatiline horisont, see selgub juba korduvalt mainitud valikkogust «Vagu vao-kõrvale».

OLUKIRJELDUSE LIIKIDEST

Nõukogude žurnalistikas on olukirjeldusi väga mitmeti liigitatud. Jagamise aluseks on võetud kord vormilised, kord sisulised, kord mõned muud tunnused.

Kui pidada **reisikirjeldust** olukirjelduse üheks alaliigiks, nagu seda nõukogude žurnalistikas on tihtipeale tehtud, siis oleks see üks vanemaid ning levinumaid olukirjelduse liike.

Juba möödunud sajandi 60—70-ndail aastail saavutas eesti reisikirjeldus küllaltki tunnustatava taseme. Märgi-tagu siin näiteks eestlasest mereväeohvitseri J. Jürisoni ulatuslikku reisikirjeldust «Ühe Estimehe teekond ümber maailma «Askoldi» laeva peal» («Eesti Postimees» 1867—1869), L. Koidula reisikirju jne. Üldtuttavad on F. Tuglase, J. Semperi, J. Sütiste jt. eesti kirjanike reisikirjeldused, milledele viimasel ajal on lisandunud V. Panso, J. Smuuli, R. Parve ja L. Prometi, A. Kaalu, E. Ranneti, V. Beekmani jt. reisikirjad. Samuti on meie ajakirjanikud kirjutanud palju häid reisikirju.

Reisikirjelduse väärtuse määrab autori oskus valida kuuldu-nähtu hulgast ajale ning inimestele iseloomulikku, oskus näha fakte, milles avalduvad tüüpilise jooned. Reisikirjeldus on rea spetsiifiliste joonte tõttu vaadeldav ka eri žanrina.

Olukirjelduse liik, mis nõukogude ajakirjanduses on rohkem levinud kui kuskil mujal või millalgi varem, on **portree**. Selle ülesandeks on kujutada eesrindlikku nõukogude töötajat. Eesmärgiks on lugeja veenmine positiivse eeskuju jõuga. Ajakirjanik-portretist näitab mitte ainult eesrindlase töösaavutusi, nende sisu ja olemust, vaid ka neid jooni kangelases, mis iseloomustavad teda kui tulevikuehitajat. Hea portree peab olema kirjutatud seesuguse

agiteeriva kunstilise jõuga, et see kutsuks lugejaid uutele võitudele oma igapäevases töös. Eesti nõukogude olukirjelduse ajaloos omab püsivat väärtust Aadu Hindi kogumik «Töömeeste portreid».

Sündmuskirjeldus on olukirjelduse liike, mis kogu Nõukogude Liidus on kiiresti kasvamas. Sündmuskirjelduse eesmärgiks on anda huvitav, emotsionaalne kirjeldus mõnest olulise tähtsusega sündmusest (näiteks valimispäev, laulupidu, tähtpäev käitises jne.), milles eredalt peegelduvad tänapäeva tüüpilised jooned. Loomulikult on siingi ajakirjaniku tähelepanu objektiks mitte niivõrd sündmuse väline külg kui just nõukogude inimene. Põhiliselt kuulub siia liiki ka sõjatemaatiline olukirjeldus, millel Suure Isamaasõja aegses publitsistikas oli tohutu suur tähtsus.

Eesti nõukogude ajakirjanduses on seda tüüpi olukirjeldust väga vähe viljeldud. Sündmusi kirjeldades on enamjaolt piirdutud pinnalisema reportaažiga.

Eri liigina võiks nimetada **olustikulist** olukirjeldust, mis meie lehtedes näib kiiresti eluõigust võitvat. Seda tüüpi olukirjelduse eesmärgiks on anda ulatuslikum kirjanduslik pilt kõige tavalisemast meie elu argipäevast (näiteks lasteaias, kaupluses, kolhoosis, käitises jne.). Seejuures pole tingimata vaja peategelast, ka mitte mingit silmapaistvat sündmust. Ajakirjanik näitab siin, kuidas uus meie elus avaldub pealtnäha üsna tavalistes faktides. Et seda tüüpi olukirjeldus ei jääks ainult olustikulise külje lamedaks fotografeerimiseks, peab ajakirjanikul olema eriti terane silm olustikke ja inimesi iseloomustavate detailide tabamiseks, iseloomuliku, tüüpilise leidmiseks.

Erinevaist lähtealuseist välja minnes võime kõnelda ka **süžeelisest** olukirjeldusest, mis läheneb kõige rohkem novelile või jutustusele, samuti **probleemilisest** olukirjeldusest, kus on teravalt üles tõstetud mingi aktuaalne probleem.

VORMIKÜSIMUSI

Olukirjeldus on žanre, kus ajakirjanikul on kõik võimalused näidata head sulge. Kuidas aga kirjutada hästi — selleks ei saa paraku anda ühtegi valmis retsepti, nii nagu ei saa seda anda ühegi loomingulise töö kohta. Võime kõnelda vaid kõige üldisematest printsiipidest, mis enamasti on välja kasvanud praktilise töö kogemustest. Need oleksid lühidalt järgmised.

1. Ei ole mõtet kasutada fakte, mis ei ole olulised olukirjelduse idee väljatoomiseks. Asjatud faktid väsitavad lugejat, libisevad tema tähelepanust tavaliselt mööda.

2. Olukirjeldus — olgu ta nii pikk-lühike kui tahes — peab olema kompaktne tervik. Olukirjeldus, mis ilmub ühes ajalehenumbris, peab olema võimalikult ühe peamise probleemi, ühe põhilise idee teenistuses. Ainult siis jääb see, milles autor püüab lugejat veenda, ka jõuliselt kõlama. Kõrvalteede tihtnik segab peateele jõudmist.

3. Peamine on olukirjelduses inimene. Vältigu siin iga autor seda, et ta ei teeks konkreetsest elavast inimesest puitunud skeemi. Jätkem inimesele alles tema individuaalsus iseloomus, välimuses, tema kõnes! (Siin läheb vaja ka n.-ö. teisejärgulisi detaile!)

4. Olukirjeldus ei salli tühja paatost ega vesist sõnalirtsutamist. Kui te suutsite kunstilise kujundiga fakti avada, ärge korrake seda enam moraalilugemisena. Püüdke iga lause kirjutada niiviisi, et te sellest paremini, lähemini ega selgemini enam ei oska väljenduda.

5. Pikka sõnaderodu ja ilmetut otseütlemist asendab kunstiliselt mõtestatud, tüüpilist väljendav detail.

H. Sergo olukirjelduses «Pinnavirvendus ja põhjalained» kingib Itaalia kaubalaeva mehaanik päästelaeva «Peresvet» kaptenile Kongale edasiandmiseks oma poja foto, üteldes, et kui ta oleks hukkunud, oleks poiss pidanud kerjama minema. Autor jutustab edasi:

*«Kui Kongale selle foto ja mehaaniku sõnad hiljem edasi andsin, heitis ta pilgu pildile, pööras näo ära ja lausus tasa:
«Nüüd jäta mind üksil!»»*

Kas ei ütle see pisike detail, see stseenike kapten Konga sisemaailmast rohkem kui ükskõik missugune rohkesõnaline ümberjutustamine?

6. Kui olete olukirjelduse valmis kirjutanud ja kui on aega, siis jätke ta kas või päevaks-paariks sahtlisse. Ärge mõtelge talle vahepeal. Võtke siis uuesti välja, lugege ta veel kord läbi, aga juba lugeja seisukohalt. Parandage kõik, mis on lugeja seisukohalt liiga keerukas, liiga lame, ebaloogiline. Lugege oma töö valjusti endale ette, siis peaksid teile kõrva hakkama lohisevad laused, väärd lauserütm, ebasobivad rõhud.

7. Mõelge olukirjeldusele hea algus ja hea pealkiri. Sellega tõmbate endale lugeja tähelepanu. Kuid ärge lugejat

petke: lugeja huvi ei tohi pärast haaravat algust raugeda, see peab kestma kuni mõjuka lõpuni.

Üheks seostavaks elemendiks võib olla hea ja ere detail, mille esitame alguses, mis juhtmotiivina kajastub kogu töös ja summeerib lõpuks kogu olukirjelduse idee (vrd. F. Issaku «Noormees härjapõksiga» kogumikus «Vagu vao kõrvale»). Alati pole vaja ka klassikalist sissejuhatust, sageli võib alata kõige põnevamast sündmusest ja siis hiljem tuua mõned selgitused, võib alustada kirjandusliku paralleeliga või sissevaatega minevikku, rahvanaljandi või tsitaadiga jne. Reegleid siin ei ole — autori leidlikkus peab otsima parima lahenduse.

8. Iga ajakirjanik, kes tahab kirjutada head olukirjeldust, peab järjest täiendama oma sõnavara ja fraseoloogiat. Lehitsege sõnastikke, kirjutage ilukirjandusest välja kaalukaid sõnu. Kuulake elavat rahvakeelt kolhoosis, trammis, turul, kirjutage kuuldu kohe oma märkmikku. Kuid peetagu meeles, et keele rahvalikkus ei tähenda sugugi seda, et peame rahvakeelest valikuta võtma igasuguseid elemente, ka vulgarisme. Olukirjelduse keel peab tõusma parimate ilukirjanduslike teoste keele tasemeni.

J. Peegel,
filoloogiakandidaat,
Tartu Riikliku Ülikooli eesti keele
kateedri dotsent

KIRJANDUSLIK PORTREE

Küllaltki sageli, kui oleme nõuks võtnud kirjutada olukirjeldust, tuleb meil tegemist teha selle ühe alaliigiga — kirjandusliku portreega. Me kirjutame ju kõige sagedamini ikkagi inimestest, tublidest tööeesrindlastest, ühiskondliku töö aktivistidest või mõnel teisel moel silmapaistvatest inimestest oma lähikonnast. Ja me tahame neist kirjutada võimalikult värvirikkalt, nii et seda oleks hea ja mõnus lugeda, ning loomulikult arvestame ka seda, et see, kellest me kirjutame, nigel või moonutatud välja ei tuleks. Siis niimoodi me jõuamegi kirjandusliku portree juurde.

Võib-olla et just seda liiki olukirjelduse juures tuleb mõelda Maksim Gorki sõnadele, kui ta nimetas olukirjeldust sulejoonistuseks. Me nagu joonistaksime sõnades portree ühest inimesest. Ja siin on meil mõndagi ühist kunstnikuga. Ei joonista ju kunstnik portreed kellestki selleks, et vaatajale teada anda: sel inimesel on silmad, kõrvad, nina, juuksed jne. Ta püüab oma joonistusega edasi anda just midagi iseloomulikku selle inimese näos, ilmes, hoiakus või tegevuses. Just niisama ei kirjuta meie portreed inimesest, et lugejale kuulutada: see inimene on kuskil sündinud, koolis käinud, töötab kuskil, kuulub ametiühingusse sellest ja sellest ajast, täidab nii- ja niisuguseid ühiskondlikke ülesandeid ning on kokkuvõttes nii töös kui muus tegevuses väga tubli. Sel viisil võime heal juhul saada nii-öelda kirjandusliku ankeedi selle inimese kohta ja «iseloostuse viimasest töökohast», kuid mitte kirjandusliku portree.

Tihti peale ongi ebaõnnestumiste põhjustajaks just asjaolu, et ei teata selle inimese kohta huvitavaid, iseloomulikke fakte, eredaid sündmusi tema elus ja töös, tema suhtumist töökaaslastesse, tema huvialasid ja nõrkusi. Ei teata, mida ta teeb õhtuti, kuidas ta on perekonnas jne., ei teata inimese kohta rohkem kui piltlikult öeldes vaid tema ankeediandmeid ja juba hakatakse kirjutama portreed. Kirjutuslaua taga aga konkreetsele inimesele juba midagi

huvitavat ja iseloomulikku juurde ei mõtle. Asjaolu, et inimese kirjeldamisel piirduakse vaid kõige üldisemate ja igavamate andmetega tema kohta, ongi üheks sagedasemaks põhjuseks, miks kaastöö ei leia avaldamist.

On väga oluline, **kellest** me hakkame kirjutama kirjanduslikku portreed. Kuid inimese valik ei määra veel meie olukirjelduse õnnestumist. On ju selge, et keegi ei hakka kirjutama portreed mitte millegagi silmapaistvast inimesest. Me valime selleks ikkagi eesrindlase, parema omasuguste hulgast, niisuguse, kes oma töö ja tegevusega õigustab esiletõstmist. Kuid seejuures ei ole sugugi nii, et inimesest, kes alati korralikult täidab oma töönormi, ei saaks kirjutada nii head portreed kui töötajast, kes täidab pidevalt kaks ja rohkem päevanormi. Ja et me sotsialistliku töö kangelasest kirjutades trumpaksime kõik üle. Nii see ei ole.

Me peame seda inimest, kellest me kirjutame, kellest me sulega joonistame portreed, ise **küllalt hästi tundma**, peame tema kohta küllalt palju teadma. Just see määrab kirjandusliku portree õnnestumise.

Ajakirjanike olukirjelduste kogumikus «Vagu vao kõrval» on näiteks kirjanduslik portree meie nimekast balleti riinist Helmi Puurist. Sellesamas kogumikus on teine portree Pärnu teatri töötajast Salme Remmelgast. Üks on väga suure kuulsusega inimene, keda teatakse ja tuntakse koguni Moskvas ja välismaal, teist aga vaid üsnagi kitsas ringkonnas. Olgugi et need kaks inimest selle poolest suuresti erinevad, on mõlemad portreed kirjanduslikult tugevad, oma väärtuselt nii-öelda võrdsed. Kui Lehti Metsaalt oleks oma olukirjelduses Helmi Puurist kõnelnud vaid viimase kuulsusest, sellest, et Helmi Puur väga hästi tantsib balletti, nimetanud etendusi ja lugenud üles teatreid, kus see suur kunstnik on esinenud, poleks sellest saanud veel kirjanduslikku portreed. Autor tunneb aga hästi inimest, kellest ta kirjutab. Ta loob meile Helmi Puurist pildi ka kui inimesest, kes oma kuulsuse juures on jäänud lihtsaks, südamlikuks, kes teeb sihikindlalt tööd selleks, et oma esinemistega pakkuda vaatajaskonnale järjest suuremaid elamusid. Ta muudab meile kirjeldatava nagu lähedasemaks, tuttavamaks, sest me saime Helmi Puuri kohta teada mõndagi, mida me enne ei teadnud, mis teatrilavalt, kus ta on saavutanud oma kuulsuse, veel kaugeltki välja ei paista. Sama võime öelda ka Arkadius Korbi kirjandusliku portree

kohta, mis kannab pealkirja «Säde» ja milles jutustatakse Pärnu teatri töötajast Salme Remmelgast. Me loeme selle läbi, meil tekib pilt sellest inimesest, me nagu teaksime ning tunneksime teda ise, ja me oleme autoriga nõus, et muidugi tuli temast kirjutada.

Kirjandusliku portree andmine inimesest on ju sama mis temast jutustamine. Mida oskame aga rääkida inimesest, kellest me vähe teame? Nii et ennekoike peame vaeva nägema, et temast võimalikult rohkesti teada saada, teda paremini tundma õppida, niipalju kui aeg meil seda lubab, teda tema töös ja tegevuses jälgida. Siis saame sellest kõigest välja valida iseloomulikuma ja huvitavama, just selle, mis on omane kirjeldatavale inimesele. Ja tulemuseks ongi meil portree just sellest inimesest, mitte aga inimesest üldse.

Vajalikku materjali kirjandusliku portree jaoks ei saa muidugi ainuüksi portreeteeritavaga juttu ajades. Niisugune arvamine on muide ebaõnnestumisele viinud isegi küllalt vilunud sulemehi. Võetagu arvesse seda, et vaevalt hakkab inimene ise õhinal kõnelema oma tublidest tegudest. Seda me kuuleme ikkagi tema töökaaslastelt, naabritelt, kaasini-mestelt, kes temaga kokku puutuvad. Kirjandusliku portree jaoks ei tohiks jutuajamisi nendega paljuks pidada.

Mida siis veel? Võib-olla ehk seda, et kirjutamisel kee-lake endal kasutamast taolisi väljendusi nagu «ta on ees-rindlik», «ta töötab ennastsalgavalt», «ta suhtub abival-milt» jne. Ärgem nimetagem selle inimese vourusi, paljas nimetamine veel kedagi ei veena, vaid **kirjeldage** neid. Paneme kirja ühe huvitava episoodi teise järel, ja niimoodi, et lugeja juba ise aru saab, et see inimene on tubli, abistab teisi jne. Kui valime niisuguse tee, siis see juba iseenesest sunnib meid kirjanduslikkusele. Ja kui oleme huvitavas, loetavas vormis lodusalt ära jutustanud kõik kõige huvi-tavama ja iseloomulikuma, mida me sellest inimesest teame, siis ongi meil valmis kirjanduslik portree ja me võime selle toimetusse avaldamiseks ära saata.

R. Vaidlo,
ajalehe «Rahva Hääli» osakonna-
juhataja

FÖLJETON JA SATIIRI PROBLEEME

Kusagil ollakse eevil. Vaieldakse. Keegi on ärritatud. «See on teab mis, niiviisi kogu ilma ees...», «Me veel seda vaatame, nõnda inimese üle naerda...!», «Mitte inimese üle üldse, vaid selle igandikuhja üle...»

Toimetuses aga heliseb telefon: «Õigesti tegite, seltsimehed! Tulge meile, ka siin on üks säärane Joonatan.»

Ei ole kahtlust: ajalehes on ilmunud följeton. Kirjasaatja följeton. Sest niisugune on juba följetoni loomus, et ta kutsub esile aktiivseid vastukajasid ja otsekui teravdab lugejate silma ümbritseva elu mõistmisel.

Harilikult öeldakse pärast head följetoni: «Aitäh! Õhk muutus kohe värskeks...»

Nõukogude följeton on kriitika üks vorme. Kuid kriitilisest sõnumist või artiklist erineb ta ennekõike oma ereda kujundlikkusega. Följeton on satiiriteos. Me näeme siin pahelist fakti mitte enam «naturaalsel» kujul, vaid üldistatult, kunstiliselt lahtimõtestatult, tunnetame, kuivõrd naeruväärne on igandlik nähtus, mõistame, kuidas ta ei sobi ühte meie eluga.

Pahe jäägitu hukkamõistmine on följetoni lahutamatu omadus. Selles avaldub tema eriline jõud, võitlev ja aktiivne vaim.

Nõukogude kirjanike kolmandal kongressil ütles seltsimees N. S. Hruštšov, et satiir «pole meil kunagi olnud apoliitiline; ta on üks vahedamaid relvaliike. Üht või teist pahet, igandit või puudust välja naerdes hoiab satiir inimesi haiguste eest, aitab inimestel puudusi välja juurida. Nii et satiir peab ka edaspidi jääma meie partei ja rahva relvaarsenali, tulistama kõike, mis segab meie liikumist kommunismile».

Võib julgesti öelda, et heale kirjasaatjale, kes elu teraselt jälgib, on följetoni kirjutamine jõukohane. Sageli on see otse vajalik. Koguneb ju aja jooksul palju niisugust materjali, mis ei mahu tavalisse korrespondentsi, vaid nõuab avaldamist följetonis.

Kuidas seda aga teostada, et kujuneks tõesti hea, avalikku arvamust mõjutav töö?

Följeton nõuab teravmeelsust, leidlikkust koomiliste situatsioonide loomisel, kujundlikkust nähtuste kirjeldamisel, salvavat pilget ja huumorit ning peab olema kergesti loetav.

Kõik see eeldab autori leidlikkust ja head publitsistlikku võimet.

Kuid mitte ainult selles ei seisa kogu följetoni «tarkus».

Mõnikord juhtub nii, et pealtnäha on kõik nagu olemas: följeton on loetav, teravmeelne, satiiriline, isegi naljakas, kuid mitte kuidagi ei saa aru, miks autor oma vaimukusi puistab.

Ilmus näiteks kirjutus mahajäänud majapidamisest. Autor oli selle risti ja põiki läbi sõitnud ning kirjeldas mahlakalt paljusid fakte. Ta värvis neid vaimukuste ja teravmeelsustega, näitas neid hüperboolis ja raputas ette ning taha ironiat ning pilget. Kuid mida ta kõige sellega tahtis ütelda? Et majapidamine on mahajäänud? Et seal esinevad nii- ja niisugused olukorrad? Neid ainult kirjeldada või satiirilisel registreerida pole sugugi vaja, kui me sealjuures ei näita põhjusi, miks need puudused esinevad.

Nii juhtub siis, kui unustatakse, et följetoni eesmärgiks pole mitte lihtsalt pahesid ja puudusi näidata, neid enam-vähem mahlakalt «maha kirjutada», vaid ühiskondliku moraali ja eetika seisukohalt hukka mõista.

Veelgi enam. Meie nõukogude följeton, naerdes välja pahesid, peab kujundama inimestes moraalseid tõekspidamisi, teravdama vaistu halva ja meile kõlbmatu läbinägemiseks, õpetama nägema pahede juuri ning kutsuma kaasa sulgema teed vanale ja iganenule.

Seega on följeton üheks kommunistliku kasvatusvahendiks.

Siit järeldus: kui autor juba otsustas kirjutada följetoni, siis peab tal olema ka selge idee, mille nimel ta seda kirjutab.

Me mainime niisugust elementaarset nõuet seepärast, et just siin peitub komistuskivi paljudele noortele autoritele.

Följetonist ei või lubada endale kasutada ainult faktide välist kesta, avamata seda, mis on selle taga. Ta peab leidma faktide omavahelise seose, avastama kurja juure, mis põhjustab negatiivset nähtust.

Alles siit koorub välja följetoni keskne idee.

Näiteks: puuduse põhjuseks võib olla mõne tegelase vastutustundetud, ükskõiksus ja hoolimatus. Avastanud selle, sulavad följetonistil paljud üksikfaktid sellesse mõttesse ja ta loob oma «kangelase» kuju, et avada lugejate ees pilt ükskõiksuse ja hoolimatuse otse kuritegelikust loomusest. Meie jälgime, kuhu see välja viib ning millisesse keerisesse satuvad selle igandi kandjad ise. Autoril on siin palju võimalusi näidata, kuidas kokkusobimatu kommunistliku moraaliga on väikekodanlik nahahoidmine, isiklike huvide esiplaanile seadmine, ükskõikne kõrvaltvaatamine.

Meie moraal nõuab ausat suhtumist töösse, sotsialistliku vara hoidmist, seltsimehelikku vastastikust abistamist, uue ja progressiivse toetamist, ühiskondlikku kohusetunnet, humaanseid suhteid inimeste vahel, ausust ja tööarmastust. Nende ja paljude teiste ideede nimel võitleb följeton veel esinevate igandlike nähtuste vastu. Följetonis naerdakse välja sääraseid pahesid nagu printsii bitus, valelikkus, laiskus, pugemine, ebaperemehelikkus, kanapimedus, hoolimatus, kahekeelsus, kokkumäng, ebaausus, jämedus, maitsetus, ebakultuursus, urgitsemine, südametud, argus, rutiin, bürokratism, karjerism, haltuura jne. jne.

Meie satiir piitsutab igandeid, mis pesitsevad inimestes. Järelikult peavad meie satiiri objektiks olema ennekõike igandite kandjad, kelle tegevus takistab ja häirib meie elu.

Mõnikord vaieldakse selle üle, milles avaldub följetoni konkreetsus. Kas ainult konkreetsetes faktides?

Mõnikord on käes terve taskutäis fakte, ent följetoni on raske alustada. Kas pole siis nii, et puudub veel selgus, millest kirjutada? Ja nii see tõepoolest on. Följeton sünnib alles siis, kui faktid on lahti mõtestatud, neist on kujunenud selge ideega teema, on selgunud probleem ja me teame eksimatult, millist nähtust välja naerda.

Seega peitub följetoni konkreetsus ennekõike **täpselt ja õigesti määratletud väljanaermise objektis.**

Siit võib teha veel ühe järelduse — faktid on ainult signaaliks, mille läbitöötamisest algab följetonisti loov töö. Vastavalt följetonisti poolt faktide alusel tehtud üldistustele tuleb järgnevalt leida tööle vajalik vorm ja süzeeline plaan, mis võimaldaksid kõige teravmeelsemalt ja vaimukamalt nähtust satiirilisel kujutada ja kõige napimate vahenditega realiseerida följetoni idee. Följeton ei salli paljusõnalisust. Nappide kujundite ja väljenduste kasutami-

sel muutub ta aga mahlakaks. Ja selleks aitab palju kaasa vormi valik. Siin on följetonisti ees täielik uudismaa, kõik oleneb tema leidlikkusest. Vastavalt teema iseärasustele kasutatakse vormina kellegi jutustust, ülestunnistust, lühinäidendit, traktaati, fantastilist pilti, muinasjuttu, õiendit, kroonikat ja palju muud.

Följetoni vorm võimaldab n.-ö. kontsentreerida satiirivahendeid. Kuid tähtsam on ikkagi satiirilise kunstilise kuju loomine. Selleks võib olla konkreetne isik või väljamõeldud kuju, kuid niisugune kuju, kes tegutseb, avaldab oma mõtteid ja seisukohti. Kunstiline kuju följetonis asendab autori enda arutlusi, seletusi, moraali lugemist. Kunstilise kuju olemasolu puhul pole vaja enam tõestada, et taunitav nähtus on halb, vaid oma naeruväärsusega, meie moraaltõdede vastandina paljastab ta end ise. Autori ülesanne on aga asetada ta säärasesse olukorda, panna ta rääkima või tegutsema nii, et ta muutub väljanaerdavaks.

Millal aga muutub nähtus väljanaerdavaks?

See on följetonis kesksemaid küsimusi. Sest väljanaermine on siin ju avalikkuse kohtuotsus, kusjuures kostjaks on följetoni «kangelane», kelle olemus ja moraalne pale on tõestatud ja meile näha kunstilises kujus; kohtunikuks on autor ja koos temaga kõik lugejad; kohtuotsuseks — satiiriline väljanaermine.

Harilikult seletatakse, et naer tekib siis, kui inimene tunnetab mingit ootamatut ja teravmeelset vastuolulisust. See võib olla vastuolu üldtunnustatud elunormide ja tegelase käitumise vahel, ootamatu kontrast kirjeldatava ja tegelikkuse vahel, sõnade ja tegude, loomuliku ja ebaloomuliku jne. vahel. On ka lihtsaid koomilisi võrdlusi, nagu: jänes — loom ja «jänes» — piletita reisija; tulehark — ese majapidamises ja «tulehark» — õel naine; pump — veevarustus ja «pump» — joodik.

Ka anekdoodid ja rahvanaljad on üles ehitatud vastuolu või kontrasti ootamatule avanemisele, kusjuures see peaegu alati esineb koos mingisuguse liialdusega.

Et õppida looma naljakat, peab följetonist ise olema leidlik, tähelepanelikult jälgima elu, mõtlema satiiriliselt. Palju aitab ka kirjanduse, eriti satiirilise kirjanduse lugemine. Kuid ennekõike tuleb arvestada, et följetonis ei mängi peaosa naljakad repliigid, anekdootlikud vahepalad, koomilised võrdlused, vaid tegelaste kujud koomilistes situatsioonides, olukordades, kus nad muutuvad naeruväärseks.

Nalja ei saa följetonile külge kleepida, vaid nali peab temast loomulikult välja kasvama.

Kõige rohkem käibel olevaks väljajanaermise võtteks on ironia — peen, teesklev, varjatud pilge. See on varjatud vastuolu kujutatava ja tõelise vahel. Ta avaneb sellel teel, et silmakirjatsemine satub konflikti tõeliselega ja kogu valele rajatud ülesehitus variseb kokku. See on muidugi ainult üks võimalusi paljudest.

Väga teravaks koomilisuse võtteks on paroodia — millegi imiteerimine või jäljendamine, kusjuures see toimub ilmses mittevastavuses «originaaliga».

Raske on koomilist luua **hüperboolita**. Hüperbool — satiiri üks võimsamaid tegureid — tähendab liialdust. Reaalse tegelikkuse paljas mahakirjutamine (peale harvade üksikjuhtude) ei saa harilikult olla koomiline. Tegelikust on vaja kujutada n.-õ. läbi suurendusklaasi, et üksikuid detaile üldisest reljeefsemalt esile tuua. Ilma selleta ei saa luua isegi naljakavõitu tööd.

Kuid liialdamist ei tule mõista fakti või nähtuse suureks-puhumises. See oleks tegelikkuse moonutamine. Hüperbool on ennekõike kunstiline liialdus ja esineb näiteks leidlikult väljamõeldud situatsioonis, milles saame kangelist eredamalt kujutada.

Näiteks esineb varustajate ja majandusmeeste töös iseloomulik puudus — esitatakse tegelikust vajadusest mitmekordselt suuremad tellimused. Selle puuduse naeruväärseks tegemiseks kasutas autor järgmist võtet: varahommikul ilmub plaanikomisjonis õnnetu mees, kes palub talt tagasi võtta lõvi; talle oli kassi vaja, kuid arvanud, et ega ei anta, ja seepärast nõudnud lõvi. Nüüd polevat tal sellega midagi peale hakata. Säärane liialdus paneb juba välja naerma.

Või teine näide. Ehitustrusti juhataja müüs maha defitsiitseid materjale. Följetonist asetas ta säärasesse olukorda: ühel hommikul võttis juhataja väriseval käel telefonitoru ja tunnistas ülemusele, et ta on kogu trusti koos abiettevõtetega maha müünud, järele pole jäänud enam midagi... Niisuguses koomiliselt liialdatud situatsioonis avaldus kujutatava pahe olemus ning paljastus tegelase mõttelaad — ta oli ikka lootnud, et üle jääb ka veel midagi.

Säärased liialdused kasvavad loomulikult följetoni ideesse, nad on omavahel seotud, täiendavad üksteist.

Kuid on vastupidiseid juhtumeid.

Näiteks sai följetonist teada, et tehase juhtiv töötaja kom-

bineeris endale preemia. Tegelane oli ka napsivend. Följetonist ei uurinudki fakte sügavamalt ja et «eredamat» pilti anda, kirjeldas, kuidas see inimene sõpradega napsiõhtu korraldamiseks preemia sai, pärast aga tänavarentsliis pidas enesekriitilise kõne juhuslikult möödaminevale penile. Situatsioon oli küll koomiline, formaalselt esines hüperbool, kuid see kõik oli vale.

Hüperbool, liialdamine, ei tähenda seda, et följetonistil on õigus fakte välja mõelda. Sellel poleks midagi ühist kunstilise kujutamise, vaid see oleks valetamine.

Samuti ei sobi sellised hüperboolsed võtted, kus kunstiline liialdus viiakse tegelikkusest väga kaugele, nii et situatsioon ise muutub otsast lõpuni ebaloomulikuks. Selline töö ei pane isegi muigama, vaid õlgu kehitama.

Ja lõpuks, autori kõigi loominguliste kavatsuste raamistikuks on **följetoni hästi läbimõeldud süžee**. Süžee on tähtsam vormielement, mis organiseerib ja kujundab sisu. Ta peab kindlustama vajaliku materjali esitamist, kunstiliste detailide ja kujundite kasutamist, võimaldama autoril luua naljakaid või väljaneervaid olukordi, panema tegelasi tegutsema, end näitama. Följetoni ülesehitus tervikuna peab võimaldama täielikult kujutada kirjeldatavat nähtust ja ühes sellega pahe väljaneermist. Hästi läbimõeldud süžee on rohkem kui pool följetoni.

On muidugi veel väga palju üksikuid küsimusi följetoni praktikast, mida tasuks arvestada. Kuid peame mees kas või seda, et:

esimeseks seaduseks följetonistile on — kontrolli faktid alati lõpuni ja pärast följetoni valmimist kontrolli veel kord;

ära kunagi tulista varblast suurtükist, s. t. väikese ühiskondliku tähtsusega küsimuse juures ära kasuta satiiri raskerelvi. Üldse saab följetoni objektiks olla ainult ühiskondliku tähtsusega küsimus;

nõukogude följetonile on võõras väikekoodanlik keelepeksmine. Sügavalt isikliku elu juhtumid ei ole följetoni aineks, samuti mitte kurioossed üksikjuhtumid ega kriminaalkroonika, kui selle juures ei avata nähtuse juuri;

alati kontrolli enne, kas üldse tasub antud igandikandjat «tulistada». Võib-olla on ta nii armetu ja võimetu, et teda ei saagi välja naerda. Kuid siis väärivad seda tema mahitajad;

mõttele järele, kas üldse on vaja kirjutada följetoni sulist

ja tema tegudest. Kirjeldava kriitika juures võib siin hukkamõistmise asemel hakata kõlama isegi «ülistav» varjund. Miks mitte kirjutada följetoni neist, kes on kanapimedaina sulisid soosinud;

kurva juhtumi üle ei sobi millalgi naerda.

Följetoni ei saa kirjutada tulise peaga, vaid kirgliku südamega ja kaine, analüüsiva mõistusega. Kirglik puuduste vihkamine peab följetonile andma võitleva iseloomu, kaine mõistus aga tagama, et löök oleks õigesti suunatud.

Ühel satiirikute kokkutulekul Moskvaa räägiti, et võib-olla kunagi hakatakse ankeedilahtrisse «Kas olete kohtulikult karistatud?» märkima ka isiku kohta avaldatud följetone. Tõepoolest, följeton on ju peaaegu sama mis kohtuotsus. Ühiskondlik kohtuotsus kogu avalikkuse ees. See on eriti tähtis meie päevil, mil pahede ühiskondlik hukkamõistmine omandab järjest suurema kaalu.

Niisuguse õiguse, ühiskondliku hukkamõistmise õiguse annab följetonile see positiivne idee, mida ta kaitseb, mille nimel ta naerab välja meie elu edasiminekut pidurdavad nähtused.

Ajakirja «Pikker» toimetus

Kogenud kirjasaatja mõtteid

- * Kindel tahtmine on kõige suurem tarkus. Püsivus viib sihile — tilk tilga peale uuristab kivi.
- * Soovitus algajatele: julge pealehakkamine on pool võitu. Kes vette ei hüppa, see ujuma ei õpi.

FOTOKAASTÖÖ AJAKIRJANDUSELE

Viimastel aastatel korraldatud fotonäitused, käitiste ja asutuste juurde loodud fotingid ja ametiühingute fotoklubid on märksa aktiviseerinud fotoamatööride tegevust. Igal näitusel eksponeeritakse häid fotosid, mis meeldivad külastajaile, mis äratavad neis uusi tundeid ja mõtteid, mis jutustavad meie mitmepalgelisest elust, tutvustavad meie kaunist loodust.

Kui aga valida ühe asutuse või ettevõtte fotonäituselt pilte ajalehte või ajakirja, jääb valik napiks. Toimetustes aga kurdetakse sageli, et ei jätku häid fotosid, mida ajalehes või ajakirjas avaldada.

Miks siis ei sobi kõik pildid ajakirjanduse veergudele ja millised on nõuded fotokaastööle?

Kõigepealt tuletame meelde, et nõukogude ajakirjanduse tähelepanu keskpunktis on kommunistlik ülesehitustöö ja kommunistlik kasvatus, töökangelaslikkus ja nõukogude inimeste kõrged eesmärgid. Neist seisukohtadest tuleb lähtuda ka fotokaastöö tegemisel. Ei või unustada, et ajakirjandus peab mobiliseerima rahvahulki seitsme aasta plaani täitmisele ja kommunismi ehitamise programmi elluviimisele, peab kaasa aitama tööviljakuse tõstmisele ja tehnilise progressi kiirendamisele ning põllumajandussaaduste külluse loomisele. Need on põhiteemad, millest lähtub ka fotograaf. Kõigi fototehniliste vahenditega peab ta kujutama kaasaega, kõige tüüpilisemat, kõige olulisemat, peab oskama seda esile tuua ja valama selle kunstilisse vormi. Seetõttu tuleb fotokaastöö tegemisel silmas pidada ka kunstilisele fotole esitatavaid nõudeid, sest foto illustreerib ühtlasi ajalehte või ajakirja.

Fotograaf ei saa olla ainult fakti registreerija, ta peab rõhutama fakti, peab eredalt esile tõstma seda, mida ta soovib foto kaudu edasi anda. Seetõttu on autoril vaja hästi tunda fototehnilisi vahendeid, mis võimaldavad luua head fotot, on vaja hästi tunda elu ja miljööd, milles tema kange-

lane tegutseb. Kuid ühtlasi peab ta oskama lavastada tõepärase stseeni, peab oskama kasutada fotokunsti peamist kujutusvahendit — valgust ja varju.

Nagu näeme, on fotokaastöö suhtes küllalt palju nõudmisi, kuid need ei valmista ülepääsmatuid raskusi amatööridele, kes oma ala armastavad, kes ei põlga õppimise ja katsetamise raskusi. Mõned fotohuvilised püüavad aga minna kergemat teed. Nad vajutavad pildistamisel aparadinupule ja unustavad, et heas fotos peab olema ka loomingulist elementi, peab olema fotograafi «käekirja», peab peegelduma see, **kuidas autor nägi** toimunut.

Fotokunsti erinevus tehnilisest registreerimisest seisabki selles, et autor peale tegelikkuse kujutamise väljendab selle kaudu ideed, mis on valatud kunstilisse vormi. Et fotograafil tuleb ise valida teema, tuleb see ise lahendada ja lavastada, peab ta olema nii režissöör kui ka operaator. Kuna aga fotograafi «näitlejad», tema foto kangelased, pole harjunud poseerima, peab autor olema eriti tähelepanelik, et juhendada neid pildi lavastamisel.

Siit aga kerkib küsimus: kas on tarvis pilti lavastada?

Seda pole muidugi tarvis reportaazvõtete juures, kus pildistatavad enamasti ei märkagi, et neid fotografeeritakse. Praktika aga näitab, et suur osa ajalehefotodest on siiski lavastatud, kuid lavastatud nii, et see tundub loomulikuna, et see on tulnud kasuks teema lahendamisele. Oletame, et teil tuleb teha ühest inimesest või töötajate grupist portree. Järelikult peate sellele isikule oma soovist rääkima, grupi puhul tuleb aga sageli see komplekteerida. Seega saab niisugust pilti ainult lavastada. Siin sõltuvad loomikkus, elulisus ja teema lahendamine juba suurel määral fotograafist.

Milliseid nõudeid peab aga seejuures meeles pidama? Kõigepealt muidugi **kompositsiooniline ülesehitus**. Algajad autorid unustavad sageli, et liikumise suunas peab pildil olema rohkem tühja ruumi, et kõrvalobjektid ei või varjutada inimest, et pildil peab olema ka pinda, kus silm saaks puhata, et esiplaan oleks hästi valitud jne. Seega on oluline, et fotograaf tunneks kompositsiooni põhinõudeid.

Teiseks peab vältima staatilisust, monotoonsust, ebaloomulikkust, peab vältima lamedat valgust, mida tavaliselt annab välklamp. Et fotograafil on peamiseks kujutusvahendiks valgus ja vari, tuleb tal erilist tähelepanu pöörata

Pärnu fotoamatöör A. Randmer on teinud hea pildi «Jahta» eesrindlikust kalurist A. Talist. Autor on tabanud huvitava momendi jääalusest püügist, vältides seejuures poseerimist. Fotol on samuti hästi tabatud tööhoog ja valitud sobiv pildistamisrakurss.

nende vahendite kasutamisele teema lahendamise huvides, tuleb oskuslikult rakendada valgusefekte.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata rakursi valikule. Miks peaksime alati tegema pilte ühest kõrgusest? Palju huvitava foto saab mõnikord alt või ülalt pildistades. Uhkelt ja jõuliselt saame anda töötaja portree, mis on madalalt pildistatud, niisamuti saame hea foto matkajatest, kes asuvad mäenukil, kui pildistame neid nn. konnaperspektiivis.

Eriline oht algajaile autoreile on pildi ülekoormamine. Sageli ei osata motiivi valikul eraldada olulist mitteolulisest, mis hiljem mõjub segavalt. Teinekord on aga ohuks väike ava, mis annab suure teravussügavuse ja joonistab seetõttu ka ebaolulise teravalt välja. Kutselised fotograafid kasutavad harilikult portreede juures täisava, et pildil jääks kõik mitteoluline ebateravaks. Vähe tähelepanu pööratakse ka esiplaani valikule. Sageli unustatakse, et ajalehes tavaliselt vähendatakse pildi formaati ja trükitult osutub pilt tehniliselt palju halvemaks, kui oli originaalis. Seetõttu tulevad ajalehes niisugused fotod paremad, kus on midagi suurelt esiplaanil.

Millised on siis **tehnilised nõuded ajalehefotole?**

Kõige sobivamad on läikivale paberile tehtud keskmise kontrastsusega pildid formaadiga 13×18 või 18×24 . Kui aga autoril pole võimalik kodustes tingimustes nii suuri pilte teha, võib toimetustele saata postkaardisuuruse äratõmbe ja lisada juurde negatiivi, millest vajaduse korral tehakse suurendus.

Fotokaastöö saatmisel ärge unustage täpset allkirja. Selles märkige pildil olevate inimeste eesnimed, nimed ja tökohad. Seejuures pidage meeles, et fotol on ka informatsiooniülesanded, mis tingib pikemat allkirja. Selles andke lühidalt edasi sõnum, mis täiendab teie fotot. Teksti lõpus ärge unustage märkimast ka andmeid enda kohta, et toimeetus saaks teiega kontakti astuda.

Sageli esitavad fotoamatöörid küsimuse: **milline peab olema aparaat**, et teha häid pilte? Siin võiks vastata, et selleks sobib iga kaamera. Lisanõudeid esitavad vaid pildistamistingimused. Näiteks on sisevõtete juures vajalik välklambi kontaktiga aparaat ja sageli ka lainurkobjektiiv, kuna selle pildistamisnurk on suurem, seega haarab objektiiv väiksemas ruumis rohkem peale. Aparaatidest võiks soovitada «FED-2», «Zorki-6» ja «Zeniit-S» või «Zeniit-3». Neist on «Zeniit»-tüüpi aparaadid head portreede tegemi-

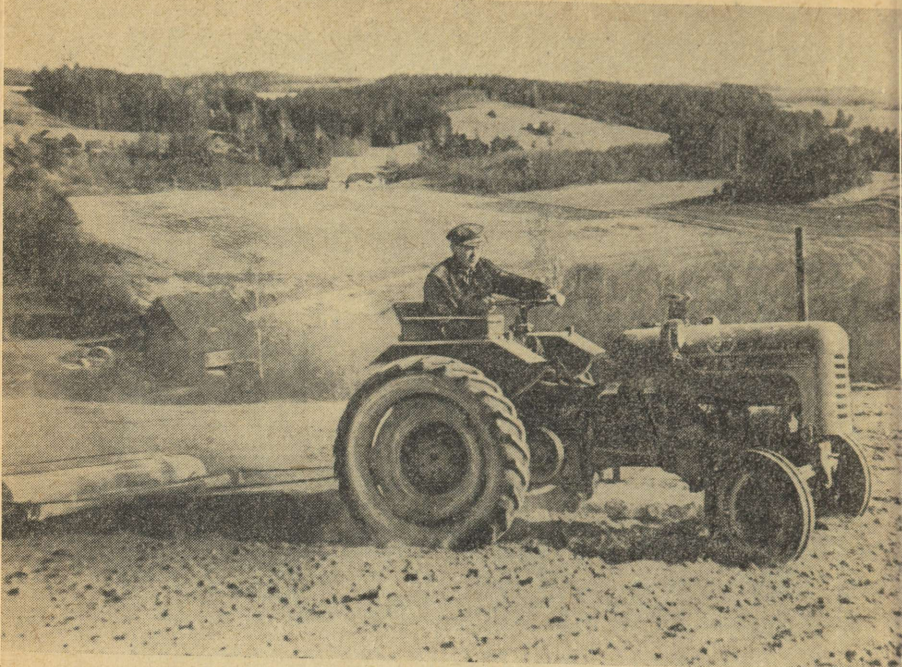
Keila autori O. Koska foto rajooni kooliõpilaste — kommunistlike noorte — kokkutulekust on ilmselt laastatud, kuid nõõrd hästi, et see on tulnud kasuks teema lahendusele.

seks. Kui aga fotohuvilisel on üks nendest aparaatidest ja välklamp ning statiiv, on tema varustus hea foto tegemiseks küllaldane.

Milleks on välklambi ajastul tarvis statiivi? esitab nii mõnigi küsimuse.

Kuigi välklamp võimaldab hästi tabada liikuvaid objekte, saab siiski statiivi abil paremaid pilte, sest üks välklamp annab tavaliselt lameda valguse, mis ei võimalda teha head pilti. Statiivi kasutades saame aga hästi läbi valgustada kogu negatiivi ja rakendada teema lahendamise huvides ka tavalist sisevalgustust.

Kui aga fotohuvilisel on kõik vajalikud vahendid olemas, kui ta omab küllaldast vilumust negatiivi ja positiivi töötlemisel, kerkib ikkagi küsimus: millest teha fotokaastööd, et see ilmuks ajakirjanduses?

Võru fotoamatöör H. Uusi on pildi autoriks, mis ilmus kevadiste põllutööde lõpetamise ajal. Ta on pildistanud «Võidu» kolhoosi noort traktoristi Rein Lukku haritud põldude ja kauni Lõuna-Eesti maastiku taustal. Motiivi valik on hästi õnnestunud ja see foto täidab ka ajalehefotole esitavat teist peamist nõuet — illustreerida ajalehenumbrit.

Eespool loetlesime peamisi teemasid, millest tuleks lähtuda, kuid kogu nõukogude inimeste mitmepalgeline elu on ammendamatuks teemade allikaks. Olgu see töö, vaba aja veetmine, sportimine, matkamine või õppimine — kõik need teemad huvitavad ajalehti ja ajakirju. Mida aga eriti võib amatööridele südamele panna — pildistage meie tublimaid inimesi kõige huvitavama tegevuse juures! Kui teil tekib aga fotokaastöö tegemisel raskusi, pöörduge toimetuste kutseliste fotokorrespondentide poole, nad aitavad teid meeeldi, et teist saaks vääriline järelkasv meie parematele fotomeistritele.

A. Rätsep,
ajalehe «Rahva Hääl» informatsiooniosakonna
juhataja

KIRJASAATJATE KONTROLLRETK JA KONTROLLPOST

Ajakirjanduses on välja kujunenud hulgaliselt häid vorme, mille kaudu autorid ja kirjasaatjad koos toimetuste töötajatega aitavad levitada ja rakendada kõike eesrindlikku, mis meie elus esineb, ning samal ajal asetavad printsiipiaalse kriitikaga üldsuse kohtu ette selle, mis edasiminekul kipub jalgu jääma.

Siinkohal räägime kahest töövormist: kontrollretkest ja kontrollpostist.

KONTROLLRETK

Toimetuse koosseisuliste töötajate või ühiskondliku aktiivi initsiatiivil organiseeritud kontrollretkel on ühiseid jooni ühiskondlike kontrolöride, komisjonide või nõukogude tegevusega, samuti igasuguste teiste kontrollimisvormidega, mis haaravad kaasa laiemat aktiivi. Kui näiteks ühe tsehhi või ettevõtte töötajad lähevad naabertsehhi või -ettevõttesse vaatama, kuidas seal ratsionaliseerimisettepanekute rakendamise või tootmiskultuuriga lood on, ja kui nad leiavad, et naabritel on midagi paremini kui neil endil või vastupidi, — siis niisuguse kontrollretke materjalid tooksid ajaleheveergudel kasu ka paljude teiste ettevõtete töötajatele.

Muidugi, ajakirjanike initsiatiivil korraldatavatel kontrollretkedel on teiste ühiskondliku kontrolli vormidega võrreldes rida iseärasusi, mis on tingitud sellest, et retke tulemused on peaaegu alati mõeldud avaldamiseks. Aga kui räägid millestki paljudele, peavad paljud sellest ka huvitatud olema. Kui näiteks leitakse, et ühel freespingil on laagrid kulunud või et kolhoosilaudas on uksehing katki, tuleb jälgida, et administratsioon nende asendamise või parandamise eest hoolitseks, aga ajaleheveergudel ei tasu sellest juttu teha, sest laagrid või uksehinged saab korda ilma selletagi. Järelikult ei kontsentreeri kirjasaatjad oma

kontrollretkedel peatähelepanu sellistele üksiknähtustele. Nad otsivad sõlmprobleeme, mille lahendamisest sõltub töö kogu ettevõttes või paljudes ettevõtetes ja asutustes.

Mõned näited.

Kui Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu Masinaehituse Valitsuse insener K. Möls ja Masinaehituse Töölise Ametiühingu Vabariikliku Komitee esimees K. Klein «Rahva Hääle» kontrollbrigaadi liikmetena läksid «Punasesse Retti», seadsid nad eesmärgiks antud olukorras kaunis tähtsa probleemi: mis segab selles ja teistes vabariigi ettevõtetes tootmise rütmilisust? Muidugi ei ole asi alati nii, et tuleb kontrollbrigaad, on kohal vaid paar päeva ja muudkui hakkab tehase, vabriku või kolhoosi juhtkonda õpetama. Nii-suguse targutamise tee on väär. Ülesandeks on kohaliku kollektiiviga kitsaskohti ühiselt arutada. Seltsimehed K. Möls ja K. Klein talitasid nõnda ka «Punases Retis». Koos tehase juhtkonna ja partei- ning ametiühinguorganisatsiooni esindajatega töötati välja ettepanekud varustamise parandamiseks ja asetati kesksele kohale töö täpsem ning paindlikum organiseerimine.

Kontrollbrigaad ajalehtede «Pravda» ja «Noorte Hääl» esindajate osavõtul juhtis üldsuse tähelepanu sellele, et mitmel pool Tallinnas rikuti alkohoolsete jookide müügi kohta kehtestatud eeskirju. Nimetatud kontrollretke mõjujõud seisis selles, et ta süvendas ühiskondlikku hukkamõistu analoogiliste nähtuste suhtes kogu meie vabariigis ja ka väljaspool seda.

Eriti ulatusliku iseloomuga oli ajalehtede «Pravda» ja «Rahva Hääl» ühine kontrollretk 1960. aastal. See kestis paar kuud ja haaras kogu vabariigi. «Rahvatarbekaubad olgu kvaliteetsed ja nägusad!» Nõnda sõnastasid töölis- ja maakirjasaatjad oma ühiskondliku retke eesmärgi. Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu näpunäidetel moodustati igas rahvatarbekaupu valmistavas ettevõttes ametiühinguaktivistidest komisjonid toodangu kvaliteedi kontrollimiseks. Nendele komisjonidele tehti ülesandeks selgitada, kas kaubad rahuldavad tarbijate vajadusi ja kas küllalt kiiresti juurutatakse uusi, ajakohaseid tooteid. Samuti osutus otsustarbekaks, et kontrollretk korraldati koos töörahva saadikute nõukogude alaliste kaubanduskomisjonidega ja «Rahva Hääle» kohalike korrespondentidega. Kontrollbrigaadide koosseisus oli vastava eriala spetsialiste ja kaubandustöötajaid. Retke tulemustest informeeriti pidevalt

«Rahva Hääle» toimetust, kes avaldas hulgaliselt pikemaid kirjutusi. Arvukalt sai toimetus kirju lugejailt, kes avaldasid oma tähelepanekuid ja soove.

Kontrollretke lõpul avaldas ajalehe «Pravda» toimetus kokkuvõtliku artikli, mis trükiti ära ka «Rahva Hääles». Selles artiklis märgiti, et retkest võttis osa ligi 1300 inimest, kes esitasid palju häid ettepanekuid kvaliteetsete ja nägusate rahvatarbekaupade valmistamiseks.

Mis sihiga või kuhu korraldada kontrollretk, see sõltub alati konkreetsest olukorrast, kohast ja ajast. Siiski on otstarbekas veel kord meelde tuletada: ärgu tallatagu ääremadel, mindagu otse elu keskele! Kesksel kohal meie elus aga on praegu tehniline progress, materiaalsete väärtuste hulga tunduv suurendamine, toodete kvaliteedi parandamine ja nende omahinna alandamine, rahva materiaalse heaolu tõstmine ja töötajate kommunistlik kasvatamine.

Kontrollretke korraldamisel moodustatakse alati kas üks või mitu brigaadi. Muidugi on parem, kui kaasa on tõmmatud võimalikult lai aktiiv. Mingil juhul aga ei ole otstarbekas moodustada liiga suuri brigaade, sest nende töö koordineerimine on raskendatud ja hiljem on tülikas kogutud andmete ja ettepanekute läbitöötamine ning trükkiks ettevalmistamine. Kui retkest osavõtjaid on näiteks kümme, võiks komplekteerida juba kaks või kolm brigaadi, kellest igaüks lahendab ühe kindla osa antud probleemist.

Kuidas kontrollbrigaad tavaliselt töötab?

Iga kontrollretke korraldamine algab sellest, et toimetuse koosseisuline töötaja või ühiskondlik kaastööline, kes on retke initsiaatoriks ja juhiks, täpsustab koos vastava osakonnaga (või mitme osakonnaga) toimetuses üldise tegevusplaani: millal kuhu minna, missugused ülesanded jäävad igale brigaadi liikmele, millele suunata peatähelepanu jne. On parem, mida rohkem ettevõtteid või asutusi jõutakse läbi käia. Seda täielikuma ja objektiivsema ettekujutuse saab olukorrast.

Praktika on näidanud, et vahetult pärast kontrollretke on kasulik brigaadi liikmed kokku kutsuda ning teha kogutud faktide põhjal üldistavad järeldused ja ettepanekud.

Tavaliselt tehakse siis ka ajalehes avaldatava kirjutuse kondikava. Kes aga loo tervikuna valmis kirjutab? Siin on mitmesuguseid võimalusi. Näiteks: brigaadi iga liige kirjutab temale määratud osa ja hiljem monteeritakse kõik osad kokku. Kui brigaadis on näiteks üle viie inimese, ei ole

see moodus enam otstarbekas. Kõige rohkem kasutatakse siiski niisugust võimalust, et üks brigaadi liige, olgu see siis kas toimetuse töötaja või mõni teine, teeb kirjutuse valmis. Brigaad tuleb uuesti kokku ja arutab selle põhjalikult läbi: tõmbab midagi maha, kirjutab midagi juurde, muudab üksikute lõikude järjekorda, kontrollib veel kord faktide õigsust ja ettepanekute reaalsust. Et selline arutelu põhjalikumalt ja kiiremalt toimuks, on vaja, et esialgne kirjutus oleks masinakirjas paljundatud ja juba eelnevalt brigaadi liikmetele tutvumiseks kätte saadetud.

Ja lõpuks: millisesse žanrisse kuulub niisugune kirjutus? Seda on raske öelda ja vastamine sellele küsimusele pole ka praktiliselt oluline. Võib olla tegemist korrespondentsi või artikliga. Üldiseks nõudeks olgu aga see, et ärgu kirjutatagu hallilt ja igavalt, öeldagu ilmekalt ja suupäraselt, nõnda, nagu kõneleb rahvas. Kontrollretke lõpptulemuseks olgu alati kõige hea, kõige eesrindliku propageerimine.

KONTROLLPOST

Viimastel aastatel avaldatakse ajakirjanduses järjest rohkem kaastöid kirjasaatjate kontrollpostidelt.

Kontrollposte organiseerivad ajalehtede toimetused eelkõige tähtsamatesse tootmisloikudesse ja ehitusobjektidele. Kontrollpost ettevõttes jälgib näiteks, kuidas lahendatakse tehnilise progressi kõige aktuaalsemaid probleeme, kolhoosis või sovhoosis informeerib ta toimetust pidevalt näiteks maisikasvatuse olukorrast. Kontrollpostide signaalid puuduste kohta saavad kiiresti ja mõjukalt kaasa aidata edasiminekut pidurdavate põhjuste kõrvaldamisele.

Kirjasaatjate kontrollpostid luuakse kollektiivsuse alusel. Mida rohkem asjatundjaid — tööeesrindlasi, insenere ja tehnikuid — neist osa võtab, seda põhjalikumalt on kontrollpostil võimalik analüüsida kohapealset olukorda. Ei saa õigeks pidada, et mõned toimetused lähevad kontrollpostide organiseerimisel kõige kergema vastupanu teed. Mõnes ajalehes leiame vahetevahel küll rubriigi pealkirja «Meie kontrollpost teatab...», kus aga võtab sõna peamiselt toimetuse töötaja. Toimetuse töötaja käib vaid aeg-ajalt ehitusobjektidel, pärib seal, missugused puudused parajasti töid takistavad, ning ajalehes ilmub vastav materjal. Palju paremini ja asjatundlikumalt teeksid seda kirjasaatjad samalt ehitusobjektilt.

Kontrollposti mõte on ju hoopis teine. Kontrollpost peab koosnema aktiivsetest kirjasaatjatest, kes ise töötavad antud objektil. Need inimesed teavad kõige paremini, mis kohapeal toimub, miks see või teine asi ei edene, milles on puuduste põhjused. Nad saavad vajaduse korral toimetust kõigest olulisest operatiivselt informeerida. Mida rohkem kohalikke spetsialiste kirjasaatjate kontrollpostist osa võtab, seda rohkem läbikaalutud ja autoriteetsema kirjutuse ajaleht saab. Väga head eeskju pakuvad ajalehes «Pravda» avaldatud kontrollpostide materjalid.

Kui ühelt ja samalt objektilt avaldatakse korduvalt kontrollpostide signaale, siis on vaja järjekordses sõnumis märkida, millised on eelmiste kriitiliste signaalide tulemused. Kui aga tulemusi ei ole, ei maksa asja sinnapaika jätta, vaid kirjutatagu sellest uuesti ning märgitagu, kelle süü tõttu asi paigast ei nihku.

Kirjutus kontrollpostilt peaks olema võrdlemisi lühike. Juba see eeldab, et vaatluse alla võetakse antud momendil kõige peamine, see, mis on parajasti muutunud piduriks. Näiteks hakkas ehitusobjektile viimasel ajal tehnika järjest rohkem rivist välja langema. Signaale selle kohta oli varemgi. Kõnesoleval juhul oleks kõigepealt tarvis ära näidata, kuidas neile signaalidele reageeriti, analüüsida, miks remondimajandus või ehitustehnika hooldamine on veemas allamäge, kes on selles süüdi, ning teha omapoolsed ettepanekud, kuidas saaks olukorda kõige kiiremini parandada, kes peaks seda tegema ja tegijate tööd kontrollima. Sellisel juhul oleks kirjutus mitte ainult puudusi registree- riv, vaid ka abistav. See ongi ajalehekriitika peamine eesmärk.

Kontrollpost ei pea alati kritiseerima. Ta peaks toimetusele saatma sõnumeid töö käigust üldse, tõstma esile eesrindlasi, kirjutama töö heast organiseerimisest ja muude kordaminekute kogemustest. Sel juhul pakuksid need materjalid huvi ka teistele samas loigus või tootmisharus töötajatele.

Kontrollpost peab muidugi tegutsema kollegiaalselt. Kõik need kirjasaatjad, kellega toimetus on kokku leppinud, moodustavad koos kontrollposti kolleegiumi ja arutavad toime- tusele saadetavad sõnumid ühiselt läbi. Selleks paneb üks kirjasaatja järjekordse signaali kirja, mida teised parandavad ning vajaduse korral täiendavad.

Kirjasaatjate kontrollpostid on toimetuste head abimehed, kes aitavad muuta ajalehti sisukamaks ning vaheda kriitikarelvaga puhastada teed kõigele uuele ja eesrindlikule.

Ü. Jeret,
ajalehe «Rahva Hääli» osakonna-
juhataja

B. Viiding,
ajalehe «Rahva Hääli» kirjandus-
lik kaastööline

Kogenud kirjasaatja mõtteid

- * Kui kirjasaatja kirjutas paar sõnumit, need aga ajalehes ei ilmunud ja ta sellepärast rohkem ei kirjuta, siis tähendab see, et ta pole oma hingelt kirjasaatja.
- * Kui kaastöö autor tahab, et tema materjal ilmuks (kes seda ei tahaks!) ega satuks toimetuse paberikorvi, siis on vaja hästi tunda seda küsimust, millest kaastöös kirjutatakse.
- * Esimese ebaõnnestumise põhjuseks võib olla kogemuste puudus, teise põhjuseks — hooletus, kolmandat aga põhjustab — upsakus.
- * Mida rangemalt suhtute sellesse, mis sulle otsast paberile jookseb, seda vähem kritiseerib teid toimetuse ja veel vähem — lugeja.

KEELEOSKUS ON KIRJASAATJA PEAMINE RELV

Ajalehekeele ja -stiili omapära on tingitud ühest põhilisest nõudest: ajaleht peab olema **kohe** loetav. Me mõtleme kohese loetavuse all seda, et iga lause, iga fraas oleks lugejale mõistetav esmasel lugemisel ja et see oleks tõlgendatav ainult ühtviisi. Seepärast peavad ajalehekeel ja -stiil taotlema järgmisi omadusi: **lihtsust, lühidust, selgust ja täpsust**. Seejuures aga peab väljenduslaad siiski säilitama **ilmekuse** ja autori isikupära. Ainult kõigi nende nõuete üheaegne arvestamine tagab selle, et me materjali kohta saaksime öelda: hästi kirjutatud.

Muidugi võime öelda, et ajalehes ei ole universaalset väljenduslaadi, sest keeleline vorm sõltub žanrist. Ühesuguse mõõdupuuga ei saa läheneda sõnumile ja intervjuule, olukirjeldusele ja följetonile. Kui lühikeses sõnumis anname äärmiselt kokkusurutud vormis edasi vaid kõige peamist, siis me nõuame küll väljenduslaadi lühidust, lihtsust, selgust ja täpsust, kuid ei saa nõuda näiteks keelelist emotsionaalsust, mida me nõuame olukirjelduse autorilt. Följetonilt ootame kerget, sädelevat, vaimukat stiili, mis eeldab väga isikupärast sõnavalikut, head fraseoloogiat, soravalt voolavat lauset, teravmeelset keelerikkuste kasutamist. Asjaliku analüüsiva artikli eesmärk ja vastavalt sellele ka stiilimaneer ning keeleliste vahendite valik on aga följetoniga võrreldes hoopis teine. Kuid ülaltoodud kõige üldisemat laadi nõuded on ka praegu vaadeldud asjaolu silmas pidades ometigi kehtivad kogu ajalehe sõnalise osa kohta.

Seepärast:

1. Kirjutame lihtsalt ja lühidalt. Halvad on niisugused laused, nagu: *Rajoonis tuntakse vähe huvi kevadkülviks ettevalmistustööde käigu vastu. Kultuuritöö osas on kõige valusam küsimus isetegevuse probleem. Saabus palju kirju, kus avaldatakse heakskiitu vastuvõetud otsustele. Kuid*

mitte kõik komisjoni ettepanekud ei ole leidnud rakendamist. Uue seadme juurutamise puhul on saavutatud suurt materjalide kokkuhoidu. Praegu suurendavad vabariigi kolhoosid ja sovhoosid põllumajandussaaduste andmist riigile. Kõneleja väljendas jutuajamise käigus arvamust, et vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste järkjärgulise kadumise probleemi lahendamine on seotud eelkõige tootlike jõudude arenemisega. Põhjust on muret tunda ka kartulivõtmise aeglase käigu pärast, mis on maksev eriti kolhooside osas.

Palju lihtsam, loetavam ja emakeelepärasem on ju nii: *Rajoonis tuntakse vähe huvi kevadkülvi vastu. Kultuuri-töös (kui seda vaja mainida on, sest isetegevus kuulub endastmõistetavalt sinna valdkonda) on kõige mahajäänu-maks alaks isetegevus. Saabus palju kirju, kus vastuvõetud otsused heaks kiidetakse. Kuid mitte kõiki komisjoni ette-panekuid ei ole rakendatud. Uue seadme käikulaskmisega on hoitud kokku palju materjale. Praegu annavad vaba-riigi kolhoosid ja sovhoosid riigile järjest rohkem põllu-majandussaadusi. Kõneleja arvas, et vaimse ja füüsilise töö oluliste erinevuste järkjärguline kadumine on seotud eelkõige tootlike jõudude arenemisega (või: ..., et vaimse ja füüsilise töö olulised erinevused kaovad järkjärguliselt seoses tootlike jõudude arenemisega). Põhjust on muret tunda, et kartulivõtmine läheb (edeneb) aeglaselt, eriti kolhoosides (või: Muret teeb see ...).*

Nagu juba toodud näidetest selgub, on lihtsus ja lühidus omavahel seotud: lihtsam väljend on tavaliselt ka lühem. Milleks öelda keeruliselt: *veevõtupunktis toimus avarii*, kui palju arusaadavam ning lühem on öelda *kraan läks rikki*; kas on alati vaja öelda *põllumajanduslik tehnika*, kui me selle all mõtleme vahest kõige lihtsamaid *põllutööriistu ja -masinaid*; samuti: ta *osutas abi pro abistas* või *aitas*; *alus-tada viivitamatut võitlust heinatööde õigeaegse lõpetamise eest pro heinatöö on vaja kohe lõpule viia*; töös ei tohi esi-neda vigu pro ... olla vigu jne.

2. Kirjutame selgesti ja täpselt. Liigne keerukus, s. o. lihtsuse ja lühiduse mittearvestamine toob tavaliselt kaasa ka mõttehägususe. Veelgi rohkem häirivad aga mõttesel-gust pikad, sassis ja läbimõtlematult sõnastatud laused, nagu näiteks järgmised:

Seoses tuletõrje hoogtöökuuga viiakse läbi ka tuletõrje-

alase sotsialistliku võistluse üldkokkuvõtete tegemine rajooni vabatahtliku tuletõrje salkades (Kus tehakse üldkokkuvõtteid — salkades või? Aga kes siis kellega võistles?). Tutvudes suure kirjaniku teoste paremikuga, köidavad lugejat tema arvukad eredad tegelaskujud, mis nagu elaksid ja võitleksid edasi ka tänapäeval (Kes tutvusid — tegelaskujud?). Kommunistliku Partei juhtimisel kasvas ja tugevnes meie maal kolhoosikord (See lause on sisuliselt väär, sest see väljendab kolhoosikorra kasvu ja tugevnemist ainult minevikus, kui aga kasutame täisminevikku: Kommunistliku Partei juhtimisel on kolhoosikord meie maal kasvanud ja tugevnenud, siis näitab see, et vastav tegevus toimus minevikus ja toimub ka olevikus).

Kahemõttelised on niisugused laused: *Ei muretsetud selle eest, et parandada l a o v i h m a läbilaskvat katust. Üleliidulise välismaaga kultuurisidemete pidamise ühingu delegatsioon...*

Mõtteselguse vastu eksivad ka loogiliselt väärad konstruktsioonid, mis tulenevad tihtipeale fraseoloogilistest kontaminatsioonidest. Seesugusteks vigadeks on näiteks:

Neid abinõusid teostades (pro abinõusid tarvitusele võttes, rakendades, kasutades) on riik müünud kolhoosidele tuhandeid traktoreid. Märkused puuduste kohta tuleb lahendada (pro märkusi tuleb arvestada). Eesmärk seisab selles, et likvideerida eelseisvatel kuudel võlgnevused ja täita edukalt kõik näitajad (!?). Suurt rõhku pööratakse (pro pannakse) koolide ja haiglate ehitamisele. Küllaltki tähtsat osa võistluse arenemisele avaldab konkreetsete kohustuste väljatöötamine (kas osa... etendab või mõju avaldab).

Niisamuti on väärad seesugused konstruktsioonid, nagu: *nad etendavad suurt tähtsust; osutavad suurt osa; nad vallutavad (pro ületavad) tõkkeid jne.*

Selleks et kirjutada selgesti ja täpselt, on vaja tunda kasutatavate sõnade sisu, nende tähendust. Toome alljärgnevalt mõned sõnad, mille tähenduses ajalehekeeles tihti eksitakse:

enamus — tähendab abstraktses mõttes ülekaalu: *ta sai koosolekul enamuse;*

enamik — tähendab konkreetsemas mõttes suuremat osa, seega: *enamik nendest, enamik koosolijaist;*

isiklik — isikule kuuluv, näit. *isiklik aiamaa, isiklikud huvid*;

isikuline — isikut tähistav, isikutest koosnev, näit. *isikuline koosseis*;

järgi — alusel, põhjal (kuulub käändsõna juurde), näit. *dokumentide järgi, suuliste teadete järgi*;

järele — kuulub verbi juurde, näit. *tulge järele, küsige järele, mõtelge järele*;

vahel — mõnikord, vahetevahel, näit. *ta eksis vahel; ta käis vahel meil*;

vahest — ehk, võib-olla, näit. *vahest tulete mõni teine kord?*

väärikas — auväärne, eeskujulik, korrektne, näit. *Nõukogudemaa väarikad pojad; ta esines väarikalt*;

vääriline — midagi vääriv, näit. *puudusele tuleb osutada väärilist tähelepanu; ta sai väärilise autasu*.

Sageli eksitakse veel sõnade *juhtum* ja *juhus*, *käsitama* ja *käsitlema*, *mis* ja *milline*, *näide* ja *näidis*, *oma* ja *enese* ~ *enda*, *tagajärg* ja *tulemus* jmt. kasutamisel. Kui tekib vähimgi kahtlus sõna õiges kasutamises, tuleb ajakirjanikul otsida vastust keelelistest käsiraamatutest, mis peavad käepärast olema igas toimetuses. Oleks väga hea, kui iga ajakirjanik soetaks endale keelelise märkmiku, kus ta kat-suks eriti registreerida sünonüüme.

3. **Kirjutame ilmekalt.** Ilmekuse kõige suuremaks vaenlaseks on sõnaline stamp, mis paratamatult toob kaasa ka stambi mõtlemises. Ajakirjanik kasutab standardsõna ilma sisulistele nüanssidele mõtlemata, venitades või ahendades seega sõnade tähendussisu ja pakkudes lugejale igal puhul tüütavalt ühesugust ning halli. Püüdkem seepärast vältida niisuguseid otse vohavalt korduvaid sõnu, nagu: *käik (seminari käigus, jutuajamise käigus), küsimus, osa (väetiste varumise osas ei ole paranemist näha; kultuuriküsimuste osas on toimunud järsk murrang), panus, probleem, võitlus* (me võitleme iga asja ja asjakese eest, ka seal, kus abstraktseski mõttes mingit vastaspoolt ei ole; võitleme saagi kadudeta koristamise eest, orgaanilise väetise õigeaegse väljaveo eest, võitleme väära kehahoiaku vastu koolis jne. jne.), *rida* (*rida tuntud kirjanikke, rida küsimusi, rida lubamatuid puudusi, rida sõnavõtte, rida seltsimehi* jne. jne.), *üritus* jne. jne.

Veelgi rohkem oleme ajalehekeeles soosinud standardseid täiendsõnu, näiteks: *aktiivne* (*aktiivne osavõtt, aktiivne*

võitlus — milline võitlus saab üldse passiivne olla?!); *arvukas* (*arvukas kaader, pere, arvukad küsimused*); *edasine* (*edasine tõus, suurendamine, parandamine, laiendamine*); *edukas* (*edukas üritus, plaanitümine, edasiliikumine, areng*); *elav* (*elav osavõtt*); *kõrge* (*kõrge saak, näitaja, töötulemus, toodang*); *lai* (*laiad hulgad, massid, lai avalikkus*); *loov* (*loov initsiatiiv, suhtumine, loovad jõupingutused*); *massiline* (*massiline osavõtt, esinemus*); *märkimisväärne* (*märkimisväärne saavutus, töö, edu*); *otsustav* (*otsustav mõju, murrang, protest*); *pidev* (*pidev kasv, tõus*); *tubli* (*tubli töötaja, mehaanik, kolhoosnik* jne. — ainuke tohutult käibel olev epiteet igasuguste eesrindlike töönimeste standardseks iseloomustamiseks); *tunduv* (*tunduv paranemine, edu*) jne.

On välja kujunenud ka otsekui kindlad sõnapaarid, mis sellistena venivad ajalehest ajalehte: *ennastalgav töö, elav vastukaja, järsk tõus, saagid* on meil ainult *kõrged* või *madalad, laiad hulgad, määratu suur, palav teroitus, konkreetne samm (ettepanek), terav kriitika, lubamatu puudus* (on siis ka lubatud puudusi?), *tõsine puudus (puudujääk), helge tulevik, pulbitsev elu, tulihingeline noorsugu, särasilmsed noored* jne.

On ka hulk pöörd sõnu, mida kasutatakse tüütuseni korduvalt (*arendama, saavutama, esinema, kulgema, lülitama, püstitama, rakendama, samme astuma* jms.).

Ajalehekeeles juurdunud standardsus ei seisa muidugi mitte ainult üksikute kulunud sõnade, sõnapaaride või fraaside kasutamises. Ei, asi on kaugelt halvem. Hingetult ja tuimalt konstrueeritud laused, milles juba enne nende paberile sündimist puudub emakeele elumahl, elava keele rikkuste mitteametamine (või mittetundmine), keelelise vaistu puudumine või väärareng — kõik see iseloomustab halba ja kroonulikku ajalehestiili.

Sellest tuleb vabaneda. Eesti keel on rikas kultuurkeel, milles saab väljendada kõige peenemaid mõistenüansse. Emakeele rikkusi tuleb vaid hoolikalt tundma õppida, sest keeleoskus on ajalehemehe peamine relv.

Hea ajalehestiili omandamiseks on vaja, et ajakirjanik ise avastaks keerulised, ebaselged ning trafaretsed väljendid oma kirjutuses ning püüaks need kõrvaldada. Eriti oluline on järjekindlalt suurendada oma sõnavara ulatust. On vaja — nagu juba eelnevalt märkisime — soetada keeleline märkmik, kuhu teha märkmeid (üles tähendada ees-

kätt sünonüüme ja fraseoloogilisi väljendeid) häid ilukirjanduslikke teoseid või head publitsistikat lugedes, samuti panna siia kirja tabavaid rahvakeelseid ütlisi. Lehitsegem sagedamini sõnastikke ja keelelisi ajakirju. Ärgem juhtigem sulge kroonuliku sissejuurdunud harjumuse järgi, püüdgem kirjutada nii, et see lootusetult kokku ei langeks sellega, mida me oleme varem lugenud (või ka ise kirjutanud!). Kirjutatusse pange rohkem **ennast**. Ärgem hetkekski unustagem, et teeme **loovat** tööd. Ja lõpuks ei tohi unustada ka seda, et ajaleht peab lugejais kasvatama head keele- ning stiilitunnet.

J. Peegel,
filoloogiakandidaat,
Tartu Riikliku Ülikooli eesti
keele kateedri dotsent

* Mida tuleb õppida? Kõike ja eelkõige oma kutseala. Kirjasatja kirjutab — tähendab, ta peab kirjutama nagu kirjaoskaja inimene, tundma vene keelt. Vene keelt on tarvis õppida vene klassikutelt... Teie olete ju spetsialistid, teie ei loe lihtsalt niisama, selleks et lugeda, nagu tavaline inimene, et õhtul pärast tööd aega veeta: teie loete, et õppida kirjutama... Teile on vene klassikute lugemine kutsealane töö. Kirjanduse tundmine on samuti kutsealane asi.

M. I. KALININ

KIRJASAATJA, SEINALEHT JA RAADIOSÖLM

Toimetusse astus eakas naine ja tahtis tingimata kõnelda toimetajaga. Toimetajat polnud aga parajasti kohal ja külalise võtsid vastu kirjadeosakonna töötajad. Vestluses selgus, et võõral polnudki nii pakilist asja. Ta tahtis vaid saada lähemat informatsiooni, kuidas teha ajalehele kaastööd. Et küsimuste ring, millest ajaleht materjale avaldab, on niisama avar kui meie rikas tänapäev, siis tundsi me huvi, millest meie külaline võiks kirjutada. Ta jutustas, et ta on tegev majavalitsuse kaastöökomisjonis, ühiskondliku kontrolörina jne. Küsisime, millest ta ise meelsasti kirjutaks.

«Mul on rikkalik materjal Nõmme heakorrastustöödest,» ütles külaline. «Kontrollisime elamute hoove ja aedu. Andsime näpunäiteid ja praegu käivad heakorrastustööd täie hooga.»

Soovitasime tal sellest kirjutadagi ja andsime juhendeid.

Mõne päeva pärast oli naine tagasi ja pani käsikirja lauale. Kuid selles polnud sõnagi neist küsimustest, millest ta eelmisel korral kõneles. Jutt oli üldsõnaline. Soovitasime selle ümber teha ning illustreerida konkreetsete faktide ja sündmustega, tuua esile inimesi, kes istutavad lilli, põõsaid ja puid, ära märkida lastevanemaid ning majavalitsuse töötajaid, kes rajavad laste mänguväljakuid ja teevad heakorrastustöid.

Võõras võttis käsikirja ja lahkus. Tagasi ta kahjuks enam ei tulnud.

Peab märkima, et analoogilisi juhtumeid on esinenud ka varem. Inimene tuleb toimetusse heade kavatsuste ja mõtetega, saab juhtnööre, kuid tal ei jätku visadust ja tahtmist oma mõtete paberile panekuks.

Põhjus on lihtne. Neil puuduvad veel kogemused. Keegi pole aga kirjasaatjaks sündinud. Kogemused kasvavad tegelikus töös.

Paljud alahindavad seinalehtede ja raadiosõlme osatähtsust. Aga elu kinnitab, et just kaastöö tegemisest seinalehele ja raadiosõlmele peaks alustama iga kirjasaatja. Sealt saab esimesed kogemused ja siis pole enam raske hakata juba kirjasaatjaks ajalehele.

Selle kohta võib tuua hulgaliselt näiteid. Herbert Jaansalu demobiliseeriti Nõukogude armeest 1955. aasta sügisel. Ta asus tööle naha- ja jalatsikombinaati «Kommunaar» stantsijana. Parteiorganisatsioon usaldas talle vastutusrikka ülesande — kohalike raadiosaadete toimetamise. Ülesanne polnud kerge. H. Jaansalul tuli hoolitseda nii oma kui ka teiste ettekannete korrektse teksti eest. Töö kandis vilja. Raadiosaadete kõrval hakkas ta kirjutama ka tehase seinalehele «Liist». Kord juhtus seinalehte lugema kombinaati külasthanud ajakirjanik, kes soovitas H. Jaansalul hakata tegema kaastööd ajalehele. H. Jaansalu haaras ettepanekust kinni ja nii ilmuski 1957. aastal «Õhtulehes» tema esimene kirjutus. Esimesele katsetusele järgnes teine, kolmas, neljas... Aastate jooksul kasvas meisterlikkus. Nüüd töötab H. Jaansalu tootmisalase ja tehnilise väljaõppe vaneminsenerina. Suurele töökoormusele vaatamata pole ta unustanud ajalehtede toimetusi, Eesti Raadiot ja Tallinna Televisioonistuudiot, informeerides neid kõigest uuest, mis sünnib kombinaadis. Veel enam. Ta on kandnud hoolt ka järelkasvu eest. Kombinaadis ilmub 15 seinalehte. H. Jaansalu ei jäta neist ühtki lugemata. Ikka sagedamini jäi ta pilk peatuma nahatööstuse juhataja G. Leibengrupi, randitsehhi seinalehe «Jalats» toimetaja J. Kasvandiku, kaadriinspektor I. Nurga, peainsener A. Roosi ja ametiühingukomitee esimehe E. Rohtla kirjutustel. H. Jaansalu soovitas neil seltsimeestel hakata tegema kaastööd ajalehtedele. Ja need järgnesidki tema eeskujule. H. Jaansalu kirjutas möödunud aastal üle 20 materjali, mis avaldati «Õhtulehes», «Rahva Hääles», «Sovetskaja Estonias» ja Eesti Raadios. Peale selle on H. Jaansalu «Sovetskaja Estonia» ja «Õhtulehe» mittekoosseisuliste osakondade liige.

Aktiivseid kirjasaatjaid on kõigil toimetustel. Üht sellist kirjasaatjat tõsteti esile 5. mai 1961. a. ajalehes «Rahva Häälel» ilmunud korrespondentsis «Meie kirjasaatja». Selles on juttu «Volta» tehase kirjasaatjast Leo Pedajast. Siin kirjutatakse: «... Toimetuse tööstusosakonnale on ta juba ammune tuttav. Tema debüütartikliks oli «Meie reservid», millega ta 1958. aasta novembris võttis osa seitseaastaku

kontrollarvude projekti üldrahvalikust arutelust. Artiklis näidatakse ja analüüsitakse mitmeid sisemisi tootmisreserve, mis aitavad töölistel paremini oma sotsialistlikke kohustusi täita.»

Ühes kaastöös kirjutab Leo Pedajas sellest, kuidas «Volta» tehase noored võtsid oma šefluse alla Tallinna 22. keskkooli vanemate klasside õpilaste tootmispraktika korraldamise. Järgnevad ettepanekud, kuidas õpilased kõige paremini töö ära õpiksid. Kirjasaatja jutustab ka töölistest, kes töö kõrvalt koolis õpilasi juhendamas käivad.

1960. aasta maikuus avaldas «Rahva Hääl» L. Pedaja kirjutuse NSV Liidu Ülemnõukogu viienda istungjärgu puhul. J. Gagarini kosmoselennust kirjutab L. Pedajas: «Reprodutorist kostab laul: «Ka kõige kaugem planeet, sõbrad, pole kuigi kaugel». Need palju kuulnud laulusõnad on omandanud nüüd hoopis teise mõiste, sest see, mis kunagi oli inimkonna unistuseks, on läinud täide. Inimene, kes kogu ajaloo kestel on olnud Maa külgetõmbejõu vangis, vabanes sellest nõukogude inimeste ioova töö tulemusena.»

Eespool toodust nähtub, et kirjasaatja Leo Pedaja kaastööde temaatika on aasta-aastalt laienenud. Ühtlasi on tõusnud ka meisterlikkus. Sama tee on läbi käinud L. Pedaja töökaaslased E. Nokkur ja V. Kassastikov ning paljud teised, kes kirjutavad «Õhtulehe», «Noorte Hääle», «Sovetskaja Estonia» ja «Molodjož Estonii» toimetusele.

Kas ühe tehase kirjasaatjad üksteist ei korda ega kata? Ei, sest meie tänapäeva elu on sündmustest rikas. «Noorte Hääle» kirjasaatja V. Jürgen kirjutab eesrindlikest töölistest. V. Kassastikov informeerib «Sovetskaja Estonia» ja «Molodjož Estonii» toimetust tehase kollektiivi töövõitudest ja ratsionaliseerimistegevusest. V. Jürgenil jätkub oma põhitöö ja kirjasaatja austava kohustuse täitmise kõrval aega töötada seinalehe «Vortalane» toimetaja asetäitjana, toimetada kollektiivi häälkandjaid ja esineda raadiosõlmes. Seinalehele ja raadiosõlmele teevad kaastööd ka teised kirjasaatjad.

Tallinna Kalakombinaadi ametiühingukomitee esimehe Olimar Kalda karikatuure kohtame tihti «Õhtulehes», «Pikris» ja teistes perioodilistes väljaannetes. Kunstniku esimesed katsetused ilmusid seinalehes. Seepärast pole ta ka nüüd unustanud kombinaadi seinalehte «Sterilisaator». Tabavad karikatuurid on aidanud kõrvaldada nii mõnegi

kitsaskoha. Näiteks venis pikale kombinaadi töötajate elamute ehitus Kaera t. 16 ja 18. Seinalehes ilmus O. Kalda karikatuur. Sellel olid väike pois ja habemega taat. Taat jutustas poisile, et kui ta oli alles väikemees, hakati püstitama maju Kalakombinaadi töötajatele. Nüüd on ta vanamees, kuid majad pole veel valmis... Karikatuur mõjus ja asi paranes. O. Kallas on teinud piitsutavaid karikatuure nii oma kombinaadi kui ka teiste ettevõtete töös esinevate puuduste kohta.

Kirjasaatjail on vaja õppida. Paljud seinalehtede, ajalehtede või raadiosõlmede kaastöölised teevadki seda. Näiteks võtavad kummitööstuse «Tegur», Spordilaevade Eksperimentaaltehase, Nõmme Elamute Valitsuse seinalehtede toimetuste kolleegiumide liikmed V. Alari, A. Tetsmann, E. Looga ja paljud teised osa «Õhtulehe» kirjasaatjate kooli tööst. «Noorte Hääle» reporterite ringi aktiivsemateks kuulajateks on Tallinna 2. keskkooli õpilased Ott Moorlat ja Toomas Paldrok. Kirjasaatjate kooli kuulajad ning reporterite ringist osavõtjad teevad aktiivselt kaastööd ajalehele, seinalehele ja raadiosõlmele.

Toimetused tunnevad rõõmu igast heast kirjutusest ning see leiab alati ka ruumi ajalehes. On vaja, et kohaliku seinalehe ja raadiosõlme kaastöölised hakkaksid julgemalt kirjutama ka ajalehtedele.

A. Pähklmägi,
ajalehe «Õhtuleht» kirjadeosakonna
juhataja

MÕNINGAID KUTSE-EETIKA KÜSIMUSI

Igal elukutsel on oma eetika. Järelikult ka tööalasel ajakirjanduses. Et sellest võtab peale elukutselistel ajakirjanike arvukalt osa töölis- ja maakirjasaatjaid, ei oleks üleliigne peatuda lähemalt ajakirjaniku kutse-eetikal ja selle põhielementidel.

Ajakirjaniku kutse-eetika nõuete täitmise aluseks on see, kui võrd sügava lugupidamisega, tõsiduse ning kiindumusega üks või teine meist suhtub ajakirjaniku vastutusrikkasse töösse. Kui aga seda ametit tahetakse pidada muudel kaalutlustel, nagu honorari teenimine, kergel kombeäraelamine jne., siis libisetakse kergesti haltuura teele ja tõmmatakse kriips peale niisugustele ajakirjaniku kutse-eetika nõuetele nagu ausus, täpsus, vastutus- ja sündsustunne.

Me teame, et sajad ja tuhanded kirjasaatjad, mittekoosseisuliste osakondade töötajad ja teised kaastöölised teenivad meie ajakirjandust ausalt, oma võimete kohaselt. Nende kaastöötajate esitatud faktid ja andmed on alati õiged, liialdusteta ning iseloomustavad objektiivselt tegelikku olukorda või kirjeldatavat sündmust. Autor võib vastutada iga fakti ja arvu õigsuse eest. Elementaarne nõue. Kuid ometi suhtutakse sellesse mõnikord üleolevalt, hooletult, ollakse ebatäpne, koguni ebaaus.

Nii mõnigi kord avastavad toimetused saabunud kaastöötajate ebatäpsusi või vigu. Pöörduetakse järelepärimisega autori poole. Tavaliselt on autoril piinlik, ta otsib vabandusi ja lubab edaspidi selliseid asju vältida. On aga ka neid, kes vastavad umbes nii: «Ma nii täpselt neid andmeid ei kontrollinud. Polnud aega olukorraga põhjalikult tutvuda. Mis see väike viga teeb?» Ja mõnikord ei pea autor paljudeks toimetuse töötajale öelda: «Teie ju nagunii kontrollite ja täiendate. Mis siis teile teha jääb?» Kas on üldse õigus kirjutada sellest, mida autor põhjalikult ei tea, mida ta pole saanud kontrollida või mida ta juba ise peab eba-

täpseks? Ajakirjaniku kutse-eetika seda muidugi ei luba. Kuhu jäävad siin ausus, täpsus, vastutus- ja sündsustunne?

Kui rääkida andmete kontrollimise vajadusest, siis peab sellest elementaarsest nõudest lugu pidama kõigepealt autor ise. Siinkohal ei ole üleliigne meenutada vanasõna: üheksa korda mõõda, üks kord lõika! Kutselised ajakirjanikud toimetustes ei suuda kõiki arve ja fakte kontrollida ning tagajärjeks võib kergesti olla viga ajalehes või raadios.

On autoreid, kelle kaastöös näib esimesel hetkel kõik korras olevat. Isegi kontrollimisel jäävad faktid faktideks. Aga ometi ei sobi neid avaldada. Toome näite. Hiljuti sai raadio päevauudiste toimetus ühelt oma kauaaegselt kaastöoliselt sõnumi selle kohta, et tehases «Teras» lõpetati uut tüüpi traaditõmbamise automaatpingi ehitamine ja et see anti üle Pärnu tehasele «Viisnurk». Tegelikult see tol päeval täpselt nii ka oli. Asi seisis ainult selles, et seda traaditõmbamise automaatpinkki oli tehase ka juba varem valmistanud. Muidugi kaotas selline sõnum kui päevauudis oma mõtte. Kuhu jäi aga autori sündsustunne, kui ta sellise sõnumi päevauudiste toimetusele saatis? Toimetustes nimetatakse selliseid sõnumeid «otsitud või kunstlikeks uudisteks».

Tavaliselt saadavad sääraseid kaastöid üliagarad kirja saatjad, inimesed, kes läkitavad toimetustele oma loomingu pakkide viisi, kirjutavad n.-ö. läbi kopeerpaberi ja tahavad saada ühe ja sellesama materjali eest honorari mitmelt toimetusest. Täna õhtul avaldab tema sõnumi raadio, homme leiab lugeja selle rajooniajalehest või mõnest vabariiklikust ajalehest. Paremal juhul ainult selle vahega, et üksikud kärped on omavahel ümber paigutatud ja et sõnum on igas kohas avaldatud eri nime all. Autor oli enda teada ettenägelik, ta palus kasutada varjunime! Kuidas sellist teguviisi nimetada? Siin on tegemist lihtsalt haltuuraga, rääkimata selle erivarjundeist.

Ka siis, kui sellised üliagarad kirjasaatjad ei kasuta oma töös kopeerpaberi abi, on nende materjalid tavaliselt pealiskaudsed, venitatud, sageli isegi ebatäpsed. Ajakirjaniku kutse-eetika nõuab aga tõsist töösse suhtumist. Neile autoreile tahaks soovitada: kirjutage vähem, see-eest aga paremini!

Vaevalt rõõmustatakse üheski toimetuses uue kaastöölise üle, kelle esimene kiri algab umbes järgmiste lausetega:

«Palun minu sõnum kindlasti avaldada! Kui teil selle

vastu midagi pole, hakkab edaspidi pidevalt materjali saatma. Seni olen teinud kaastööd järgmistele ajalehtedele (järgneb loetelu). Arvan, et saaksin ka teile kasulik olla.»

Kasulik olla saaks tõepoolest, kuid ainult sel juhul, kui ollakse seejuures lõpuni aus.

Ei saa muidugi hukka mõista seda, kui kirjasaatja mõnest huvitavast sündmusest või faktist informeerib korraka mitut toimetust. Sellisel juhtumil võib ta ju kirjutuse alla teha tagasihoidliku märkuse: saatsin nimetatud kaastöö veel sellele ajalehele, raadiole.

Lõpuks tuleks rääkida ühest väga halvast nähtusest, mida veel esineb. Jutt on nimelt vargusest ehk plagiaadist, juba avaldatud materjalide osalisest või täielikust maha kirjutamisest. Kuigi seda teinekord on raske avastada, tulevad sellised patud varem või hiljem ikkagi päevavalgele. Tähendab, inimene kasutab töötasu saamiseks teise töövaeva. Niisugune kirjasaatja ei pea muidugi lugu endast, ajakirjaniku tööst ega kutse-eetikast.

Ajakirjaniku kutse-eetika küsimustes aitab orienteeruda sündsustunne. Seda läheb kirjasaatjal vaja sidepidamisel toimetustega ja oma kirjutuste jaoks andmete hankimisel. Kuidas, kudas, kelle kaudu vajalikke andmeid kõige paremini saada või kontrollida, selle üle tasub igal kirjasaatjal põhjalikult järele mõelda. Siin on vaja tagasihoidlikkust, viisakust ja taktitunnet.

Kommunismile ülemineku protsessis etendavad trüki sõna, raadio ja televisioon tähtsat osa ideoloogilises töös, uue inimese kujundamisel. Sealjuures on endastmõistetav, et kõik ajakirjanduses töötajad, nii kutselised ajakirjanikud kui ka kirjasaatjad, peavad olema eeskujuks **kommunismiehitaja moraalikoodeksi** nõuete täitmisel. Ei oleks ju mõeldav ega loomulik, kui ajakirjandusele teeksid kaastööd ja õpetaksid oma materjalide kaudu lugejaid kõlbelisi põhimõtteid austama inimesed, kes ise ei pea lugu moraalikoodeksi printsiipidest või rikuvad neid. Kõik ajakirjanikele esitatavad kutse-eetika nõuded leiduvad ka NLKP programmis sõnastatud kommunismiehitaja moraalikoodeksis ja kutse-eetikast võime rääkida kui koodeksi mõne printsiibi detailiseerimisest.

V. Roomere,
Eesti Raadio päevauudiste
toimetaja

KIRJASAATJA MÄRKMİK

Tavaliselt jääb materjali kogumise ja sõnumi kirjutamise vahele teatav aeg. Mõnikord kujuneb see lühikeseks, teinekord hoopis pikaks. Kogutud arvulist ja faktilist materjali on tarvis säilitada sõnumi koostamiseni, aga ka pärast selle kirjutamist ja trükkimist ajakirjanduses. Selleks kohaks on kirjasaatja märkmik.

Teataval määral kujuneb kirjasaatja märkmik igaühe puhul eriilmeliseks. Eks igaüks koosta ja täida teda isemoodi. Mõningates punktides vääriks siiski mõtteid ja arvamusi vahetada.

Kõigepealt olgu öeldud, et kirjasaatja märkmik kujuneb välja ajalehele kaastöö tegemise käigus. Niisiis peegeldab see märkmik iga kirjasaatja tegevust.

Ülestähendusi tuleb teha väga erinevatel aegadel, väga erinevates kohtades ja olukordades. Nagu mainisin, peab märkmik säilitama sõnumi kirjapanekuni kõik väärtusliku ja olulise selle kohta. Kuidas saaks paremini säilitada kõige olulisemat?

Kes meist, kirjasaatjaist, poleks materjali kogumisel kokku puutunud väga erinevate inimestega. Hea, kui vestluskaaslaseks juhtub avara silmaringiga, vastutulelik ja jutukas inimene. Aga kui satute kokku hoopis teistsugusega? Muidugi, materjali koguma minnes peab juba mõttes valmis olema plaan, kuidas seda teha. Vastasel korral polegi mõtet niisugust käiku ette võtta.

Nõnda lähevad otsitavad andmed ja arvud märkmikku sisse kindlas, plaanilises järjekorras. See on eelkõige vajalik põhjusel, et hiljem, päevade, nädalate, kuude ja aastategi möödumisel oleks kasutatav materjal juba eelnevalt teatavas süsteemis ning kirjutamisel poleks enam tarvis vaeva näha selle grupeerimisega. Muidu võib juhtuda, et osa fakte jääb kahe silma vahele või osutub kasutamiskõlbmatuks. Mõistagi on viimati öeldu iga kaastöö koostamisel

ka vältimatu, sest märkmikku satub paratamatult sedagi, mida hiljem üldse vaja pole.

Milline peaks märkmik välja nägema pealtpoolt? Formaadi mõttes tundub kõige praktilisem olevat taskuraamat. Kas kõva- või pehmekaaneline, kas valgete või ruuduliste lehtedega — see on igaühe enda asi. Minule meeldib pehmekaaneline ja ruuduline. Muidugi pole ka üks või teine formaat kohustuslik, niisama hästi võib see olla tunduvalt suurem ja paksem. Taskuplokki mainisin lihtsalt kui kõige praktilisemat. Kui ollakse kodunenud kindla taskuploki formaadiga, siis jäädagu sellele truuks. Äsjahuvilisel ja hoolsal ajalehe kirjasaatjal koguneb töö käigus hulk märkmikke. On otstarbekas ja nägus, kui nad on võrdseformaadilised ning ühesuguse paberiga.

Tavaliselt kasutatakse ühte märkmikku. Mõnikord aga korraga mitut. See on hea juhtumil, kui kirjutatakse sõnumeid mitmesugustelt aladelt (tööstus, ametiühingutegevus, kultuurielu).

Enne kui alustada märkmete tegemist, jätame tühjaks esimesed kaks-kolm lehte. Leheküljed nummerdame. Märkmiku järkjärgulisel täitmisel kanname sinna hangitud andmed kas siis pealkirjade või lühikese sisuselgituse järgi. Märkmeid on soovitatav teha plokilehe ühele küljele. Teise külje jätame kas täielikult või osaliselt tühjaks hilisemate täienduste jaoks. Talitatu nii, et tarbe korral saaks täpsustusi lisada ka ridade vahele või siis lehekülgede paremale või vasakule äärelle. Iga märkmikku grupeeritud materjali juures peab tingimata olema daatum. Trükisõnas avaldamise puhul ärgu unustatagu märkimast ajalehe nime, numbrit ning kuupäeva, mitteilmumise puhul aga selle põhjust. Väga kasulik on täiendada avaldamist leidnud märkmeid märkmetega edaspidiseks, näiteks kirja panna kritiseerivale sõnumile saabunud vastuse lühike sisu.

Kui palju koguda andmeid ühe või teise küsimuse valgustamiseks? See sõltub kaastöö temast, kirjasaatja vilumusest ning oletatavast ajast, mis jääb materjali kogumise ja trükis avaldamise vahele. Mida pikemaks võib see kujuneda, seda rohkem detaile peab märkmik sisaldama. Enamvähem kohe kasutatav materjal võib olla napisõnalisem. Vaieldamatult peavad ülestähendused kirjasaatja märkmikus olema selged, eksida ei tohi nimele, arvude, lühendite ja muuga. Sõnalühendite kasutamine pakub suurt abi aja ja ruumi kokkuhoiu mõttes. Kuid sellega peab olema hooli-

kas, et hiljem, märkmete lahtimõtestamisel, ei jäädaks hätta. Ei teeks paha, kui märkmiku algul või lõpus leiduks enda koostatud väike sõnalühendite register.

Nagu eespool öeldud, peab iga konkreetset teemat puudutav andmestik olema süstematiseeritud. Ülestähendusi võib teha samuti punktide kaupa, kusjuures iga punkt võib kasutamisele minna kas eraldi materjalina või siis ühte materjali alapealkirjadega. Märkmikku nõuab ka lühiinformatsioon. Muidugi piisab siinkohal nappidest faktidest, nimedest ja arvudest.

On hea, kui materjali hankides kirjutatakse üles kuulnud naljandid, vanasõnad ja muud rahvaloomingu rikkused. Need võivad kaastööde koostamisel marjaks ära kuluda.

Kõik märkmikud säilitatagu. Neid võib aja möödudes tarvis minna. Kasulik on märkmike lehekülgi aeg-ajalt sirvida. See tuletab meelde mõtteid, plaane ja soove.

Ülo Tõruvere,
ajalehe «Edasi» kirjasaatjate
nõukogu esimees

Kogenud kirjasaatja mõtteid

- * Kui tead, siis kirjuta, kui ei, siis kuula teisi, kuid — kontrolli ise.
- * Ka väikeses, mõnerealises sõnumis võivad peituda suured vead.
- * Ärge ignoreerige elementaarseid töökultuuri nõudeid: kirjutage paberi ühele poolele, märkige kaastöös tingimata ära toimunud sündmuse kuupäev, lisage oma täielik nimi ja aadress, käsitsikirjutatud sõnumis olgu nimed trükitähtedega.

MIKS KAASTÖÖ EI ILMUNUD

Ajaleht on kui hea sõber, kellega vesteldakse iga päev. Ta annab nõu, abistab, õpetab, informeerib kõigest, mis on uus ja huvitav. Nõukogude ajakirjanduses võib sõna võtta iga kodanik, jutustada oma kollektiivi saavutustest töös ja ühiskondlikus elus, juhtida tähelepanu puudustele, mille kõrvaldamiseks läheb vaja avaliku arvamuse seisukohta. Paljud lugejad avaldavad oma kirjades siirast rõõmu kodumaa teadlaste ja kosmosevallutajate edusammude üle. Samal ajal tõstavad nad kindlal häälel protesti imperialistide-kolonisaatorite nurjatuste vastu maailma neis osades, kus rahvas pole veel jõudnud vabadusvõitlust lõpule viia. Lugejad on valmis problemaatiliste artiklite puhul vaidlema, avaldama oma mõtteid ja ettepanekuid.

Tavaliselt ei ilmu meie ajakirjanduses kaastööd, millel pole arvestatavat väärtust ega laiemat kõlapinda. See, mis tundub ühele kodanikule oluline, ei pruugi üldsust iga kord sugugi huvitada. Ajaleheveerud on suletud ka intrigantidele, pugejatele, omakasupüüdjaile, halturameestele.

LEKTORIL OLI HUVITAV HABE...

Õpilane A. kirjutas toimetusele:

«Täna oli meie koolis tähtis ja huvitav sündmus. Õpilasperet tuli külastama tuntud kunstnik, kes just äsja saabus pikemalt matkalt mööda kodumaad.»

«Huviga jälgisime kõnelejat. Eriti köitis meid tema pruun tihedabe, mille ta oli matka vältel kasvatanud...»

Kahjuks pole teada, kas kirja autor külalise ettekandesse ka süvenes. Või silmitses ta ainult habet? Seda on siiski raske uskuda. Küllap juhtus matkal meeldejäävaid seiku, kohtuti mitmesuguste inimestega. Erisugused, omapärased looduspildid. Matkakaaslased. Kas siis kirjasaatjale lektori jutust midagi meelde ei jäänud?

Et sama lektor oli teistes koolides juba varem muljeid jaganud ning informatsioone selle kohta lehes ilmunud, siis polnud autori väide «äsjase matkalt saabumise» kohta kuigi täpne. Kaastöö jäi avaldamata.

ISE TEAB, KUID TEISTELE EI ÜTLE

Kirjasaatja R. läkitas sõnumi pealkirjaga «Kümnendate klasside õhtu».

«Pühapäeval toimus meil kümnendate klasside õhtu. Ettekanded vaheldusid tantsuga. Toimus ka koolidevaheline viktoriin. Õhtu möödus huvitavalt ja lähendas veelgi Tartu koolide õpilasi.»

Üritus võis tõepoolest tore olla. Õpilane R. teadis hästi kogu eeskava ja tundis esinejaid, kuid jättis need vägagi olulised andmed enese teada. Sõnum sai faktidelage. Kus üritus aset leidis? Kes kohtusid? Kas sama kooli kümnendate klasside õpilased ja mõned külalised naaberkoolidest? Või oli kokkutulek hoopiski ülelinnaline? Kes esinesid ja milliste ettekannetega? Näete, kui palju küsimusi kerkis. Vastusteta polnud kirjutuse avaldamine mõeldav.

KAS HALTUURA VÕI TÄHTSUSE ÜLEHINDAMINE?

Meie toimetusele saabus järgmine informatsioon:

«Keemiliste tulekustutajate laadimine nõuab oskust ja täpsust. Kustutid peavad tulekahju puhul töötama laitmatult. Selle saavutamiseks korraldati Tallinnas tulekustutajate laadijate kursus, millest võtsid osa esindajad kõigist vabariigi tuletõrjeühingust. Tuletõrjuja M. Tartust sai vahkustutite laadimise alal 6. kategooria, söehappekustutite alal — 5. kategooria.

Foto: tuletõrjuja M. kuulab lektori seletusi söehappekustutite avamissüsteemis esineda võivate tõrgete kõrvaldamisest.»

Kaastöö on kirjutatud masinal, foto kaasas. Esialgu tundub kõik korras olevat. Süvenemine aga toob kaasa küsimusi, kahtlusi. Kahele esimesele lausele ei saa vastu vaielda, kinnitatakse üldtuntud tõdesid. Ka kursuste korraldamise fakt on õige — nende lõppemisest räägiti juba eelmisel nädalal ühes vabariiklikus ajalehes. Tuletõrjuja M. oskab nüüd keemilisi kustutajaid paremini laadida. Kuid ... kaastöö trükimusta ei näinud. Miks?

Autor kirjutab, et kursustest võtsid osa esindajad kõigist vabariigi tuletõrjeühingust. Kui Tartu ajaleht «Edasi» sai sellest sõnumi, siis võib oletada, et säärased saabusid ka teiste rajoonide ajalehtedele.

Foto. Keegi mees istub. Kas ta kuulab lektori seletusi sõehappekustuti avamissüsteemis ette tulla võivate tõrgete kõrvaldamisest või hoopis loengut teemal «Elu võimalusi Marsil»? Autor on allkirjaks märkinud esimese variandi. Niisama hästi võiks olla ka teine. Kaastöö hilines. Nähtavasti sellepärast, et kirjasaatja ei jõudnud kõikidele rajooniajalehtedele sõnumeid õigeaegselt valmis...

SAAN AINULT ENESEST KIRJUTADA

Toimetusse tuli agara käitumisega noormees. «Mind on määratud kultuuritööle K. asulasse. Tahan võtta enese peale sealsete sündmuste valgustamise. Ega teil seal ju kirjasaatjaid pole?» räägib kodanik S. suure hooga.

«Noh... mõned ikka on. Kuid ega kirjasaatjaid ole kunagi liiga palju. Jääme kaastööd ootama.»

Mõne aja pärast saabub sõnum. Kirjutatud jaanuaris. Pealkirja «Oli ilus pidu» all algab jutt sellest, kuidas kohaliku kooli õpilased käisid sügisel kolhoosis kartuleid võtmas. Mõni sõna esimesest koolipäevast. Ja siis hüpe aastavahetuse peoõhtule.

«Peo seltskondliku osa avas kultuuritegelane S. ... Esines deklamaator (nimi märkimata), kelle õpetas välja kultuuritegelane S. (nimi märgitud) ... Siis tulid lavale rahvatantsijad. Klaveril saatis sm. S...» Ja samas vaimus edasi.

Kommentaare pole vaja.

OMAD VITSAD PEKSAVAD

Toimetusse tuleb invaliid. Suure vaevaga, karkude najal, laskub ta tugitoolile.

«Tulin «Herilase»-onult abi saama. Tütar on mind viletsusse jätnud, ei lase uksestki sisse. Mida pean tegema?» räägib taat. Ta olevat juba varem pidanud tütrest lahus elama. Nüüd aga nõudis eramaja omanik pinna vabastamist. Tütar lubanud teda enese juurde, kuid nüüd keelduvad.

Halb lugu. «Herilase» kaastöölised lubavad selle kiiresti klaarida ning järgmisel päeval tulemustest teatada. «Millesel aadressil me teid kätte saame?» pärimine invaliidilt.

«Ei-ei, ma tulen ise toimetusse,» vastab mees.

Asume asja kontrollima. Külastame invaliidi tüdrit, rahvakohut, passilauda, sotsiaalkindlustuse osakonda. Lahti rullub pilt, mis asetab loo hoopis teise valgusse.

Paar-kolmkümmend aastat tagasi jättis kodanik K. oma perekonna maha. Naine pidi pingutama, et ennast ja väikesi lapsi toita-katta. Mees mingit abi ei andnud.

Möödusid aastad, isa end lastele ei näidanud. Kuuldi ainult, et ta olevat mingist kahtlasest tehingust osa võtnud. Sai seal vigastada ja kaotas jala. Lapsed ei unustanud isa ning hakkasid talle pidevalt toetust andma. Kuid nad ei saanud meelest lasta seda, et ema kaotas isa käitumise tõttu tervise.

Nüüd otsustas isa tütre juurde elama asuda. Viimane ei keeldunud. Kuid juba esimestest päevadest peale hakkas elu põrguks muutuma. Kapriisid, viin... Tütar ise oleks ehk kuidagi leppinud, kuid tal olid väikesed lapsed. Nende pärast keeldus ta isaga koos elamast.

Järgmisel päeval teatasime kodanik K-le oma avastustest. Nägu, mis oli enne alandlik, tõmbus kord-korralt vihasemaks ja viimaks paiskus suust sõimupilv tütre aadressil.

Ka siin on kommentaarid liigsed.

LINNA ILU EEST HOOLITSEJA

«Naabermaja värava ees on suur kivi, mis segab kõndimist. Ka prügikast vajab tühjendamist,» avaldab oma mure keegi tüse meesterahvas, kes nõudis nende küsimuste selgitamiseks kokkusaamist isiklikult toimetajaga.

«Kas te majavalitsuse poole pöördusite?»

«Ei. Milleks seda? Ma tahaksin seda asja lehte panna.»

Teeme mehele selgeks, et niisuguseid küsimusi lahendavad majavalitsused. Ja kivist peaks tema enesegi jõud üle käima, lükaku teelt kõrvale. Need asjad pole ju üldsuse seisukohalt nii tähtsad, et ajalehte panna.

«Kuid ma annan teile veel teise fakti, mille peate tingimata ära trükkima. Samas tänavas on maja nr. 56 lagunenud, remonti pole enam mõtet teha. Linna ilu huvides tuleb see maja lammutada,» räägib ta.

Lubame asja kontrollida. Mees annab oma aadressi. Ta ei läbi samas majas.

Kontrollimisel selgus, et tegemist on eramajaga. Mees ise aga kolis maalt sinna elama alles paar aastat tagasi. Maja lammutamisel peab elamutevalitsus andma elanikele uued korterid. Nõnda saigi meie tuttavast energiline linna ilu eest hoolitseja.

TOIMETUSELE SAABUS ANONUUMKIRI,

milles kõneldakse suurest ülekohtust kellegi vanainimese suhtes.

«Teguri tänava maja nr. . . . omanik hoiab oma naiseema ebainimlikes tingimustes. Ämm elab keldris, on haige. Keegi tema eest ei hoolitse. Kontrollige olukorda ja kirjutage fõljeton.»

Kohapeal selgus, et majaomaniku ämm oli tõepoolest haige ja nõder. Kuid ta ei elanud keldris, vaid toas. Eraldatud nurgakeses asus tal mugav voodi, vanainimene ei kurtnud millegi üle.

«Teadagi, kelle kirjutatud see on,» ütles majaomanik. «Läksin naabriga tülli. Tema kanad tulid minu aiamaale. Viskasin ühte kiviga, sain sõimata. Olen tähele pannud, et naabri naine teeb kodus õmblustööd. Informeerisin rahandusosakonda, kuid sealsed töötajad ei avastanud midagi. Sellest alates saadab naabri naine kõikjale anonüümkirju väljamõeldistega.»

Toimetus ei võta seda küsimust veel päevakorrast ära. Fõljetoni kirjutame aga siis, kui oleme anonüümkirjade autori välja selgitanud.

* * *

Toimetusele laekunud posti hulgast läheb veel mõnigi kiri arhiivi märkusega «kesine», «üldsõnaline». Õnneks jääb neid iga päevaga vähemaks: kirjasaatjad õpivad vigadest. See rõõmustab. Raskem on aga nendega, kes mesimagusate sõnade, «printsipiaalsete» fraaside taha peidavad oma intrigandinäo. Ajalehe veergudele nende kirjutused ei pääse. Kuid nad segavad meie tööd, viidavad tööaega.

Enamik kaastöötegijaid kasutab andmeid, mille eest nad on valmis igal ajal vastutama. Toimetus peab neid kirja-
saatjaid oma raudvaraks, tõelisteks «silmadeks-kõrvadeks». Mida rohkem saabub selliseid kaastöid, seda sisukam on ajaleht.

A. Soots,
ajalehe «Edasi» kirjadeosakonna
juhataja

SISUKORD

Saateks	5
Nõukogude ajakirjanduse töölis- ja maakirjasaatjate massilise liikumise juhtimise parandamisest. NLKP Keskkomitee otsus 30. augustist 1958	6
Uhiskondlike aluste edasiarendamisest Nõukogude ajakirjanduses ja raadios. NLKP Keskkomitee otsus 28. juunist 1960	9
Meie ajakirjanduse põhiprintsiibid	11
Uhiskondlikud töövormid ajakirjanduses	17
Informatsioon ajalehes	23
Päevauudised raadios	29
Intervjuu	32
Reportaaž ajalehes	36
Mõni sõna reportaažist raadios	41
Korrespondents ja artikkel	44
Clukirjeldus	51
Kirjanduslik portree	61
Följeton ja satiiri probleeme	64
Fotokaastöö ajakirjanduses	71
Kirjasaatjate kontrollretk ja kontrollpost	77
Keeleoskus on kirjasaatja peamine relv	83
Kirjasaatja, seinaleht ja raadiosõlm	89
Mõningaid kutse-eetika küsimusi	93
Kirjasaatja märkmik	96
Miks kaastöö ei ilmunud?	99

В ПОМОЩЬ РАБСЕЛЬКОРУ

На эстонском языке

Союз журналистов Эстонской ССР

Таллин, ул. Пикк 73.

Toimetuse kolleegium: O. Algvere, H. Avila, A. Koost, H. Mannermaa (toimetaja), A. Pähklimägi, T. Raias, M. Teder. Kaanekujundus: V. Paluvere, korrektor E. Loskit.

Ladumisele antud 25. IX 1961. Trükkimisele antud 18. XII 1961. Paber 60×90, 1/16. Trükipoognaid 6,5. Arvestuspoognaid 5,36. Trükiarv 5000. MB-08353. Tellimise nr. 6249.

Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk t. 2.

Hind 10 kop.

A-24423

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00327815 9

Hind 10 kop.